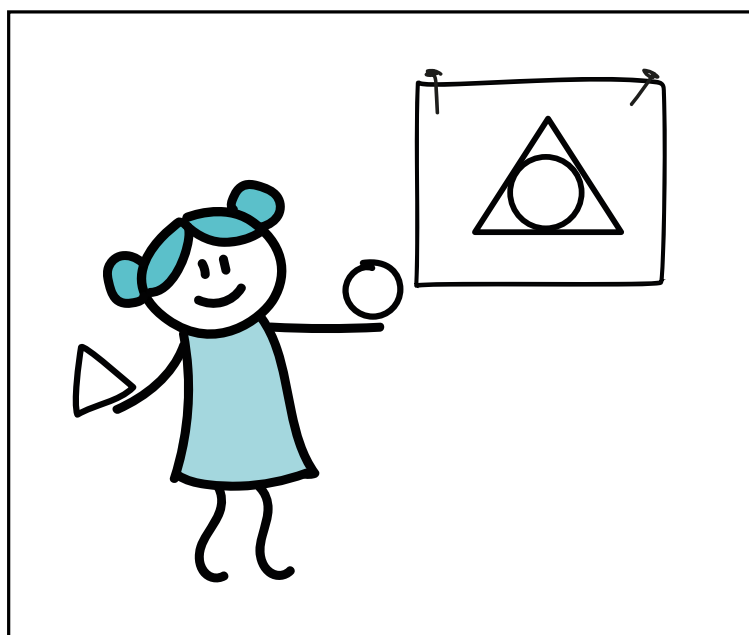
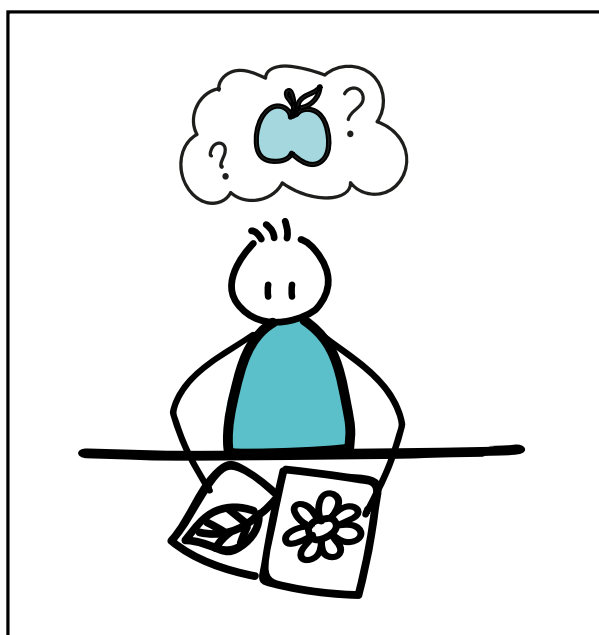




VADEMECUM
DLA NAUCZYCIELI
KLAS I-III

JAK WSPIERAĆ UCZNIÓW W SAMODZIELNYM UCZENIU SIĘ?



Ministerstwo
Edukacji Narodowej

IBE



INSTYTUT
BADAŃ
EDUKACYJNYCH

Spis treści

Wstęp	4
Rozdział 1.	
Co się zmieniło w szkole w związku z pracami domowymi?	6
1.1. Skuteczność stosowania prac domowych	6
1.2. Zmiany prawne dotyczące zadawania pracy domowej	8
1.3 Jak zadawać pracę domową po zmianie rozporządzenia?	10
Rozdział 2.	
Jak wspierać samodzielne uczenie się ucznia?	12
2.1. Jakie są mechanizmy uczenia się?	12
2.2. Jakie strategie pomagają uczniom się uczyć?	26
2.3. Badania na temat wpływu atmosfery w szkole na uczenie się	40
2.4. Jak zaplanować lekcję, aby uczniowie się uczyli?	42
Rozdział 3.	
Jak motywować uczniów do samodzielnej pracy w domu?	55
3.1. Uczenie się w zróżnicowanym zespole	55
3.2. Jak motywować dziecko do uczenia się?	59
3.3. Jak wspierać ucznia w szkole w samodzielnym uczeniu się w domu?	63
Rozdział 4.	
Kiedy praca domowa jest skuteczną metodą nauczania?	70
4.1. Jakie zadania domowe wspierają samodzielne uczenie się młodszych uczniów w świetle wybranych badań?	70
4.2. Jak udzielić dziecku informacji zwrotnej do zadania domowego?	78
Rozdział 5.	
Jaka jest rola nauczyciela, nauczycielki edukacji wczesnoszkolnej w rozwijaniu u uczniów umiejętności samodzielnego uczenia się?	84
5.1. Zajęcia rozwijające umiejętność uczenia się jedną z form wsparcia psychologiczno-pedagogicznego	84

5.2. Jak nauczyciel/nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej może wspierać młodszych uczniów w kształceniu kompetencji samodzielnego uczenia się?	86
5.3 Propozycje scenariuszy zajęć dla uczniów klas I–III.....	88
5.4. Jak przekazywać rodzicom informacje o uczeniu się uczniów w młodszym wieku szkolnym?	102

Literatura uzupełniająca	110
---------------------------------------	------------

Wstęp

Szanowne Nauczycielki, Szanowni Nauczyciele!

W kwietniu 2024 roku weszło w życie nowe rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej dotyczące zadawania prac domowych. Instytut Badań Edukacyjnych przygotował informatory dla nauczycielek i nauczycieli¹ wszystkich etapów edukacyjnych pt. „Jak wspierać uczniów w samodzielnych uczeniu się?”. Tą publikacją zachęcamy Nauczycielki i Nauczycieli do pogłębienia wiedzy na ten temat.

Wiele analiz wskazuje, że umiejętność samodzielnego uczenia się jest niezbędna w przyszłości, warunkując sukces zawodowy w nieznanym jeszcze świecie. Umiejętność ta jest złożona – obejmuje trwałe przyswajanie wiedzy, wytrwałość, systematyczność, planowanie, stawianie celów, odraczanie nagrody oraz niwelowanie rozproszeń. Wymaga zaangażowania i opanowania technik uczenia się. Edukacja wczesnoszkolna jest fundamentem, na którym opiera się dalsza nauka, dlatego kluczowe jest kształtowanie i rozwijanie umiejętności efektywnego uczenia się od najmłodszych lat.

Naszym celem jest wsparcie Nauczycielek i Nauczycieli w codziennej pracy z najmłodszymi uczennicami i uczniami. Pierwszy rozdział przypomina o zmianach wprowadzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, zakresie ich obowiązywania oraz o tym, jak zadawać rozwijające prace domowe. Drugi rozdział poświęcony jest procesowi uczenia się, rozwojowi mózgu oraz strategiom efektywnego uczenia się. Kolejny rozdział podkreśla znaczenie motywacji w nauce. Czwarty rozdział zawiera porady dotyczące zadawania prac domowych oraz udzielania informacji zwrotnej. Ostatni rozdział koncentruje się na wsparciu Nauczycielek i Nauczycieli w kształceniu umiejętności uczenia się uczennic i uczniów, oferuje również scenariusze zajęć i wskazówki do współpracy z rodzicami i opiekunami.

¹ W publikacji stosujemy zapisy uwzględniające różnice płci, jednak ze względu na wielość końcówek gramatycznych w języku polskim czasami stosujemy tylko jedną wersję zapisu: męską lub żeńską, żeby zachować czytelność przekazu.

Warto korzystać z dodatkowych publikacji:

- „Jak się uczyć przyjemnie i efektywnie? Vademecum dla uczniów klas I–III”
- „Jak wspierać uczniów i nauczycieli w organizacji i monitorowaniu samodzielnego uczenia się uczniów? Vademecum dla dyrektorów”
- „Jak wspierać dziecko i nastolatka w samodzielnym uczeniu się? Vademecum dla rodziców uczniów.”

Budujmy środowisko sprzyjające uczeniu się przez całe życie i rozwijajmy umiejętność uczenia się u dzieci od najwcześniejszych lat, aby odnosiły sukcesy dziś i w przyszłości.

Ciekawej lektury i wielu inspiracji
życzą Autorki i Autorzy

Rozdział 1.

Co się zmieniło w szkole w związku z pracami domowymi?

W pierwszym rozdziale piszemy o zmianach w prawie oświatowym spowodowanych wejściem w życie rozporządzenia dotyczącego prac domowych w szkołach podstawowych. Przywołujemy wyniki wybranych badań na temat prac domowych oraz wskazujemy, na co warto zwrócić uwagę, proponując uczniom prace domowe.

1.1. Skuteczność stosowania prac domowych

Prace domowe zadawane uczniom w szkole podstawowej były w ostatnich latach przedmiotem wielu dyskusji i debat, nie tylko w środowisku oświatowym. Dydaktycy wiedzą, że odpowiednio zadana praca domowa jest skuteczną metodą nauczania²:

- pomaga uczniom utrwalić wiedzę,
- dzięki informacji zwrotnej udzielonej uczniowi może on zwiększyć swoje umiejętności,
- kształtuje nawyk systematyczności,
- rozwija wytrwałość,
- stwarza możliwość zadawania dłuższych, praktyczno-technicznych prac,
- pozwala uczniowi na autonomię i daje wybór choćby w zakresie zadania lub sposobu wykonania.

Wszyscy jednak zauważyli (rodzice, psychologowie i sami nauczyciele) nadmierne przeciążenie uczniów zbyt licznymi pracami domowymi. Skutkowało to ograniczeniem czasu wolnego dziecka przeznaczonego na odpoczynek, zabawę, aktywność fizyczną, kontakty z rówieśnikami czy rozwijanie zainteresowań. Problemem zainteresowali się także badacze. Polskie i międzynarodowe badania pokazały, że:

² Bednarska, N. (2020). Budowanie strategii szkoły wobec prac domowych uczniów. *Kultura i Wychowanie* 17(1), 91–101.

- konieczność odrabiania zbyt licznych prac po zajęciach szkolnych może prowadzić do chronicznego przemęczenia uczniów i skutkować spadkiem zainteresowania nauką³, ale także niekorzystnie wpływa na dobrostan, w tym zdrowie rozwijającego się młodego człowieka;
- zbyt długi czas przeznaczany na odrabianie zadań domowych jest nieefektywny i nie przekłada się na osiągnięcia szkolne ucznia⁴; to nie czas spędzony nad lekcjami, ale samodzielny wysiłek i zaangażowanie ucznia pozytywnie wpływa na efekty uczenia się⁵;
- większa częstotliwość prac domowych nie tylko nie przynosi efektów, ale może także pogłębiać nierówności edukacyjne⁶; uczniowie, którzy nie mogą liczyć na wsparcie w środowisku domowym, stawiani są więc w trudniejszej sytuacji niż rówieśnicy, którzy otrzymują w domu pomoc;
- prace domowe są skuteczne, gdy pomagają uczniom utrwalić wiedzę i umiejętności ćwiczone na lekcji, w innym przypadku rozwijają uczniów zdolnych, a frustrują słabszych, którzy nie są w stanie ich odrobić, dlatego korzystają z pomocy dorosłych, koleżanek/kolegów oraz sięgają do zasobów internetu;
- oceny z pracy domowej powodują lęk przed błędem – efekt jest podobny jak w punkcie powyżej: zdolne osoby chętnie robią zadania samodzielnie, bo wierzą we własne możliwości, uczniowie z problemami szukają wsparcia, ponieważ nie chcą dostać kolejnej słabszej oceny⁷;
- prace domowe są skuteczne, gdy do ich przygotowania uczeń może wykorzystać strategie uczenia się – czuje wówczas, że ma wpływ, staje się kompetentny, widzi efekt

³ Penszko, P., Sitek, M., Wasilewska, O. (2024). *Prace domowe: Wyniki badań dotyczących prac domowych i ich efektywności edukacyjnej. Analizy IBE dla polityki publicznej*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, https://ibe.edu.pl/images/publikacje/IBE_policy_brief_BM201401_Prace_domowe_v20240229.pdf; Dolata, R., Grygiel, P., Jankowska, D., Jarnutowska, E., Jasińska-Maciążek, A., Karwowski, M., Modzelewski, M., Pisarek, J. (2015). *Szkolne pytania. Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV–VI*. Warszawa.

⁴ Trautwein, U., Lüdtke, O., Schnyder, I., & Niggli, A. (2006). Predicting homework effort: Support for a domain-specific, multilevel homework model. *Journal of Educational Psychology*, 98(2), 438–456. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.98.2.438>; Valle, A., Piñeiro, I., Rodríguez, S., Regueiro, B., Freire, C., Rosário, P. (2019). Time spent and time management in homework in elementary school students: A person-centered approach. *Psicothema* 31(4):422-428. doi: 10.7334/psicothema2019.191. PMID: 31634087.

⁵ Cooper, C. (1989). Synthesis of Research on Homework. *Educational Leadership*, 47(3), p.85–91.

⁶ Jakubowski, M., Wiśniewski, J. (2017). Zadawać czy nie? Prace domowe w świetle badań. *Policy Note 3*. EVIDIN. <https://www.evidin.pl/wp-content/uploads/publications/policy-notes/EI-Policy-Note-3-I-1.pdf>

⁷ Liljedahl, P. (2023). *Budowanie myślących klas na lekcjach matematyki*, Fundacja Dobrej Edukacji, s. 138.

swojej pracy; w szkole zwiększa to jego szansę na sukces, a w dłuższej perspektywie buduje poczucie sprawstwa i wiarę we własne możliwości^{8, 9, 10, 11, 12}.

- Wielu nauczycieli z własnej inicjatywy przestało zadawać prace domowe, chcąc przerwać błędny krąg zadawania pracy uczniom i sprawdzania prac z internetu.

1.2. Zmiany prawne dotyczące zadawania pracy domowej

Kwestię prac domowych uregulowało rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 22 marca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. z 2024 r., poz. 438)¹³.

W myśl rozporządzenia:

„§ 12a. 1. W ramach oceniania bieżącego z zajęć edukacyjnych w szkole podstawowej:

- 1) w klasach I–III nauczyciel nie zadaje uczniowi:
 - a) pisemnych prac domowych, z wyjątkiem ćwiczeń usprawniających motorykę małą,
 - b) praktyczno-technicznych prac domowych – do wykonania w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych;
 - 2) w klasach IV–VIII nauczyciel może zadać uczniowi pisemną lub praktyczno-techniczną pracę domową do wykonania w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych, z tym że nie jest ona obowiązkowa dla ucznia i nie ustala się z niej oceny.
2. Ćwiczenia usprawniające motorykę małą, o których mowa w ust. 1 pkt 1 lit. a, są obowiązkowe dla ucznia i nauczyciel może ustalić z nich ocenę.

⁸ Education Endowment Foundation (2021) <https://educationendowmentfoundation.org.uk/educationevidence/teaching-learning-toolkit/homework>

⁹ Minke, T. A. (2017). Types of homework and their effect on student achievement. *Culminating Projects in Teacher Development*. 24. https://repository.stcloudstate.edu/ed_etds/24

¹⁰ Valle, A., Pan, I., Núñez, J. C., Rodríguez, S., Rosário, P., & Regueiro, B. (2015). Multiple Goals and Homework Involvement in Elementary School Students. *The Spanish journal of psychology*, 18, E81. <https://doi.org/10.1017/sjp.2015.88>

¹¹ Valle, A., Piñeiro, I., Rodríguez, S., Regueiro, B., Freire, C., Rosário, P. (2019). Time spent and time management in homework in elementary school students: A person-centered approach. *Psicothema*. 31(4):422-428. doi: 10.7334/psicothema2019.191. PMID: 31634087.

¹² Xu, J., Ong, J., Tran, T., Kollar, Y., Wu, A., Vujcic, M., & Hsiao, H. (2021). The Impact of Study and Learning Strategies On Post-Secondary Student Academic Achievement: A Mixed-Methods Systematic Review. Preprint. <https://doi.org/10.31234/osf.io/7ng5y>

¹³ <https://dziennikustaw.gov.pl/D2024000043801.pdf>

2. W przypadku, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, nauczyciel sprawdza wykonaną przez ucznia pisemną lub praktyczno-techniczną pracę domową i przekazuje mu informację, o której mowa w § 12”.

Co to oznacza w praktyce?

1) W klasach I–III szkoły podstawowej:

- Nauczyciel/nauczycielka może zadać pracę domową, która ma na celu usprawnianie motoryki małej ucznia. Takie ćwiczenia są wówczas obowiązkowe dla ucznia/uczennicy.
- Nauczyciel może, ale nie musi ustalić oceny za pracę domową mającą na celu usprawnianie motoryki małej.
- Nauczyciel nie może zadać innej pracy domowej pisemnej.
- Nauczyciel nie może zadać pracy domowej praktyczno-technicznej do wykonania w czasie wolnym.
- Prace pisemne i praktyczno-techniczne, z których jest ustalana ocena, powinny być wykonywane w czasie zajęć szkolnych i pod nadzorem nauczyciela.

2) W klasach IV–VIII szkoły podstawowej:

- Nauczyciel może zadać uczniowi pracę domową pisemną lub praktyczno-techniczną pracę domową. Taka praca, wykonana w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych, nie jest dla ucznia obowiązkowa i nauczyciel nie może ustalić z tej pracy oceny (nie wystawia stopnia).
- Informacja zwrotna powinna wskazywać uczniowi, co robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć (zgodnie z § 12 rozporządzenia, o którym mowa).

Zgodnie z prawem oświatowym ocenianie w polskiej szkole ma na celu: poinformowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych, motywowanie go do dalszej pracy, dostarczanie rodzicom/opiekunom i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach i uzdolnieniach uczniów oraz umożliwianie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Dotyczy to wszystkich sytuacji edukacyjnych, w jakich uczestniczy uczeń, a więc także zadań realizowanych bądź ćwiczonych samodzielnie w domu.

Termin „praca domowa” nie został zdefiniowany w rozporządzeniu. Przyjmujemy więc, że praca domowa to zadania, które uczeń wykonuje po zakończeniu zajęć dydaktycznych, najczęściej w domu, z zachowaniem własnego tempa, metod i czasu realizacji¹⁴.

Przez „pisemne i praktyczno-techniczne prace domowe” należy rozumieć w szczególności dłuższe wypowiedzi pisemne (np. opowiadanie), wypełnianie zeszytu ćwiczeń, rozwiązywanie zadań matematycznych, a także przygotowywanie prac w rodzaju makiet, modeli, prezentacji multimedialnych itp.

W uzasadnieniu do rozporządzenia¹⁵ wskazano, że:

- miejscem, w którym uczniowie, zwłaszcza młodsi, powinni zdobywać wiedzę i umiejętności, jest przede wszystkim szkoła;
- proponowane zmiany nie oznaczają zniesienia obowiązku uczenia się w domu, tj. nauki [...] czytania lektur, przyswojenia określonych treści, słówek itp.;
- zmiana ta ma na celu jedynie ograniczenie zadawania pisemnych i praktyczno-technicznych prac domowych;
- samodzielne uczenie się poza szkołą nie jest „pracą domową pisemną i praktyczno-techniczną” w rozumieniu rozporządzenia.

1.3. Jak zadawać pracę domową po zmianie rozporządzenia?

Wielu nauczycieli zastanawiało się, jak po dość radykalnej zmianie rozporządzenia zadawać uczniom prace domowe, by spełniały kryteria tych wspierających samodzielną naukę.



Warto, aby nauczyciel:

- **nie rezygnował z prac domowych**

W odpowiedniej ilości i formie są bardzo pomocne.

- **zachęcał uczniów do pracy w domu**

Jednocześnie nie zniechęcał się, jeśli tylko kilka osób odrobi zadanie – te osoby były bardzo zmotywowane. Warto zapytać pozostałych uczniów o przyczynę nieodrobienia

¹⁴ Łukawska, A. (2004). Nauka domowa uczniów, uwagi kierowane do kandydatów na nauczycieli. *Nauczyciel i Szkoła* 1–2, s. 12.

¹⁵ Uzasadnienie do rozporządzenia, s. 3.

zadania. Jeśli powodem było niezrozumienie zadania/polecenia, jest to cenna informacja dla nauczyciela.

- **nie zadawał tylko tematów do nauczania się i sprawdzania ich kartkówkami**

Nie powinniśmy przemęczenia pracami domowymi zamieniać na przemęczenie uczeniem się na kolejny sprawdzian. Warto pomyśleć, jakie są kluczowe umiejętności w danym zagadnieniu i na nich się skupić.

- **pokazywał korzyści z wykonywania zadań, np. do czego im się to może przydać**

Nie warto stosować oddzielnych dzienniczków na plusy i minusy za zrobienie lub brak pracy domowej. To wciąż będzie praca dla oceny, a nie dla swojego rozwoju.

- **dawał uczniom możliwość wyboru pracy domowej, np. z kilku zadań**

Uczniowie chętniej angażują się w zadania, jeśli wiedzą, że mają wpływ na to, co zrobią.

- **dawał uczniom wskazówki, jak odrobić zadanie, jak się uczyć**

Badania pokazują, że częstą przyczyną braku pracy domowej jest nieumiejętność jej wykonania. Jeśli uczeń wie, jak zrobić pracę i wykona to zadanie, buduje wiarę we własne możliwości.

- **rozmawiał z rodzicami/opiekunami ucznia o tym, jak sobie radzi w domu, jak pracuje, jakie ma miejsce do nauki itp.**

Współpraca nauczyciela z rodzicami/opiekunami dziecka sprzyja uspojnieniu oddziaływań kształtujących u dziecka umiejętność samodzielnego uczenia się w szkole i w środowisku domowym.

- **rozmawiał z innymi nauczycielami o tym, czy i jak zadają prace domowe**

Najlepiej opracować w szkole wspólną strategię zadawania prac do domu. Kształcenie umiejętności samodzielnego uczenia się to ważne zadanie szkoły.

Chwila na refleksję

W jaki sposób rozporządzenie o pracach domowych wpłynęło na moją pracę z uczniami?



Rozdział 2.

Jak wspierać samodzielne uczenie się ucznia?

W rozdziale drugim przedstawiamy proces i mechanizmy uczenia się. Opisujemy sprawdzone strategie uczenia się, oparte na wynikach badań. Zapraszamy do refleksji nad czynnikami wpływającymi na efektywność uczenia się w szkole i klasie, takimi jak: atmosfera w szkole, relacje w klasie, autorytet nauczyciela/nauczycielki. Ponadto proponujemy inspirujące sposoby pracy z klasą wspierające samodzielność dzieci.

Wiemy, że ludzki mózg ma niesamowite zdolności do uczenia się i zapamiętywania. Jednak aby uczniowie korzystali z technik skutecznego uczenia się i osiągnęli zamierzony efekt ponoszonego trudu nauki, warto w bieżącej pracy proponować im korzystanie z różnych metod, aby mogli doświadczyć i zweryfikować, które najbardziej im służą. Ważna jest zatem wiedza nauczyciela na temat skuteczności poszczególnych technik samodzielnego uczenia się¹⁶ oraz refleksja nad wykorzystaniem czasu na lekcji.

2.1. Jakie są mechanizmy uczenia się?

Zanim zaczniemy myśleć o organizowaniu procesu efektywnego uczenia się w szkole, przyjrzyjmy się temu, czym jest uczenie się.

Czym jest uczenie się?

Uczenie się to proces aktywnego **przetwarzania informacji** oparty na sprawności elementarnych funkcji poznawczych w postaci następujących po sobie operacji poznawczych¹⁷. Proces zaczyna się od **odbioru informacji**, które dzięki selektywnej uwadze dostają się do **rejestr sensorycznego**, a następnie do **pamięci operacyjnej** przy pomocy tzw. **procesów kontrolnych**.

¹⁶ Dunolsky, J. (2020). *Jak uczyć uczniów jak się uczyć? Skuteczne strategie uczenia się*. <https://kometa.edu.pl/biblioteka-cyfrowa/publikacja,1101,jak-uczyc-uczniow-jak-sie-uczyc-skuteczne-strategie-uczenia-sie> [dostęp: 18.06.2024]

¹⁷ Załęski, G. (2003). *Funkcjonowanie poznawcze młodzieży szkolnej grającej w gry wideo jako komponent postawy uczenia się* [praca doktorska]. Uniwersytet Rzeszowski.



„Zjawisko kontroli poznawczej polega m.in. na manipulowaniu i organizowaniu informacji oraz koncentracji uwagi. Umysł wykonuje czynność mającą na celu kontrolę własnych procesów poznawczych, zwaną metapoznaniem”¹⁸.

Bazowymi elementami procesu uczenia się są procesy poznawcze, takie jak: uwaga, pamięć i myślenie, ale ich funkcjonowanie i efektywność są uwarunkowane także przez inne komponenty: wolicjonalny, emocjonalny i behawioralny (działaniowy).

Emocje i motywacja decydują, czy naturalny proces przetwarzania informacji zostanie uruchomiony. Świadome przyjęcie informacji zależy od **koncentracji uwagi**, która **poprzedza spostrzeżenie**.



Uwaga ucznia i uczennicy poświęcana jest takiej informacji, która uruchamia **skojarzenia, czyli myśli związane z daną informacją. Im więcej nauczyciel/nauczycielka buduje, prezentuje uczniom skojarzeń, tym większa szansa na koncentrację uwagi uczniów na materiale**¹⁹. Z kolei brak zainteresowania, możliwości skojarzenia lub czynniki zakłócające (takie jak np. ból, znużenie, strach, zmęczenie, zmartwienie, głód, stres itp.) sprzyjają zanikaniu pierwotnych informacji w pamięci krótkotrwałej i minimalizują możliwość ich trwałego zapamiętania²⁰. Dlatego ważne jest w początkowej fazie lekcji, szczególnie gdy wprowadzane jest nowe zagadnienie, zastosować działania skierowane na **zaangażowanie uwagi ucznia i uruchomienie skojarzeń**.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Skibińska, M (2010). Edutainment jako metoda edukacji przyszłości (teraźniejszości). *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej* 2(50), s. 61.

²⁰ Tamże.

Przykładowe sposoby na pobudzenie uwagi:

1. Odwołanie się do wyobraźni lub doświadczeń ucznia: *Wyobraź sobie, że...*
Przypomnij sobie, gdy...
2. Film wprowadzający w tematykę.
3. Rozmowa w parach – uczniowie przez minutę rozmawiają na temat zagadnienia, podając sobie nawzajem skojarzenia.
4. Żart lub historyjka/opowiadanie.
5. Notatka w formie mapy myśli.
6. Porównania (np. kategoryzacja, metafora, analogia, wady i zalety, mniejsze – większe, przed i po, lub inne – porównania kolorów, form, ceny, wartości, jakości, właściwości, czasu, itp.).
7. Quiz skojarzeniowy/obrazkowy.

Nauczyciele i nauczycielki mogą odegrać znaczącą rolę we wprowadzaniu pozytywnych zmian w zakresie warunków nauczania – uczenia się. Poniżej przedstawiamy podstawowe informacje z zakresu psychologii, które wiążą się z nieoczywistymi rekomendacjami.

Psychologia poznawcza używa analogii strukturalnej, porównując właściwości ludzkiego umysłu i komputera. W komputerach mamy do czynienia z cyfrowym oprogramowaniem oraz materialnymi układami scalonymi, u ludzi mówimy o procesach poznawczych oraz o materialnym, biologicznym układzie nerwowym.

Do kategorii umysłowych procesów poznawczych, czyli oprogramowania, zaliczamy między innymi **strategie uczenia się**. Strategie to procedury postępowania, rozwiązywania problemów, których można się nauczyć i które można świadomie zastosować. Wybrane strategie zostały opisane w drugim rozdziale niniejszego vademecum. Narzędziem umożliwiającym wykonywanie owych strategii są **systemy przetwarzania informacji**, osadzone w układzie nerwowym, w którym główną funkcję pełni **mózg**.

W trakcie rozwoju dochodzi do wyraźnych, jakościowych zmian w zakresie funkcjonowania uczniów, gdyż zmienia się jednakowo liczba znanych przez nich strategii postępowania, jak i zmieniają się właściwości systemów przetwarzania informacji.

Mówimy tutaj o różnych systemach przetwarzania informacji, a nie o jednym „mózgu”, ponieważ funkcje umysłu realizowane są przez wiele odrębnych komponentów, wchodzących ze sobą w interakcje. Nie wszystkie z nich mają lokalizację w mózgu. Systemy te rozwijają się w różnym momencie i w różnych sposób.

Poniżej opisujemy podstawowe zmiany rozwojowe systemów przetwarzania informacji, które mają wpływ na uczenie się. Omówimy najważniejsze elementy „umysłowych narzędzi”, które zmieniają się w toku rozwoju okresu szkolnego.

1. Pojemność pamięci roboczej

W przypadku **pojemności pamięci roboczej** mówimy o liczbie rzeczy, o których człowiek może „myśleć jednocześnie”. Termin „jednocześnie” jest tu pewnym uproszczeniem, chodzi bowiem o okres kilkunastu sekund. Odnosząc się do naszego doświadczenia, możemy powiedzieć, że chodzi o to, ilu rzeczy jesteśmy świadomi w danej chwili, co stało się chwilę wcześniej, co robiliśmy, jakie są nasze aktualne plany i cele.

Podstawową właściwością układu nerwowego jest to, że choć w każdej chwili przetwarza bardzo liczny zbiór informacji, to świadomi jesteśmy jedynie niewielkiej jej części, a dokładnie tego, co w danej chwili może być istotne, ważne. Musimy wiedzieć, że zazwyczaj przeceniamy ilość przetwarzanych świadomie informacji. Dopiero badania psychologiczne, prowadzone w ściśle kontrolowanych warunkach, pozwalają doświadczyć tego, jak wiele rzeczy umyka naszej uwadze. Jeśli weźmiemy pod uwagę, że osoby dorosłe znacząco przeceniają pojemność swojej pamięci roboczej, to tym bardziej robią to dzieci, u których ta pamięć jest niższa.

Jeśli potraktujemy typową pojemność pamięci roboczej człowieka dorosłego jako wartość docelową, to możemy powiedzieć, że dzieci zbliżają się do niej dopiero w wieku 14–16 lat. **Największy przyrost pamięci roboczej ma miejsce w wieku 7–12 lat, a więc w okresie wczesnoszkolnym.** Można przyjąć ogólne założenie, że maksymalna liczba elementów w pamięci roboczej dziecka 8-letniego będzie wynosiła zaledwie ok. 75% pamięci roboczej osoby dorosłej. Zjawisko ograniczonej pojemności pamięci roboczej ma bardzo istotne konsekwencje dla edukacji.

Kluczowe w komunikacji ustnej i pisemnej jest ograniczanie liczby prezentowanych informacji. Komunikaty powinny być zwarte, podzielone na mniejsze porcje. Warto powtarzać istotne elementy, aby ułatwić przyswojenie treści. Bardzo dobrą kombinacją jest wizualne przedstawienie pewnego procesu (np. ruchu planet, wzrostu drzewa), połączone ze słownym opisem.

Zaskakującą rekomendacją może być to, by przygotowując materiały dydaktyczne, ograniczać ozdobniki. Jest to szczególnie ważne w przypadku uczniów młodszych. Przyjęło się materiały dla dzieci dodatkowo ubarwiać, kolorować, wprowadzać obiekty atrakcyjne wizualnie lub wprowadzać historie, bohaterów, elementy narracyjne. Łatwo w ten sposób „pochwyć” uwagę dziecka, przez co można odnieść wrażenie, że materiał spełnia swoją funkcję dydaktyczną. Jednak zapomina się często, że każdy element, którego celem jest wyłącznie przyciągnięcie uwagi, jest obciążeniem niezbyt jeszcze pojemnej pamięci roboczej.

W efekcie uczniowie mogą patrzeć dłużej na atrakcyjny wizualnie podręcznik, ale jednocześnie mieć trudność ze zrozumieniem istotnej treści. Warto pamiętać o tym aspekcie podczas wyboru materiałów dydaktycznych. Pamiętajmy, że czymś innym jest intuicyjna ocena tego, czy dany materiał dydaktyczny jest atrakcyjny, a czymś innym jego skuteczność dydaktyczna: to, czy pozwala dane zagadnienie zrozumieć, odtworzyć po dłuższym okresie, zastosować do rozwiązania problemu.

2. Zdolność hamowania dystraktorów

Przez hamowanie dystraktorów rozumiemy umiejętność konsekwentnej realizacji własnego zamiaru w sytuacji, w której pojawia się jakaś nowa potrzeba wewnętrzna lub zewnętrzna. Przykładowo, może być to zdolność do dalszej pracy nad zadaniami matematycznymi pomimo narastającego głodu (potrzeba wewnętrzna), nawet jeśli do przerwy obiadowej pozostało aż 30 minut.

Zdolność hamowania dystraktorów jest procesem poznawczym wymagającym wysiłku. Umiejętność ta znacząco rośnie wraz z wiekiem, ale poziom efektywności osoby dorosłej osiągnany jest dopiero w wieku ok. 22–23 lat. Dzieci, które radzą sobie z takim hamowaniem wyraźnie gorzej niż inne, mogą wymagać specjalistycznego wsparcia

i diagnozy w kierunku zaburzeń uwagi określanych jako ADHD. Potencjał hamowania dystraktorów zmienia się również w trakcie dnia, w ramach rytmu okołodobowego.

Wczesnym rankiem oraz wieczorem uwaga będzie niższa niż w godzinach 10–13.

Warto zatem pamiętać, że brak uwagi, rozproszenie przez wydarzenia zewnętrzne lub stany wewnętrzne, to niekoniecznie objaw lekceważenia wymogów danego zadania dydaktycznego. Uwaga dzieci, w większym stopniu niż dorosłych, może być „pochwycona” przez np. nowe wydarzenia. Hamowanie takiej dystrakcji to proces, który wymaga uruchomienia pewnych zasobów, które są ograniczone. Jeśli uczeń będzie podejmować nieskuteczne próby hamowania dystraktorów, mimo chęci realizacji zadania, to należy pamiętać, że nie jest to problem zależny od jego świadomej decyzji. Wynika on raczej z właściwości układu nerwowego i chwilowej niezdolności do odpowiedniego kierowania uwagą, która wymaga regeneracji.

Planując działania dydaktyczne wymagające największego skupienia, warto zwrócić uwagę na rytm okołodobowy oraz zaplanować czas na regenerację procesów odpowiedzialnych za hamowanie dystraktorów. Najprostszą formą takiej regeneracji jest aktywność spontaniczna, np. zabawa czy chwila relaksu, w której uczeń swobodnie podąża za swoimi myślami, obserwując ich przebieg.

3. Elastyczność poznawcza

Tym terminem opisujemy świadomą zdolność modyfikacji zachowania, czyli zachowania się inaczej niż przed chwilą, w tej samej sytuacji. W kontekście szkolnym jest to najczęściej zdolność ucznia do modyfikacji zachowania w reakcji na informację zwrotną nauczyciela (poprawienie błędu, nowe spojrzenie na problem).

Elastyczność poznawcza rozwija się powoli wraz z wiekiem i również, podobnie jak zdolność hamowania dystraktorów, wymaga wysiłku. Nawet osoby dorosłe mogą mieć częste doświadczenia braku elastyczności poznawczej, gdy zmuszone są do zachowań przeciwnych do wyuczonych. Najprostszym przykładem jest zmiana aranżacji przestrzeni w kuchni, która może skutkować automatycznym sięganiem po dany obiekt w niewłaściwie miejsce, czyli w to, w którym obiekt ten znajdował się do tej pory. Fakt, że elastyczność poznawcza rozwija się powoli, a młodsze dzieci są znacznie mniej elastyczne

poznawczo niż nastolatki i młodzi dorośli, ma istotny wpływ na praktykę nauczania. Oznacza to, że młodszy uczniowie mają znacznie większe trudności w korzystaniu z informacji zwrotnej niż uczniowie starsi. Uczniowie młodszy mogą potrzebować wielokrotnego powtórzenia tej samej informacji zwrotnej, aby wykonać korektę i zareagować prawidłowo. Oznacza to, że ich błąd, po korekcie, nie musi wymagać zmiany podejścia, albo nie wynika ze złej woli. Potrzebna jest raczej cierpliwość i próba ponownego udzielenia informacji zwrotnej i sprawdzenie, czy to pomoże uczniowi zachować się elastycznie.

Co być może zaskakujące, można powiedzieć, że informacja zwrotna nie jest w ogóle kluczowa w przypadku uczenia się osób młodszych. Dobrze widać to na przykładzie nauki języka. Osoby młodsze uczą się najlepiej, gdy otrzymują intensywną ekspozycję na liczne przykłady, gdy dochodzi do „zanurzenia” się w danym języku poprzez doświadczanie rozmów, piosenek, filmów. W tej sytuacji ich umysły z łatwością wyłapują statystyczne regularności otrzymywanych bodźców i uczą się przy względnie niewielkiej roli informacji zwrotnej, z której korzystanie jest dla nich i tak problemem. Odwrotnie sytuacja wygląda u uczniów/uczennic starszych. W nauce takich osób, podobnie jak u dorosłych, rola informacji zwrotnej wyraźnie rośnie. Nastolatki uczą się języka już znacznie częściej poprzez świadome stosowanie reguł i korygowanie swojego zachowania na podstawie informacji zwrotnej od nauczyciela/nauczycielki.

Zatem, przeciwnie do częstej obecnie praktyki, można rekomendować, by opisowa, szczegółowa informacja zwrotna trafiała raczej do uczniów starszych, a nie młodszych, gdyż to oni skorzystają z niej w największym stopniu. Nauczyciele uczniów młodszych, zamiast na szczegółowej informacji zwrotnej, powinni raczej skupić się na dostarczaniu im różnorodnych bodźców, pozwalających „zanurzyć” się w danej tematyce poprzez elementy wizualne, dotykowe, narracyjne, dźwiękowe. Warto podkreślić, że rekomendacja ta ma zastosowanie w kontekście traktowania oceny jako elementu informacji zwrotnej mającej wspomagać uczenie, a nie jako szybkiego narzędzia podsumowującego. Warto zapoznać się z tym, w jaki sposób program dydaktyczny układany jest przez organizacje zajmujące się tworzeniem aplikacji do samodzielnej nauki języka. Dużym wyzwaniem dla producentów takich aplikacji jest przygotowanie programu, który będzie skuteczny pomimo braku bezpośredniej obecności nauczyciela.

W konsekwencji koncentrują się oni na wykorzystaniu mechanizmów uczenia się poprzez ekspozycję na liczne przykłady i szybką informację zwrotną.

4. Złożoność przetwarzanych pojęć

Kolejną ważną właściwością układu nerwowego jest to, że jego podstawową funkcją jest **przetwarzanie pojęć**, symboli, czyli łączenie i organizowanie naszych doświadczeń. Jak wspomniano wcześniej, pojemność pamięci roboczej rośnie rozwojowo wraz z wiekiem. Pojemność pamięci roboczej opisywana jest liczbą „elementów”, o których uczeń jest w stanie myśleć jednocześnie. To, czym jest ów „element”, nie jest jednak stałe. Elementy przypominają pojęcia w takim sensie, że mogą być bardzo proste, odnosić się do jednej konkretnej rzeczy (np. pojęcie odnoszące się do konkretnego ołówka), lub być bardzo złożone i opisywać bardzo skomplikowane procesy (np. złożony proces odzyskiwania przez Polskę niepodległości). Oznacza to, że jedno „miejsce” w pamięci roboczej może być zajęte przez myśl bardzo prostą lub bardzo złożoną. Najlepszą drogą ku temu, by uczynić nasze myśli bardziej złożonymi, jest właśnie edukacja i nabieranie doświadczenia.

Okazuje się, że dzieci, które dobrze nauczyły się grać w szachy, stały się w tej dyscyplinie ekspertami, dysponują lepszą pamięcią roboczą w kontekście myślenia o ruchach szachowych niż dorośli, którzy są w tej grze nowicjuszami. Oznacza to, że efekt edukacji może wręcz odwrócić ograniczenia rozwojowe. Zdobywanie doświadczenia w danym obszarze zwiększa naszą zdolność do posługiwania się coraz bardziej złożonymi pojęciami, które stają się coraz bardziej abstrakcyjne. Posiadanie większej liczby złożonych pojęć pomaga również w zastosowaniu jednej z głównych strategii edukacyjnych, czyli **elaboracji**.

.....
• Elaboracja to potocznie „wyjaśnienie danego zjawiska swoimi słowami”. Chodzi o to,
• by podczas nauki nowego materiału dokonywać połączenia pomiędzy tym, czego się
• doświadcza, a tym, co już jest znane.
•
.....

Uczeń, który próbuje własnymi słowami (czyli bez dosłownych powtórzeń) opisać to, czego się nauczył, dokonuje elaboracji. Taka czynność może być przez nauczyciela traktowana jako sprawdzian wiedzy (weryfikacja, czy „uczeń rozumie poprawnie”), ale wcale nie musi.

Strategia elaboracji to doskonałe narzędzie nauczania – uczenia się i nie powinno być wykorzystywane jedynie jako metoda weryfikacji efektów uczenia się. Opowiadając własnymi słowami, uczeń/uczennica podejmuje próby generowania analogii, stara się znaleźć podobieństwa i różnice pomiędzy omawianym zjawiskiem a tym, co jest już dla niej/niego znane i zrozumiałe. Warto obserwować takie elaboracje nie pod kątem oceny, informując, że pewne elaboracje są „dobre”, a inne „złe”, ale raczej starając się zrozumieć, dlaczego powstały one w taki, a nie inny sposób. Istotne jest dopytywanie o uzasadnienia i wyjaśnienia. Chodzi o to, by uczeń przyzwyczył się do tego, że gdy coś wykonuje, to powinien również skoncentrować się nad tym i zapamiętać, **dlaczego to robi.**

W tym aspekcie kształcenia widać wyraźnie tzw. efekt Mateusza. Zjawisko to, nazwane tak od fragmentu ewangelii św. Mateusza (Mt, 13: 12; „Kto bowiem ma, temu będzie dodane i będzie miał w obfitości, ale kto nie ma, zostanie mu zabrane nawet to, co ma”), opisuje częstą w psychologii sytuację, w której dochodzi do pozytywnego sprzężenia zwrotnego między elementami układu nerwowego. W tym przypadku posiadanie złożonych pojęć pozwala na lepszą integrację nowej wiedzy, co z kolei pozwala na dalsze wzbogacenie złożoności poznanych pojęć.

5. Rozwój tożsamości

Oprócz ogólnej umiejętności tworzenia analogii, dla naszego umysłu istotne jest również to, w jak dużym stopniu potrafimy odnieść nowe informacje do **własnej tożsamości**, czyli jak dalece uważamy je za osobiście istotne. Psychologowie mówią w tym kontekście o „konstrukcie Ja”, co oznacza zasób wiedzy na temat samego siebie.

Ogólnym zadaniem systemów neuronalnych jest zapewnienie bezpieczeństwa jednostce w złożonym świecie, pełnym zagrożeń. Wobec tego ludzki umysł działa w taki sposób, że zapamiętuje głównie informacje na temat samego siebie, traktując je jako potencjalnie przydatne w przyszłości. Wynika z tego ogólna konkluzja, że im większą posiada się zdolność odnoszenia doświadczeń do „Ja”, tym łatwiej zachodzić będzie proces uczenia się. Z perspektywy rozwojowej widać pewne istotne różnice. Dzieci odnoszą do „Ja” konkretne rzeczy, których wcześniej doświadczyły.

Dlatego właśnie u dziecka, które ma realne doświadczenia z grą Minecraft lub z pobytem w górach, możemy wspomagać uczenie, nawiązując do tych właśnie obrazów, dźwięków czy historii. Możemy traktować te konkretne doświadczenia jako kotwice, na których zaczepimy nową wiedzę.

U starszych uczniów, uczennic zmienia się jednak sposób, w jaki odnoszą do „Ja” napływające informacje. Przede wszystkim rozpoczyna się wtedy **wrażliwy okres socjalizacji**, co oznacza, że automatyczne procesy umysłowe chętniej i łatwiej wyłapują informacje społeczne i kierują na nie uwagę nastolatków. Nastolatki, które rozpoczęły już proces eksploracji swoich tożsamości, będą miały również tendencję do tworzenia istotnych identyfikacji z wybranymi przez siebie grupami. Może to ułatwiać proces uczenia.

Przykładowo identyfikacja z określoną płcią psychologiczną może wspomagać proces zapamiętywania wątków w literaturze, które opisują oczekiwania i normy, którym podlegała ta grupa w jakimś okresie historycznym. Identyfikacja z obywatelami państwa lub miasta może wspomagać proces uczenia się historii. Z drugiej strony coraz więcej treści przekazywanych uczniom dotyczy wyspecjalizowanych obszarów chemii, biologii, fizyki, matematyki, gdzie coraz trudniej o osobistą identyfikację i odniesienie do „Ja”.

6. Współwystępujące z dojrzewaniem zmiany w zakresie funkcjonowania poznawczego

W okresie adolescencji szczególną intensywność zyskują sygnały o zagrożeniach społecznych, informacje mogące prowadzić do wykluczenia z grupy, do zerwania lub pogorszenia się relacji. Ignorowanie takich sygnałów, ich hamowanie podczas wykonywania zadań szkolnych sprawia nastolatkom szczególną trudność. W przypadku osób, które charakteryzują się zdecydowanie wyższą niż inni tendencją do skupiania uwagi na bodźcach zagrażających i nie mają łatwości w ich hamowaniu, możemy wręcz mówić o potrzebie diagnozy w kierunku zaburzeń lękowych.

Wsparcie w zakresie zaburzeń z kategorii **lęku społecznego** może być z powodzeniem oferowane osobom przed 15. rokiem życia i jest to najczęstszy moment ich identyfikacji.

Lęk społeczny nie jest nieśmiałością, czyli nasiloną obawą przed krytyką ze strony innych osób, która wiąże się z większą ostrożnością w relacjach społecznych.

Lęk społeczny to nieadaptacyjne formy radzenia sobie z ekspozycją społeczną, czyli takie, które pogarszają, a nie poprawiają czyjeś funkcjonowanie. Przykładowo – osoba z nieśmiałością, czyli nasilonymi obawami, która jednocześnie nauczyła się myśleć i działać w taki sposób, który zwiększa te obawy i nasila krytykę ze strony innych, może skorzystać ze wsparcia psychologicznego w zakresie lęku społecznego.

Widzimy zatem, że z jednej strony wraz z rozwojem rośnie ogólna zdolność hamowania dystraktorów, ale z drugiej strony okres adolescencji przynosi szczególnie silne zainteresowanie informacją społeczną, co może skutkować obniżeniem efektywności uczenia się, gdy łączy się ona z lękiem. Warto pamiętać o tym, że „informacja społeczna” to pojęcie abstrakcyjne, które odnosi się zarówno do fizycznego kontaktu z innymi osobami, bezpośredniego doświadczania ich ocen oraz opinii (werbalnych i niewerbalnych), jak i do kontaktu wyobrazonego, na przykład zapośredniczonego przez media społecznościowe. Trudności w hamowaniu dystraktorów mogą wystąpić jednakowo w przypadku bezpośredniej krytyki, jak i wyobrażonych lub realnych uwag rówieśników zamieszczanych w internecie.

Zmiany w zakresie konstytucji biologicznej nastolatków, oprócz nasilonej wrażliwości na bodźce społeczne, przejawiają się również zmianami w zakresie **rytmu okołodobowego**. Występuje tutaj kombinacja kilku elementów:

- Rytm okołodobowy nastolatków przesuwają się z „porannego” w kierunku „wieczornego”, co oznacza pewne przesunięcie optymalnego poziomu funkcjonowania w kierunku godzin późniejszych.
- Doba nastolatków wydłuża się, co oznacza, że mogą dłużej być aktywni, nie odczuwając zmęczenia. W praktyce oznacza to, że chętniej niż do tej pory poświęcają na aktywność godziny wieczorne i nocne.

Jednocześnie poranne obowiązki nastolatków często nie ulegają zmianie, a zatem moment koniecznego przebudzenia się pozostaje niezmienny. W efekcie tych zmian może dochodzić do szkodliwego procesu deprivacji snu, który jest konieczny do regeneracji i konsolidacji uczenia się. Szczególnie zagrożone są te nastolatki, które

nie mają możliwości naturalnego powrotu do równowagi poprzez wydłużenie czasu odpoczynku w weekend. W takich przypadkach dość szybko dochodzi do istotnego obniżenia efektywności uczenia się.

Myśląc o rekomendacjach postępowania w tej sytuacji, warto pamiętać, że nastolatki nie posiadają jeszcze zdolności regulacji zachowania na poziomie osób dorosłych. O ile osoba dorosła z większą łatwością dostosuje się do „wymuszonego” rytmu okołodobowego, np. związanego ze specyfiką pracy i w sposób planowy będzie rekompensować niedostatki snu, o tyle taka samoregulacja u nastolatków może być trudna. W konsekwencji coraz częściej rekomenduje się, aby dostosować rytm aktywności szkolnej nastolatków poprzez opóźnienie momentu rozpoczęcia zajęć.

Wytrwałość i samodzielność u dziecka w młodszym wieku szkolnym

Istotne znaczenie ma rozwijanie i wzmacnianie od najmłodszych lat umiejętności, które są ważne w wielu sferach życia człowieka.

Wytrwałość to umiejętność dążenia do celu pomimo napotykanых przeszkód i trudności. Jest to cecha niezwykle ważna w nauce szkolnej, ponieważ pozwala dzieciom na pokonywanie wyzwań i osiągnięcie sukcesów.

Wytrwałość jest integralnym składnikiem funkcji wykonawczych²¹. Wspiera m.in. takie procesy jak: elastyczność poznawcza, powściągliwość (samokontrola, samoregulacja), pamięć robocza, rozwiązywanie problemów, rozumowanie i planowanie. Poziom rozwoju funkcji wykonawczych jest istotniejszy dla gotowości szkolnej dziecka niż jego iloraz inteligencji.



Jak wynika z badań, dzieci, które w wieku 3–11 lat mają trudności z samokontrolą (mniejsza wytrwałość, większa impulsywność i gorsza regulacja uwagi), w dorosłości borykają się z trudnościami zdrowotnymi, mniej zarabiają i popełniają więcej przestępstw w stosunku do osób, które w wieku dziecięcym lepiej radziły sobie z samokontrolą.

²¹ Diamond, A., & Lee, K. (2011). Interventions shown to aid executive function development in children 4 to 12 years old. *Science (New York, N.Y.)*, 333(6045), 959–964. <https://doi.org/10.1126/science.1204529>

Badania potwierdzają również, że trening funkcji wykonawczych na wczesnym etapie rozwoju dziecka przynosi wiele korzyści i zapobiega pogłębianiu się różnic w osiągnięciach w późniejszym okresie życia.

Dowodzono, że aktywności typu: aerobic, sztuki walki czy trening uważności przyczyniają się do rozwoju funkcji wykonawczych i w konsekwencji również funkcji kognitywnych.

Ćwiczenia aerobowe i sport

Bieganie (modyfikowane wraz z upływem czasu do ćwiczeń coraz bardziej wymagających) przyczynia się do poprawy elastyczności poznawczej i kreatywności u dzieci w wieku 8–12 lat. Badania potwierdziły wpływ wymienionych aktywności na rozwój funkcji wykonawczych.

Systematyczne uprawianie sportu może być nawet bardziej korzystne dla funkcji wykonawczych niż same ćwiczenia aerobowe, ponieważ oprócz poprawy kondycji fizycznej, sport stanowi wyzwanie wymagające trwałej uwagi, pamięci roboczej i zdyscyplinowanego działania. Może być też źródłem radości, dumy i okazją do budowania więzi społecznych.

Sztuki walki

Tradycyjne sztuki walki kładą nacisk na samokontrolę, dyscyplinę i kształtowanie charakteru. Stwierdzono²², że dzieci trenujące np. taekwondo wykazywały duże postępy w rozwoju wszystkich badanych wymiarach funkcji wykonawczych (koncentracja) i afektywnych (wytrwałość).

Praktyka uważności

Po treningu uważności stwierdzono²³ większy wzrost funkcji wykonawczych u dzieci w wieku 7–9 lat z początkowo niższym poziomem funkcji wykonawczych niż u dzieci, u których ten poziom był na początku badania wyższy. Zmiany zaobserwowali zarówno nauczyciele, jak i rodzice, co sugeruje, że uogólniły się one w różnych kontekstach.

²² Tamże

²³ Diamond, A., & Lee, K. (2011). Interventions shown to aid executive function development in children 4 to 12 years old. *Science (New York, N.Y.)*, 333(6045), 959–964. <https://doi.org/10.1126/science.1204529>

Samodzielność to umiejętność wykonywania zadań bez pomocy innych. Jest to również ważna cecha w nauce szkolnej, ponieważ pozwala dzieciom na branie odpowiedzialności za swoje uczenie się i rozwijanie umiejętności samoregulacji.

Rozwój wytrwałości i samodzielności u dziecka w młodszym wieku szkolnym jest procesem wieloetapowym i złożonym.



Badania Carol Dweck i jej współpracowników wykazały, że dzieci, które wierzą, że inteligencję można rozwijać (tzw. nastawienie na rozwój), są bardziej wytrwałe i chętniej podejmują wyzwania niż dzieci, które wierzą, że ich inteligencja jest stała (tzw. nastawienie na trwałość)²⁴.



Na podstawie wyników badań można sformułować kilka wskazówek, które pomogą rodzicom i nauczycielom w rozwijaniu wytrwałości i samodzielności u dzieci w młodszym wieku szkolnym:

- Stwórzmy dzieciom warunki sprzyjające rozwojowi poczucia sprawczości. Dzieci powinny mieć możliwość samodzielnego podejmowania decyzji i wykonywania zadań.
- Chwalmy za wysiłek i determinację, a nie tylko za osiągnięte wyniki.
- Uczmy radzenia sobie z porażkami. Porażki są naturalną częścią życia i stanowią cenne lekcje.
- Pomagajmy dzieciom w stawianiu realistycznych celów. Cele powinny być na tyle trudne, aby stanowiły wyzwanie, ale jednocześnie na tyle łatwe, aby dzieci mogły je osiągnąć.
- Stwarzajmy dzieciom możliwości doświadczania przepływu podczas nauki. Przepływ to stan całkowitego zaangażowania i skupienia się na wykonywanym zadaniu.
- Rozwijajmy u dzieci optymizm i wiarę we własne siły.
- Modelujmy zachowania. Dzieci uczą się przez obserwację dorosłych.

W dalszej części vademecum prezentujemy pomysły na zwiększenie samodzielności i wytrwałości dzieci w uczeniu się.

²⁴ C. Dweck (2028). *Nowa psychologia sukcesu*. Wydawnictwo MUZA SA.

2.2 Jakie strategie pomagają uczniom się uczyć?

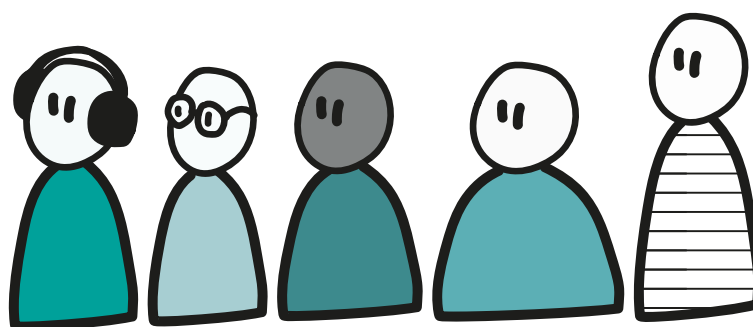
Naukowcy od wielu lat próbują zbadać, jak działa mózg i co sprawia, że zapamiętuje konkretne informacje na dłużej. Uczniowie stosują wiele technik, aby opanować dany materiał. Wiemy z badań, że niektóre z nich są skuteczne, ale wymagają dużego nakładu pracy, np. kilkukrotne czytanie materiału z podręcznika.

W pracy z dziećmi w klasach I–III strategie uczenia się należy wprowadzać stopniowo, uwzględniając możliwości i umiejętności uczniów. Nie warto jednak czekać np. do momentu, kiedy dzieci nabędą umiejętność czytania i pisania.

Pamiętajmy, że im wcześniej pokażemy uczniom różne sposoby uczenia się, tym szybciej zaczną korzystać z tych spośród nich, które są dla nich najskuteczniejsze w procesie zdobywania wiedzy i umiejętności.

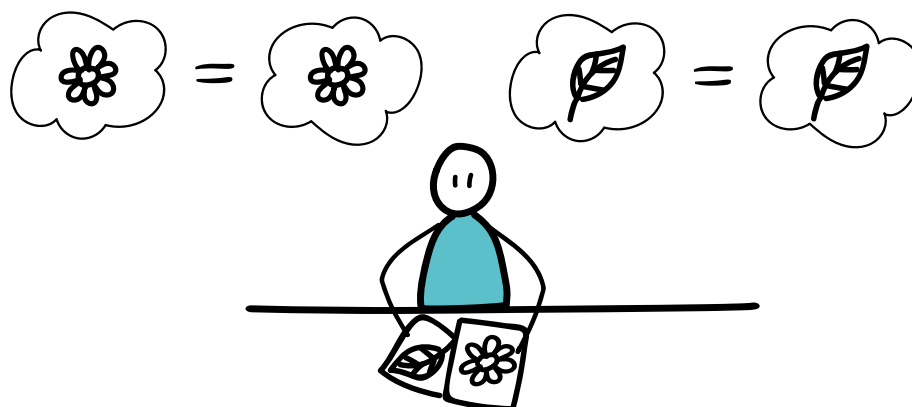
Omówimy sześć strategii²⁵, które według badaczy są najskuteczniejsze w trwałym zapamiętywaniu treści.

Strategie te są skuteczne bez względu na wiek uczniów. Każdy nauczyciel bez trudu może je zastosować na swoich lekcjach, aby nauczyć dzieci, jak z nich korzystać. Dzięki temu uczniowie skuteczniej będą uczyli się samodzielnie w domu.



²⁵ Weinstein, Y. Smith, M., Six Strategies for Effective Learning, <https://www.learningscientists.org/downloadable-materials>

Strategia 1: Odtwarzanie wiedzy



Na czym polega?

Technika ta nazywana jest również testowaniem, które w Polsce kojarzy się – dość pejoratywnie – z „testomanią”. Jednak jej istotą nie jest weryfikacja wiedzy i ocena ucznia, tylko wsparcie w utrwaleniu tego, co już potrafi, oraz identyfikacja, co jeszcze musi powtórzyć. Uczeń/uczennica zapoznaje się z nowym materiałem, a następnie samodzielnie odpowiada na pytania dotyczące poznanego tekstu (pytania w podręczniku pod tematem, quiz, aplikacje internetowe itp.) lub robi własne notatki do tekstu. Ważne, aby zrobił(a) to osobiście, aktywnie, a nie wspólnie z klasą, zgadzając się z odpowiedzią koleżanki lub przepisując notatkę z tablicy.

Aby technika ta nie stała się „testomanią”, nauczyciel/nauczycielka nie może oceniać wyniku ćwiczenia. Uczniowie muszą znać cel: utwalenie materiału. Jeśli będą martwili się o stopień, nie skupią się na uczeniu, tylko na wyniku. Wówczas strategia nie osiągnie zamierzonego efektu.

Dlaczego jest skuteczna?

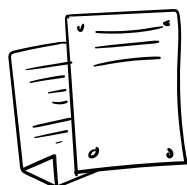
Jeśli uczeń samodzielnie powtarza dany zakres materiału, aktywuje swoją pamięć długotrwałą. Nie wystarczy uczestniczyć we wspólnym powtarzaniu/rekapitulacji lub przepisywać ważne pojęcia z podręcznika. Trzeba osobiście aktywować pamięć i przetworzyć nabytą wiedzę: „Mózg potrzebuje przypominania sobie informacji, które już kiedyś zapamiętał, aby utwalać pętle neuronalne, odpowiedzialne za zapamiętywanie”.²⁶ Najskuteczniejsze będą pytania, które wymagają przywołania odpowiedzi w pamięci

²⁶ Sajewicz-Radtke, U. (2017). Skuteczne techniki uczenia się, w: B., Niemierko M. K Szmigiel (red.). *Diagnozowanie umiejętności praktycznych w toku kształcenia i egzaminowania*. s. 130.

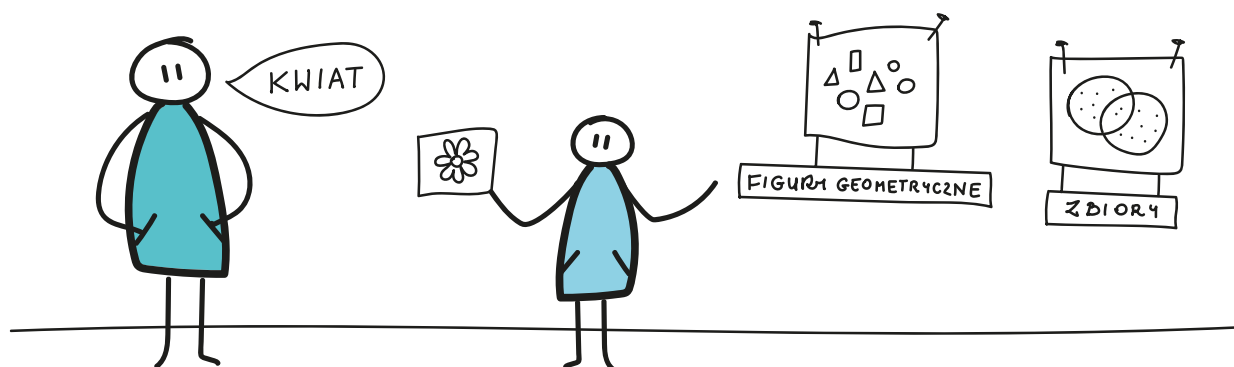
i odnoszą się do kluczowych zagadnień tematu, np. pytania wielokrotnego wyboru, pytania otwarte, wypracowania lub ćwiczenia z fiszkami. Przygotowane przez ucznia pytania i notatki w czasie lekcji pomogą mu w samodzielnym uczeniu się w domu.

Jak ją zastosować?

Cel zastosowania strategii	Utrwalenie wiadomości poznanych w czasie lekcji
Czas	7 min
Propozycja zastosowania strategii	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nauczycielka prosi uczniów o zapisanie trzech pytań i odpowiedzi w zeszycie. 2. Uczniowie w parach zadają sobie wzajemnie pytania i odpowiadają na nie. Wyjaśniają sobie ewentualne błędy. 3. Na forum klasy nauczycielka prosi o podanie pytań, które sprawiły trudność i wyjaśnia ewentualne nieścisłości. 4. Prosi uczniów o zastanowienie się, co jeszcze muszą powtórzyć na następną lekcję.
Jak uczniowie mogą skorzystać z tej strategii, ucząc się samodzielnie w domu?	<p>Przygotowane na lekcji notatki powinny być punktem wyjścia do powtarzania przez uczniów treści z lekcji. Uczniowie mogą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pogłębiać wiedzę, korzystając z innych źródeł; dopisywać pytania i odpowiedzi do powtórek • rozwiązywać quizy i testy dostępne np. w różnych aplikacjach i programach • zrobić własne fiszki w oparciu o notatkę z lekcji • ułożyć własny test/quiz sprawdzający opanowaną wiedzę



Strategia 2: Kodowanie dualne



Na czym polega?

W czasie wprowadzania nowych zagadnień nauczyciel prezentuje uczniom wiedzę, korzystając z różnych formatów, najczęściej wizualnego i słuchowego. Ważne jest, aby klucze werbalne i wizualne były zrozumiałe dla uczniów oraz dostosowane do ich możliwości.

Dlaczego jest skuteczna?

Strategia pomaga uczniom lepiej przyswoić informacje. Kodowanie dualne pomaga zwiększyć ilość zapamiętywanych informacji. Ludzki mózg inaczej przetwarza obraz i słowo. Poznawane treści utralają się w pamięci długotrwałej: „Informacje przesyłane na dwa sposoby uzupełniają się, a ich kodowanie jest bardziej proste i efektywne. Dzieje się tak wtedy, kiedy tekst i obrazy współgrają, tworząc jednoznaczne skojarzenia”²⁷. W czasie przypominania sobie wiedzy uczeń korzysta z wielu różnych skojarzeń, co zwiększa jego szanse na sukces.

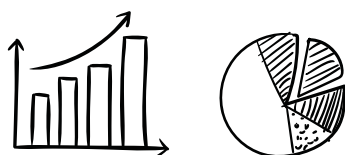
Jak ją zastosować?

Warto wprowadzać uczniów w kodowanie dualne krok po kroku. Mogą najpierw wykonać rysunki do notatki zapisanej na tablicy. Albo do wykonanego rysunku dopisać skojarzenia. Mogą zrobić z nauczycielem fragment mapy myśli, a drugą część wykonać już samodzielnie.

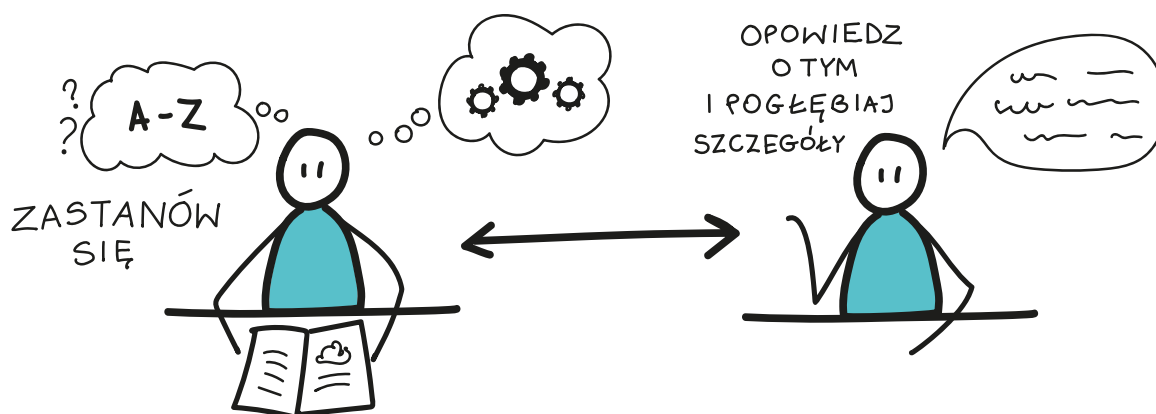
²⁷ Kawiorski S. (2013). Koncepcja podwójnego kodowania Allana Pavio w procesie percepcji czytanego tekstu. Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego , s. 7

Kodowanie dualne nie będzie skuteczną metodą uczenia się, jeśli nauczyciel rozda karty z przygotowanymi notatkami graficznymi. Nie są to wówczas kody uczenia, nie budują jego skojarzeń. Są atrakcyjne wizualnie, ale nieskuteczne.

Cel zastosowania strategii	Wsparcie ucznia w przygotowaniu notatek do uczenia się
Czas	15 min
Propozycja zastosowania strategii	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nauczycielka prosi uczniów o przygotowanie w zeszyte miejsca na mapę myśli. 2. Następnie przypomina uczniom zasady tworzenia mapy myśli: <ul style="list-style-type: none"> • W centrum zapisujemy omawiane zagadnienie/pojęcie. • Główne gałęzie dotyczą głównych tematów/wątków skojarzeń. • Kolejne gałęzie uszczegóławiają rozumienie pojęcia. • Można zastosować kolory – każdy kolor do innego zagadnienia. • Można stosować dodatkowe rysunki. 3. Uczniowie wykonują swoją mapę myśli. 4. Rozmawiają w parach o wykonanych mapach myśli (to pomaga już utrwalać wiedzę, jest przywoływaniem) i ewentualne dopisują notatki do swoich map myśli.
Jak uczniowie mogą skorzystać z tej strategii, ucząc się samodzielnie w domu?	<p>Uczniowie mają już gotową notatkę. Warto im przypomnieć, że mogą ją wykorzystać do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opowiadania z pamięci, o czym jest zagadnienie • przygotowania fiszek • przygotowania własnego quizu.



Strategia 3: Szczegółowe omówienie



Na czym polega?

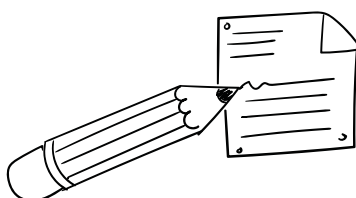
W tej strategii ważne jest zaplanowanie czasu na lekcji na wytłumaczenie przez uczniów własnymi słowami danego zagadnienia. Ważne jest, by każda osoba zrobiła to osobiście. Pomocne mogą być pytania: dlaczego? co to dla mnie znaczy? czego nowego się dowiedziałem(-am)? jak to się łączy z wiedzą, którą już mam? Ważne jest, aby uczeń podjął wysiłek wyjaśniania, a nie np. streszczania czytanego tekstu.

Dlaczego jest skuteczna?

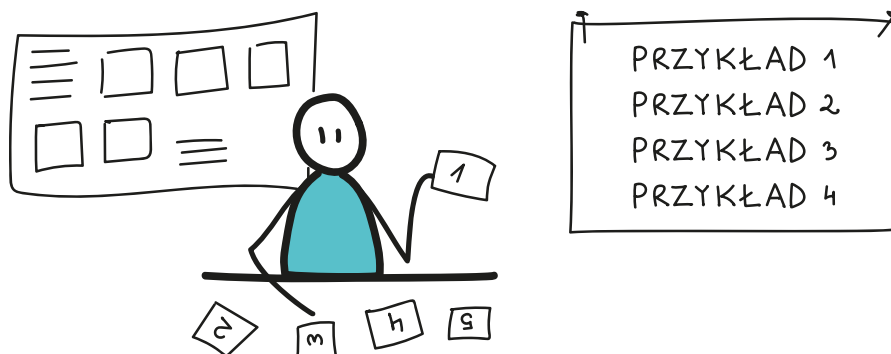
Strategia ta wspiera ucznia w aktywnym przyswojeniu omawianych treści. Pomaga zorganizować naukę, łączy nowe informacje z już posiadaną wiedzą. Uczeń nadaje sens poznawanym treściom, odnosi je do tego, co już wie i analizuje nowe zagadnienia. Rozumienie przez ucznia faktów, przyczyn oraz powiązań podnosi szansę trwałego uczenia się i wykorzystania wiedzy w praktyce.

Jak ją zastosować?

Cel zastosowania strategii	Utrwalenie treści z lekcji
Czas	5 minut
Propozycja zastosowania strategii	<ol style="list-style-type: none">1. Pod koniec lekcji nauczycielka prosi uczniów o zapisanie 1–2 rzeczy, które ich zdaniem są najważniejsze w omawianym zagadnieniu.2. Następnie łączy uczniów w pary i prosi, żeby zapytali się nawzajem:<ul style="list-style-type: none">• Dlaczego to jest dla Ciebie ważne?• Z czym Ci się to kojarzy?• Czego nowego się dowiedziałeś(-aś)?
Jak uczniowie mogą skorzystać z tej strategii, ucząc się samodzielnie w domu?	Uczniowie mogą zapisać kluczowe informacje z rozmowy w parze. Mogą przygotować na następny dzień wypowiedź na kolejne zagadnienie według schematu przewidzianego na lekcji.



Strategia 4: Podawanie konkretnych przykładów



Na czym polega?

Nauczyciel/nauczycielka zachęca uczniów do notowania konkretnych przykładów do poznawanych treści. Uczeń może tworzyć własny katalog lub współtworzyć klasowy zestaw przykładów.

Dlaczego jest skuteczna?

Pomaga zrozumieć abstrakcyjne i nowe pojęcia. Ułatwia powiązanie nowej wiedzy z własnym doświadczeniem ucznia oraz skonfrontować je z doświadczeniami innych osób w klasie. Taka zmiana perspektywy wspiera analizowanie problemu i wychodzenie z własnych schematów i przekonań²⁸. Strategia jest najskuteczniejsza w przypadku zadań dotyczących nowych problemów, które wymagają transferu opanowanej już wiedzy i umiejętności.

²⁸ McTighe, J., Silver, A. F. (2021). *Uczyć (się) głębiej. Jak to zrobić na lekcji*. Wydawnictwo Centrum Edukacji Obywatelskiej s. 129.

Jak ją zastosować?

Cel zastosowania strategii	Zrozumienie motywu w lekturze
Czas	10 min
Propozycja zastosowania strategii	<ol style="list-style-type: none">1. W ramach podsumowania pracy z lekturą/tekstem literackim nauczycielka prosi uczniów o podanie ich własnych wniosków, np.: jakie tematy porusza ten tekst? jakie ma przesłanie?2. Następnie prosi uczniów, aby podczas pracy w parach podali przykłady z ich doświadczenia i wiedzy, do których przesłanie tekstu może się odnosić.
Jak uczniowie mogą skorzystać z tej strategii, ucząc się samodzielnie w domu?	Uczniowie mogą przygotować sobie (w dowolny sposób, np. w formie ilustracji, mapy myśli czy pisemnie) notatki do lektur.



Strategia 5: Rozłożenie nauki w czasie – umiejętność planowania



Na czym polega?

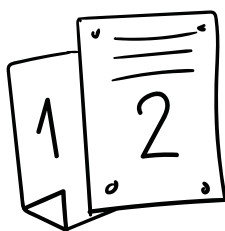
Strategia ta jest oparta na założeniu, że kilkukrotne powtarzanie lub powracanie do tego samego materiału sprawia, że uczeń więcej czasu poświęca na jego utrwalenie. Jeśli włoży w to większy wysiłek, skuteczniej zapamiętuje daną treść. Rolą nauczyciela jest wsparcie ucznia w opracowaniu kluczowych treści do powtarzania oraz powracanie do nich na kolejnych lekcjach.

Dlaczego jest skuteczna?

Kilkukrotne powtórzenie materiału pomaga zniwelować luki w wiedzy, zdobyte informacje są lepiej zakorzenione w pamięci, kilkukrotne powtarzanie kluczowych treści pomaga głębiej je zrozumieć. Efekty takich powtórek zapewniają trwalsze uczenie się, wzrasta biegłość opanowanych umiejętności. Strategia ta mniej skutecznie wspiera uczenie się zagadnień gramatycznych lub opanowanie słownictwa z języka obcego.

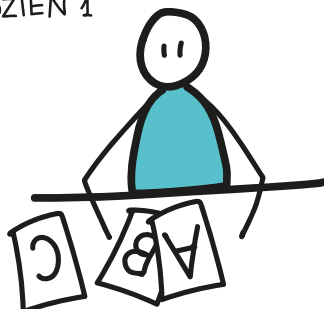
Jak ją zastosować?

Cel zastosowania strategii	Utrwalenie wiedzy
Czas	5 min
Propozycja zastosowania strategii	<ol style="list-style-type: none">1. Nauczyciel do każdej lekcji z bloku tematycznego przygotowuje dla uczniów pytania – uczniowie je znają, mogą mieć je zapisane w zeszytach. Pytania te są z różnych zagadnień.2. Po każdej lekcji nauczyciel losuje pytania, na które uczniowie odpowiadają w wyznaczonym czasie – najlepiej w parach, żeby od razu sprawdzali poprawność odpowiedzi.3. Zbiór pytań rośnie po każdym zajęciach, do sprawdzianu uczniowie kilka razy powtórzą kluczowe treści.
Jak uczniowie mogą skorzystać z tej strategii, ucząc się samodzielnie w domu?	Uczniowie mogą mieć zapisane w zeszytach pytania i samodzielnie utrwaląc wiedzę. Mogą też mieć za zadanie przygotować pytania do następnej lekcji.

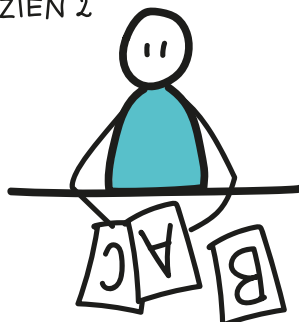


Strategia 6: Przeplatanie materiału

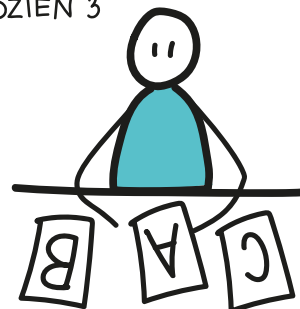
DZIEŃ 1



DZIEŃ 2



DZIEŃ 3



Na czym polega?

To pogłębienie strategii ćwiczeń w odstępach czasu. Nauczyciel, przeplatając różne treści, stwarza uczniom okazję do identyfikowania problemów na nowo i określania procedur wykonania zadania, a tym samym do głębokiego uczenia się.

Dlaczego jest skuteczna?

Aby wykonać zadanie, uczeń zmuszony jest kilkakrotnie przywołać utrwaloną wiedzę. Pomaga to zapamiętać treść na dłużej. Uczeń więcej czasu przeznacz na treść, aktywnie ją przetwarza, a tym samym trwale zapamiętuje. Strategia zmusza ucznia do elastycznego korzystania ze swojej wiedzy. Pomaga dobrać strategię do polecenia, ponieważ wymagają tego zróżnicowane zadania.

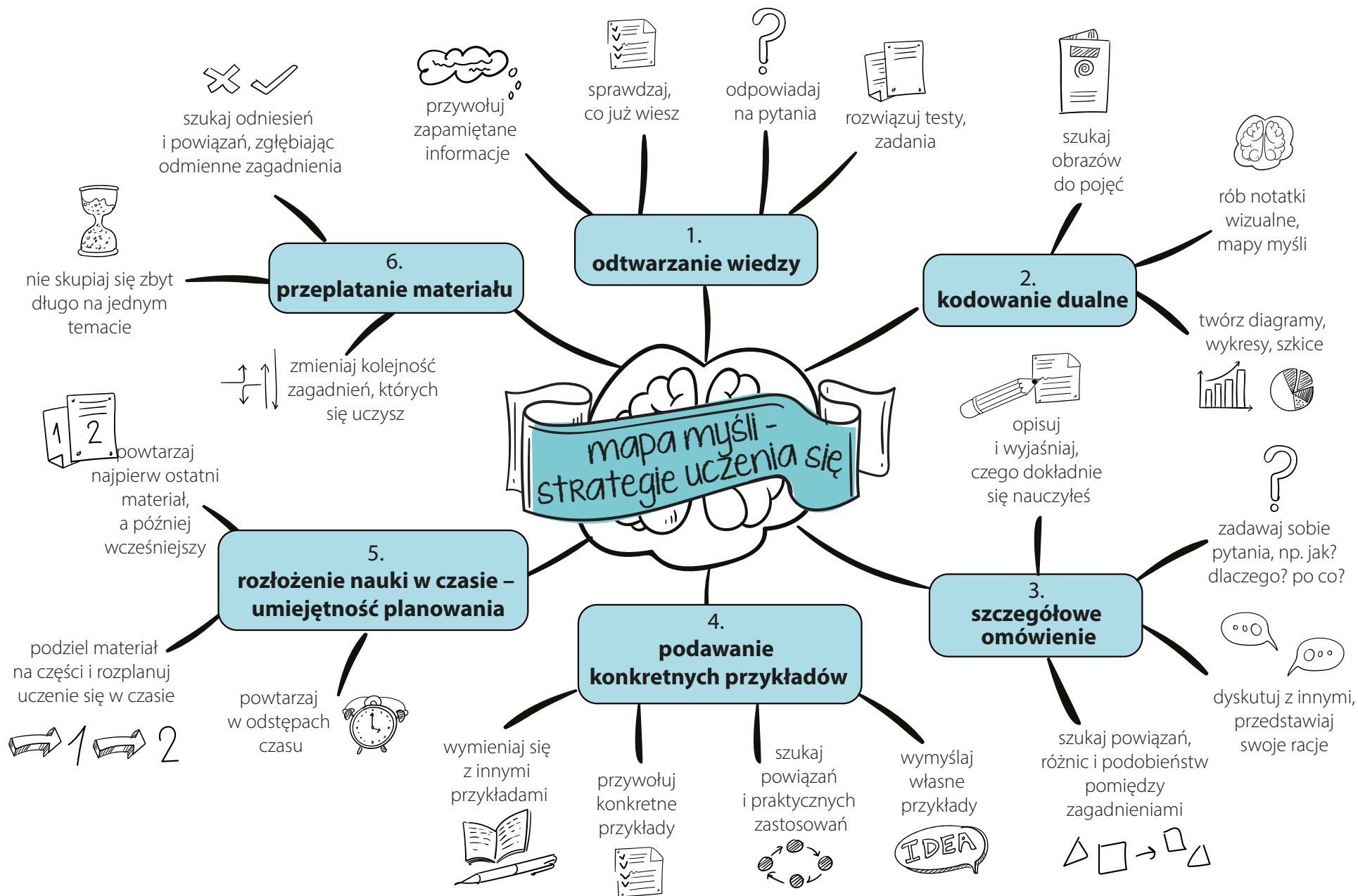
Jak ją zastosować?

Cel zastosowania strategii	Utrwalenie wiedzy z kilku działów
Czas	7 min
Propozycja zastosowania strategii	1. Nauczyciel przygotowuje pytania/zadania z różnych bloków tematycznych, np. z edukacji przyrodniczej, matematycznej czy polonistycznej – może w ten sposób stworzyć klasowy zbiór zdań/zagadnień. 2. Na każdej lekcji, lub najczęściej jak może, losuje minimum dwa zagadnienia i prosi uczniów o poszukanie rozwiązania.
Jak uczniowie mogą skorzystać z tej strategii, ucząc się samodzielnie w domu?	Uczniowie mogą przygotowywać bank zadań. Będą też umieli powtarzać materiał według tej procedury.

Chwila na refleksję

Które z wymienionych strategii zastosuję?





2.3. Badania na temat wpływu atmosfery w szkole na uczenie się

Jednym z elementów, który decyduje o jakości edukacji, jest klimat szkoły. Przyjazna atmosfera ściśle koreluje z relacjami uczeń – nauczyciel – rodzic, samopoczuciem uczniów oraz efektami edukacyjnymi.



Wyniki międzynarodowego badania TIMSS pokazują, że „polscy czwartoklasiści w mniejszym stopniu niż uczniowie z innych krajów identyfikują się ze swoją szkołą. Poczucie przynależności do szkoły polskich uczniów jest jednym z najniższych spośród wszystkich krajów uczestniczących w badaniu (...) Między 2015 a 2019 r. zaobserwowano niewielki spadek poczucia przynależności do szkoły”²⁹.

Podobne odczucia zadeklarowali starsi uczniowie. Badanie piętnastolatków potwierdziło, że spośród wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej biorących udział w badaniu PISA 2022 Polska zajmuje ostatnie miejsce w obszarze samopoczucia uczniów w szkole³⁰.

Aby zapewnić uczniom i uczennicom jak najlepsze warunki do rozwoju, nie można lekceważyć wpływu klimatu szkoły na ich dobrostan oraz osiągnięcia w nauce, zwłaszcza że badania potwierdzają ten związek.

Chwila na refleksję

Z myślą o świadomym budowaniu klimatu mojej klasy:

- Zacznę robić...
- Będę robić inaczej...
- Przestaną robić...
- Będę nadal robić...



²⁹ Sitek, M. (red.). (2020). *TIMSS 2019. Wyniki międzynarodowego badania osiągnięć czwartoklasistów w matematyce i przyrodzie*. Instytut Badań Edukacyjnych s. 133.

³⁰ Kaźmierczak, J., Bulkowski, K. (red.). (2024). *Polscy piętnastolatkowie w perspektywie międzynarodowej. Wyniki badania PISA 2022*. Instytut Badań Edukacyjnych, s. 222.

Relacje w klasie³¹



Badania wykazują, że działania nauczycieli, nauczycielek w ich klasach mają dwukrotnie większy wpływ na osiągnięcia uczniów i uczennic niż regulaminy zachowania i polityka szkoły dotycząca programu nauczania, oceniania, współpracy pomiędzy nauczycielami lub zaangażowania społecznego³². Najważniejszym zadaniem nauczyciela jest efektywne zarządzanie klasą. Ma to intuicyjny sens – uczniowie nie mogą uczyć się w chaotycznej, źle zarządzanej klasie.

Efektywne relacje nauczyciel – uczeń mają mało wspólnego z osobowością nauczyciela, a więcej z tym, czy uczniowie postrzegają nauczyciela jako przyjaciela. Najbardziej efektywne relacje nauczyciel – uczeń charakteryzują się raczej określonymi zachowaniami nauczyciela:

- wykazywaniem odpowiedniego poziomu autorytetu;
- wykazywaniem odpowiedniego poziomu współpracy;
- zwracaniem uwagi na uczniów o szczególnych potrzebach.

Odpowiedni poziom autorytetu



Autorytet nauczyciela/nauczycielki polega na jego/jej zdolności do wskazania jasnego celu i podania wskazówek dotyczących zarówno nauki, jak i zachowania uczniów. Badania pokazują, że uczniowie zapytani o swoje preferencje dotyczące zachowania nauczyciela, zazwyczaj wyrażają chęć tego typu interakcji nauczyciel – uczeń. Na przykład w badaniu obejmującym wywiady z ponad 700 uczniami klas 4–7 uczniowie wyraźnie wskazali, że preferują nauczycieli, którzy przekazują im szczegółowe wskazówki i informacje zwrotne, a nie tych, którzy wykazują się postawą permissywną³³.

³¹ Marzano, R. J., & Marzano, J. S. (2003). The key to classroom management. *Educational Leadership*, 61(1), 6-13.

³² Wang, M. C., Haertel, G. D., & Walberg, H. J. (1993). Toward a knowledge base for school learning. *Review of Educational Research*, 63(3), 249–294; Marzano, R. J. (2003). What works in schools. Alexandria, VA: ASCD.

³³ Chiu, L. H., & Tulley, M. (1997). Student preferences of teacher discipline styles. *Journal of Instructional Psychology*, 24(3), 168–175.

Nauczyciele mogą ustalać jasne oczekiwania dotyczące zachowania na dwa sposoby: ustanawiając jasne zasady i procedury oraz przewidując konsekwencje dla zachowania uczniów – zarówno pochwały dla pożądanego zachowania, jak i reakcje na zachowania niepożądane.

Pomocne jest ustalenie reguł, zasad i procedur dotyczących ogólnego zachowania w klasie, pracy w grupie, pracy na siedząco, przerw, korzystania z materiałów i sprzętu oraz rozpoczynania i kończenia lekcji lub dnia. Idealnie byłoby, gdyby klasa ustaliła te zasady i procedury poprzez dyskusję i wzajemną zgodę nauczyciela i uczniów³⁴.

Wykazywanie odpowiedniego poziomu współpracy

Podczas gdy autorytet dotyczy nauczyciela jako lidera w klasie, współpraca koncentruje się na uczniach i nauczycielu funkcjonujących jako zespół. Interakcja tych dwóch dynamik – autorytetu i współpracy – jest głównym czynnikiem w skutecznych relacjach nauczyciel – uczeń.

2.4. Jak zaplanować lekcję, aby uczniowie się uczyli?

Czy tradycyjna, 45-minutowa lekcja, jest wystarczającym czasem, żeby efektywnie nauczyć się wszystkiego, co zaplanowano? Jeśli uwzględnimy czynności organizacyjne, podanie celów lekcji, to na część merytoryczną, „właściwą” pozostaje jeszcze mniej czasu. Dlatego często lekcjom towarzyszy pośpiech i działanie „na tempo”. Z tego, co wiemy dzisiaj o mózgu człowieka, wynika, że ani frontalne nauczanie, ani odpytywanie przy tablicy, ani dzwonek obwieszczający zakończenie lekcji być może w najciekawszym jej momencie, nie służą głębokiemu uczeniu się. Nawet jeśli to, o czym jest mowa na lekcji, zainteresuje ucznia, to potrzebuje on czasu na przetworzenie poznanych treści i odniesienie ich do praktyki³⁵.

³⁴ Marzano, R. J., & Marzano, J. S. (2003). The key to classroom management. *Educational Leadership*, 61(1), 6-13.

³⁵ Szulc, A. (2019). *Nowa szkoła*. Wydawnictwo Natuli.



Chwila na refleksję

Jakie metody, które stosuję w pracy na lekcji, najbardziej sprzyjają uczeniu się moich uczniów?

W klasach młodszych można i dobrze byłoby realizować zajęcia blokowo, a przerwy dostosowywać do potrzeb uczniów. W wielu szkołach tak właśnie się dzieje, ale w większości placówek dominuje system klasowo-lekcyjny z podziałem na lekcje i przerwy ustalone z góry.

Tym bardziej zasadne jest przyjrzenie się zagadnieniu właściwego planowania zajęć, by uczniowie jak najwięcej z nich skorzystali i nauczyli się.

Kluczowe kroki nauczyciela/nauczycielki przed lekcją

- Przede wszystkim ustal cel zajęć.
- Przed zajęciami przygotuj wszystkie potrzebne pomoce dydaktyczne.
- Zaplanuj czas na kolejne etapy doprowadzające do realizacji celów.
- Stwórz przestrzeń do samodzielnej pracy uczniów, pracy w parach i grupach oraz pozwól na wybór aktywności podczas pracy.

Wybrane przykłady oddania przestrzeni uczniom w procesie uczenia się

Zachęcamy do skorzystania z opisanych poniżej rozwiązań metodycznych. Pierwsza i druga propozycja to sposoby na organizację zajęć całodniowych (najczęściej są to 3 jednostki lekcyjne). Kolejne dwie mogą stanowić element zajęć bądź inspirację do zaplanowania bloku tematycznego.

Centra aktywności

To wydzielone obszary w klasie, które są poświęcone różnym tematom lub aktywnościom. Mogą to być np. kąciki do czytania, kąciki naukowe, kąciki artystyczne, matematyczne itp. Uczniowie pracują w tych centrach na zasadzie rotacji, co pozwala nauczycielowi na pracę z małymi grupami lub indywidualnie.

Centra aktywności organizuje się, dostosowując je do aktualnie opracowywanego zagadnienia lub całego bloku tematycznego. Mogą to być zadania na podsumowanie

bloku tematycznego, sprawdzające opanowanie wiadomości i umiejętności lub wprowadzające w temat. Nauczyciel ma dużą swobodę w organizacji centrów: może korzystać z pomocy dydaktycznych, które wykonają uczniowie, gotowych środków dydaktycznych, gier lub technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Jak przygotować centra aktywności krok po kroku?

- **Przygotowanie:** Nauczyciel przygotowuje różne centra z odpowiednimi materiałami i instrukcjami. Każde centrum powinno być samodzielnie obsługiwane przez uczniów, aby minimalizować potrzebę nadzoru.
- **Rotacja:** Uczniowie są podzieleni na małe grupy i przechodzą do kolejnego centrum w ustalonych interwałach czasowych (np. co 15–20 minut).
- **Instrukcje:** W każdym centrum powinny być dostępne jasne i proste instrukcje, aby uczniowie wiedzieli, co mają robić. Można używać ilustracji i krótkich tekstów, aby były one zrozumiałe dla najmłodszych.
- **Monitoring:** Nauczyciel może monitorować i pomagać uczniom w centrach, ale głównie skupia się na pracy z małymi grupami lub indywidualnie, przemieszczając się pomiędzy centrami.

Korzyści:

- Uczniowie uczą się samodzielności i odpowiedzialności.
- Nauczyciel ma więcej czasu na pracę z uczniami potrzebującymi wsparcia.
- Aktywności są zróżnicowane, co zwiększa zaangażowanie uczniów.



Przykład Centrum Aktywności: „Leśny Kącik”

Leśny Kącik to miejsce, gdzie uczniowie mogą odkrywać, eksperymentować i uczyć się o ekosystemie lasu. To centrum może zawierać różnorodne materiały edukacyjne i zadania, które pomogą uczniom lepiej zrozumieć przyrodę i życie w lesie.

Takie centrum aktywności pozwoli uczniom na różnorodne formy nauki, które angażują różne zmysły i umiejętności. Uczniowie będą mogli pracować w swoim tempie, a nauczyciel będzie miał czas na indywidualne wsparcie dla każdego ucznia.

Proponowane aktywności



Obserwacja liści

Materiały: Liście różnych drzew, lupy, kartki papieru, kredki, książki, albumy.

Zadanie: Uczniowie obserwują liście za pomocą lupy, rysują ich kształty i wzory.

Następnie próbują zidentyfikować, z jakiego drzewa pochodzą.

Korzyści: Rozwija umiejętności obserwacji i rozpoznawania roślin.



Zwierzęta leśne

Materiały: Karty z obrazkami zwierząt leśnych, opisy zwierząt, plakaty.

Zadanie: Uczniowie dopasowują karty z obrazkami zwierząt do ich opisów. Mogą też stworzyć plakat przedstawiający wybrane zwierzę leśne i opisać jego cechy.

Korzyści: Uczy o różnorodności fauny leśnej i rozwija umiejętność pracy z tekstem.



Leśne puzzle

Materiały: Puzzle przedstawiające las, drzewa, zwierzęta leśne.

Zadanie: Uczniowie układają puzzle, a następnie opowiadają o tym, co widzą na obrazku.

Korzyści: Rozwija zdolności manualne, logiczne myślenie, umiejętności komunikacyjne, słownictwo.



Książeczki o lesie

Materiały: Książki i opowiadania o lesie, również teksty podręcznikowe.

Zadanie: Uczniowie czytają fragmenty książek lub oglądają ilustracje, a następnie wykonują mapę myśli.

Korzyści: Rozwija umiejętności czytania, wyobraźnię, analizowanie informacji.



Leśne dźwięki

Materiały: Nagrania dźwięków z lasu (np. śpiew ptaków, szum liści), słuchawki.

Zadanie: Uczniowie słuchają nagrań i próbują zidentyfikować dźwięki. Piszą lub rysują to, co usłyszeli, nazywają zwierzęta, określają części mowy itp.

Korzyści: Rozwija zmysł słuchu i umiejętności rozpoznawania dźwięków natury.



Przykład Centrum aktywności: „Ile to waży?”

To centrum aktywności ma na celu rozwijanie umiejętności matematycznych poprzez praktyczne ćwiczenia związane z wagą i pomiarami. Uczniowie będą eksperymentować z różnymi przedmiotami, używając wag i zestawów do ważenia, aby lepiej zrozumieć koncepcję masy. Uczniowie uczą się, jak stosować matematykę w rzeczywistych sytuacjach. Zadania wymagają od nich logicznego myślenia i szacowania. Praktyczne zadania angażują uczniów i sprawiają, że nauka staje się bardziej interesująca.

Proponowane aktywności



Ważenie przedmiotów

Materiały: Wagi kuchenne, zestaw różnych przedmiotów (np. owoce, warzywa, książki, zabawki), kartki lub zeszyty do notowania wyników.

Zadanie: Uczniowie ważą różne przedmioty i zapisują ich wagę na kartkach. Mogą porównywać wyniki, sprawdzając, który przedmiot jest najcięższy, a który najlżejszy.

Korzyści: Uczy precyzyjnego mierzenia i porównywania masy.



Zgadnij, ile to waży

Materiały: Przedmioty do ważenia, wagi, kartki lub zeszyty do zapisywania prognoz.

Zadanie: Uczniowie najpierw zgadują wagę przedmiotu, a następnie ważą go, aby sprawdzić, czy ich prognozy były trafne. Zapisują swoje przewidywania i rzeczywiste wyniki.

Korzyści: Rozwijają umiejętność szacowania i krytycznego myślenia.



Sortowanie przedmiotów według wagi

Materiały: Różne przedmioty, wagi, kartki lub zeszyty do notowania wyników.

Zadanie: Uczniowie ważą przedmioty, a następnie układają je w kolejności od najlżejszego do najcięższego. Mogą tworzyć listy i rysunki przedstawiające ich odkrycia.

Korzyści: Uczy porządkowania i logicznego myślenia.



Dodawanie i odejmowanie masy

Materiały: Zestawy przedmiotów o znanych wagach, wagi, kartki lub zeszyty do notowania wyników.

Zadanie: Uczniowie ważą dwa przedmioty, a następnie dodają lub odejmują ich masy.

Przykład: Zważ książkę i jabłko, a następnie oblicz, ile razem ważą.

Korzyści: Ćwiczy umiejętności arytmetyczne w praktycznym kontekście.



Zabawy logiczne z ważeniem

Materiały: Wagi z dwiema szalkami (waga równoważna), zestaw różnych przedmiotów.

Zadanie: Uczniowie umieszczają przedmioty na obu szalkach wagi tak, by się równoważyły. Przykład: Połóż książkę na jednej szalce, a następnie znajdź tyle klocków, aby waga była w równowadze.

Korzyści: Uczy pojęcia równowagi i masy.



Karty zadaniowe z wagą

Materiały: Karty z zadaniami matematycznymi (np. „Zważ trzy różne owoce i dodaj ich masy”).

Zadanie: Uczniowie wykonują zadania z kart, ważąc przedmioty i obliczając wyniki.

Korzyści: Rozwijają umiejętności matematyczne w kontekście rzeczywistym.

Przykładowe karty zadaniowe

Karta zadaniowa 1

Zadanie: „Zważ jabłko i banan. Ile razem ważą?”

Oczekiwany wynik: Uczniowie ważą jabłko i banan, zapisują wyniki i dodają je.

Karta zadaniowa 2

Zadanie: „Zważ dwie książki. Która jest cięższa? O ile?”

Oczekiwany wynik: Uczniowie ważą dwie książki, zapisują wyniki i obliczają różnicę mas.

Karta zadaniowa 3

Zadanie: „Znajdź dwa przedmioty, które ważą razem 500 gramów”.

Oczekiwany wynik: Uczniowie eksperymentują z różnymi przedmiotami, aby znaleźć te, które razem ważą 500 gramów.



Fiszki autokorekcyjne

To sposób na szybkie i krótkotrwałe utrwalanie na zajęciach zasad ortografii przez zabawę. Uczniowie mogą pracować samodzielnie lub w parach, sprawdzają swoje odpowiedzi, zapisują je w zeszytach lub na specjalnie przygotowanej karcie i gromadzą zestaw ortogramów do przygotowania dyktanda.

Na jednej stronie nauczyciel pisze pytanie lub zadanie ortograficzne, a na odwrocie umieszcza poprawną odpowiedź. Karty można zalaminować. Świetnie sprawdzi się materiał przygotowany przez uczniów dla uczniów. Podczas tej pracy uczniowie przetwarzają wiedzę i od razu ją utrwalają. W ten sposób starsi uczniowie mogą przygotować materiały do zajęć dla młodszych kolegów.

Uczniowie mogą pracować w swoim tempie. Regularne korzystanie z fiszek pomaga w utrwalaniu poprawnej pisowni. Zabawna forma nauki motywuje uczniów do regularnych ćwiczeń. Korzystanie wielokrotnie z tych samych fiszek wspiera proces zapamiętywania i przetwarzania wiedzy.

Przykładowe fiszki:



Fiszka 1

- **Przód:** Wpisz brakujące litery: k__żka
- **Tył:** książka



Fiszka 2

- **Przód:** Wpisz brakującą literę: dr__żyna
- **Tył:** drużyna



Fiszka 3

- **Przód:** Wpisz brakującą literę: __óły
- **Tył:** żółty



Fiszka 4

- **Przód:** Uzupełnij zdanie: W lesie rośnie du__e drzewo.
- **Tył:** duże

Jak korzystać z fiszek autokorekcyjnych?

Praca samodzielna:

- Uczeń losuje fiszkę, czyta pytanie/zadanie i próbuje na nie odpowiedzieć / wykonać je. Następnie odwraca fiszkę i sprawdza odpowiedź. Jeśli odpowiedział poprawnie, odkłada fiszkę na bok. Jeśli odpowiedział błędnie, odkłada ją na spód stosu, aby spróbować ponownie później.

Praca w parach:

- Jeden uczeń losuje fiszkę i czyta pytanie/zadanie drugiemu. Drugi uczeń odpowiada, a pierwszy sprawdza odpowiedź, odwracając fiszkę. Uczniowie na zmianę losują fiszki i sprawdzają odpowiedzi.



Metoda storyline

Jest to wartościowe narzędzie edukacyjne, które wspiera nabywanie wiedzy i wszechstronny rozwój umiejętności u dzieci, zwiększa ich zaangażowanie i motywację do nauki, czyni proces edukacyjny bardziej kreatywnym i przyjemnym.

Metoda ta integruje różnorodne treści zawarte w podstawie programowej. Bazuje na zasadzie, że efektywne uczenie się najmłodszych powinno być ściśle powiązane z entuzjazmem dziecka przy tworzeniu historii³⁶.

Na czym polega storyline?

Punktem wyjścia jest historia (story) przedstawiona dzieciom przez nauczyciela/nauczycielkę. Opowieść jest podzielona na epizody (wprowadzenie, rozwinięcie fabuły, pogłębienie historii, punkt kulminacyjny, zakończenie). Do każdej z części nauczyciel opracowuje pytania otwarte oraz różne formy aktywności uczniów. W ramach danej

³⁶ Why the Storyline Method Makes Sense <https://www.storyline.org/articles> (dostęp:17.06.2024)

historii uczniowie indywidualnie, w parach bądź w zespołach wykonują różne działania, współpracują, podejmują decyzje i wymyślają rozwiązania.

Przykładowe tematy opowieści:

- Ekosystem lasu
- Podróż kosmiczna
- Miasto przyszłości
- Na bezludnej wyspie

Jakie aktywności mogą podejmować dzieci?

Metoda storyline jest uczeniem się poprzez działanie. W sposób naturalny łączy różne dziedziny wiedzy i zachęca uczniów do podejmowania interdyscyplinarnych działań typu:

- rysowanie,
- budowanie makiet,
- odgrywanie scenek,
- pisanie listów,
- liczenie zasobów,
- eksperymenty przyrodnicze,
- ćwiczenia fizyczne,
- szyfrowanie wiadomości.

„Główną zaletą metody jest – przez wspólny szkielet opowiadania podzielonego na epizody – pomoc w integrowaniu rozmaitych problemów, tematów, treści, przedmiotów i umiejętności. Pozwala to koncentrować wszystkie zabiegi edukacyjne wokół dziecka i jego rozwoju we wszystkich sferach”³⁷.



Rutyny krytycznego myślenia

Rutyny krytycznego myślenia to zestaw narzędzi, praktyk wspierających proces myślenia uczniów (Thinking Routine)³⁸. Stanowią one pewnego rodzaju powtarzalne procedury

³⁷ Jąder, M. (2023). *Efektywne i atrakcyjne metody pracy z dziećmi*. Impuls, s. 47.

³⁸ <https://researchportal.amu.edu.pl/docstore/download/@UAM11b740fcd69944c6ab2cc6e61651a329/L.%20Myszka-Strychalska,%20My%C5%9Blenie%20krytyczne%20m%C3%B3dziej%C5%9By%20-%20wyniki%20diagnozy%20realizowanej%20w%20ramach%20innowacji%20pedagogicznej,%202022.pdf> (dostęp 7.07.2024 r.)

lub schematy działania możliwe do wykorzystania przez uczniów i nauczycieli nie tylko w czasie zajęć dydaktycznych, ale także w codziennych sytuacjach. Cechuje je prostota i łatwość zapamiętywania kolejnych kroków. Zwykle opierają się one na określonym zestawie pytań lub opisie kilku kroków, jakie należy podjąć w celu uruchomienia myślenia krytycznego u uczniów. Głównym celem stosowania rutyn jest zachęcanie uczniów do samodzielnego myślenia, dzielenia się własnymi przemyśleniami i doświadczeniami. Dobierając je, warto odnieść je do omawianych na lekcji treści oraz potrzeb uczniów³⁹.

Rutyny krytycznego myślenia mają wiele zalet:

- są proste i zrozumiałe dla uczniów;
- ze względu na ich różnorodność (ponad 80) można je wykorzystać na każdej lekcji i dobrać adekwatnie do celu lekcji,
- pozwalają uczniom, a nawet zmuszają ich do sięgania po nabytą wcześniej wiedzę, do przetwarzania jej, a także utrwalania zdobytych informacji,
- pozwalają dotrzeć do tego, jak myślą uczniowie, a dzięki temu rozwijać sposoby pracy z nimi⁴⁰.



Rutyna krytycznego myślenia „10x2”

Czym jest „10x2”?⁴¹

„10x2” to prosta, ale efektywna rutyna krytycznego myślenia, która pomaga uczniom generować pomysły i rozwijać kreatywność. Jest ona szczególnie przydatna młodszym uczniom, ponieważ jest łatwa do zrozumienia i wykonania.

Jak działa „10x2”?

1. Wybierz temat lub problem, nad którym chcesz pracować.
2. Zapisz temat lub problem na kartce.
3. Podziel kartkę na dwie kolumny.
4. W pierwszej kolumnie zapisz 10 pomysłów związanych z tematem lub problemem.
5. W drugiej kolumnie rozwiń każdy z 10 pomysłów, zapisując 2-4 dodatkowe pomysły dla każdego z nich.

³⁹ Winiarek, M. (2022). *Rutyny krytycznego myślenia w edukacji część 1*. Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP.

⁴⁰ Witkowski, J. (red.), (2022). *Dydaktyka rozwoju kompetencji innowacyjnych*. Centrum Edukacji Obywatelskiej.

⁴¹ <https://www.specjalni.pl/2023/10/opis-postaci-rutyna-mk-10x2-spe.html> (dostęp 7.07.2024 r.)

Przykład zastosowania w klasach młodszych

Temat: Jak spędzić wolny czas?

1. Bawienie się z przyjaciółmi	Możemy zorganizować piknik w parku. Możemy grać w gry planszowe lub gry wideo. Możemy pojechać na wycieczkę rowerową.
2. Czytanie książek	Możemy wybrać się do biblioteki i wypożyczyć książki. Możemy czytać razem z rodzicami lub rodzeństwem. Możemy założyć klub książkowy.
3. Granie w gry	Możemy grać w gry planszowe, gry karciane lub gry wideo. Możemy wymyślić własne gry. Możemy wziąć udział w turnieju gier.
4. Oglądanie filmów	
5. Rysowanie	
6. Malowanie	
7. Tańczenie	
8. Śpiewanie	
9. Granie na instrumencie muzycznym	
10. Uprawianie sportu	

Korzyści ze stosowania „10x2”:

- Rozwijanie umiejętności generowania pomysłów
- Kształtowanie umiejętności myślenia kreatywnego
- Usprawnianie umiejętności rozwiązywania problemów
- Wzbogacanie słownictwa
- Rozwijanie umiejętności pracy zespołowej



Rutyna krytycznego myślenia „Double Bubble”

Czym jest „Double Bubble”?⁴²

„Double Bubble” to prosta, ale efektywna rutyna krytycznego myślenia, która pomaga uczniom porównywać i kontrastować dwa pojęcia lub idee. Jest ona szczególnie przydatna młodszym uczniom, ponieważ wykorzystuje wizualizację, aby ułatwić im zrozumienie i zapamiętanie informacji.

Jak działa „Double Bubble”?

1. Narysuj dwa duże koła (bańki) obok siebie.
2. W pierwszym kole zapisz jedno z pojęć lub idei, które chcesz porównać.
3. W drugim kole zapisz drugie pojęcie lub ideę.
4. W obszarze między kołami (pomiędzy bańkami) zapisz cechy wspólne dla obu pojęć lub idei.
5. W obszarze poza kołami (poza bańkami) zapisz cechy, które odróżniają te dwa pojęcia lub idee.

Przykład zastosowania w klasach młodszych:

Temat: Zwierzęta domowe i zwierzęta dzikie

Pierwsza bańka: Zwierzęta domowe

Druga bańka: Zwierzęta dzikie

⁴² Winiarek, M. (2022). *Rutyny krytycznego myślenia w edukacji. Część 1*. Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP.

Pomiędzy bańkami:

- Można się o nie troszczyć
- Można na nie popatrzeć
- Potrzebują jedzenia i wody

Poza bańkami:

- Zwierzęta domowe mieszkają z ludźmi
- Zwierzęta dzikie żyją na wolności
- Zwierzęta domowe są hodowane przez ludzi
- Zwierzęta dzikie są częścią natury

Korzyści ze stosowania „Double Bubble”:

- Rozwijanie umiejętności porównywania i kontrastowania
- Usprawnianie umiejętności analitycznego myślenia
- Kształtowanie umiejętności syntezy informacji
- Wzbogacanie słownictwa
- Rozwijanie kreatywności

Uczeniu się uczniów i uczennic sprzyja nie tylko proponowanie przez nauczyciela angażujących ich aktywności, ale także powierzanie uczniom przygotowania elementów zajęć poprzez zapraszanie ich do tworzenia centrów aktywności, historii i pytań do storyline, inicjowania rutyn krytycznego myślenia czy opracowania fiszek.

Każda aktywność samodzielnie podjęta przez uczniów podczas zajęć wpływa pozytywnie na efektywność procesu edukacyjnego i uczenie się dzieci. Nauczyciel powinien przyjąć rolę organizatora sytuacji dydaktycznych i uważnego obserwatora. Jeśli mamy zacząć pracę w takiej formule, to dobrze jest zaplanować jeden szkolny dzień i po każdym zajęciach przeprowadzić autorefleksję. Pomoże to nam przygotować się lepiej do kolejnych zajęć, a zebrane doświadczenia zaowocują lepszą organizacją pracy dla nas i uczniów.

Chwila na refleksję:

Którą z powyższych inspiracji mam gotowość wypróbować z moim uczniami?



Rozdział 3.

Jak motywować uczniów do samodzielnej pracy w domu?

Motywacja odgrywa kluczową rolę w procesie uczenia się, zwłaszcza u najmłodszych uczniów. Dzieci w klasach I–III mają naturalnie pozytywne nastawienie do nauki, co potwierdzają badania. Wykorzystanie tego entuzjazmu do motywowania ich do samodzielnej pracy w domu jest niezwykle ważne. W tym rozdziale omówimy, jak skutecznie wspierać i inspirować uczniów do samodzielnego wykonywania zadań domowych, co pomoże im rozwijać niezależność i odpowiedzialność za własny proces nauki.

3.1. Uczenie się w zróżnicowanym zespole

Wyobraź sobie las. Widzisz w oddali zielone, falujące pasmo drzew. Podchodzisz bliżej i dostrzegasz, że to las iglasty. Wchodzisz. Rozglądasz się. Z tej perspektywy dostrzegasz już wiele szczegółów. Drzewa, mimo jednorodności gatunku, różnią się od siebie wysokością, grubością pnia, zagęszczeniem igliwia, kolorem i wieloma jeszcze innymi cechami.

Podobnie rzecz się ma z klasą i jej uczniami. To, że dzieci, zazwyczaj urodzone w tym samym roku, uczą się w jednym zespole klasowym, nie jest tożsame z tym, że stanowią homogeniczną grupą. Wiele czynników decyduje o indywidualności każdego z nich.

Chwila na refleksję:

1. Jak organizuję lekcje, aby każdy uczeń mógł pracować we własnym tempie?
2. Jakie największe wyzwania napotykam w pracy ze zróżnicowanym zespołem klasowym?



Na czym polega zróżnicowanie zespołu klasowego?

Na zróżnicowanie zespołu klasowego można spojrzeć z dwóch perspektyw. Ogólnie rzecz ujmując, jedne różnice są widoczne na pierwszy rzut oka (np. płeć, wzrost, kolor skóry,

a inne są mniej widoczne (wiedza i umiejętności, zainteresowania, trudności w nauce, doświadczenia).

Drugą perspektywę daje prawo oświatowe, w którym określono, jacy uczniowie w szczególności powinni otrzymać wsparcie z uwagi na niedobory i nadmiary⁴³.

Bez względu na to, czy zespół klasowy liczy mniej, czy więcej uczniów, jest mikrospołeczeństwem złożonym z indywidualności. Każda klasa odznacza się indywidualnym poziomem zróżnicowania. Badania potwierdzają, że choć naturalną konsekwencją różnic fizjologicznych występujących wśród uczniów jednej klasy są różnice w ich uczeniu się, to równocześnie zaobserwowano, że te różnice cechują określone prawidłowości, które można zaobserwować i przewidzieć w procesie uczenia się⁴⁴.

Warto podkreślić, że zróżnicowanie w klasach szkolnych nie jest zjawiskiem nowym. Przywołując w pamięci zespoły klasowe, do których uczęszczaliśmy jako dzieci czy nastolatki, stwierdzamy, że nie były one jednorodne. Tak wtedy jak i dzisiaj każdy z nas jest szczególną, wyjątkową osobą. Na przestrzeni lat zmienił się jednak paradygmat myślenia o różnorodności. Szkoła staje się coraz bardziej wrażliwa na potrzeby uczniów.

Nauczyciel w zróżnicowanej klasie

Radzenie sobie z różnorodnością, z którą nauczyciel, nauczycielka spotykają się na co dzień w swojej pracy, staje się nieuniknioną koniecznością. Każda klasa tworzy zazwyczaj

⁴³ W rozporządzeniu w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej wymieniono uczniów z: niepełnosprawnościami, niedostosowaniem społecznym, zagrożeniem niedostosowaniem społecznym, zaburzeniami zachowania lub emocji, szczególnymi uzdolnieniami, specyficznymi trudnościami w uczeniu się, deficytami kompetencji i zaburzeń sprawności językowych, chorobą przewlekłą, sytuacją kryzysową lub traumatyczną, niepowodzeniami edukacyjnymi, zaniedbaniami środowiskowymi związanymi z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi, trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związane z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Obwieszczenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 25 lipca 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. 2023 poz. 1798.

⁴⁴ Galkienė, A. (red.). Uniwersalne Projektowanie w Edukacji – doświadczenia nauczycieli: Austria, Litwa, Polska, Finlandia. Litwa: Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie. Erasmus + <https://sp128.krakow.pl/wp-content/uploads/2021/10/Uniwersalne-Projektowanie-w-Edukacji.pdf> (dostęp: 25.06.2024 r.)

mozaikę indywidualności, która jest dla nauczyciela wyzwaniem. Nie ma uniwersalnych metod i form pracy, które z całą pewnością zaangażują w proces nauczania i uczenia się uczniów np. ze spektrum autyzmu, dysleksją, szczególnie zdolnych czy wysoko wrażliwych. W naszymyśle nad tworzeniem przestrzeni edukacyjnej dla wszystkich warto uwzględnić cztery kroki.

Krok 1

Na początku relacji z uczniem kluczowe jest **poznanie**. Na tym etapie nauczyciel obserwuje dziecko, zapoznaje się z jego dokumentacją, w tym dotyczącą zdrowia. Podejmuje budowę środowiska sprzyjającego rozwojowi dziecka. Współpracuje z rodzicami ucznia w celu uspoźnienia oddziaływań w środowisku domowym i w szkole.



Krok 2

Następnym krokiem, o ile jest taka konieczność, jest **zaakceptowanie** zachowań ucznia, które wynikają z jego zaburzeń rozwojowych. Ważne jest też dostosowanie metod i form pracy z dzieckiem do jego potrzeb i możliwości.



Krok 3

Dalszym etapem współpracy jest **pozyskanie**, które polega na okazywaniu zainteresowania dzieckiem i dostarczaniu pozytywnych wzmocnień,



Krok 4

aby w końcu przejść do fazy **zmieniania**. Ta z kolei polega na wspieraniu dziecka w rozwoju pasji, zainteresowań i mocnych stron. Na tym etapie nauczyciel stopniowo rezygnuje z kontroli na rzecz przekazywania uczniowi częściowej odpowiedzialności za wspólne działania i wchodzi w rolę osoby towarzyszącej dziecku⁴⁵.



⁴⁵ Chrzanowska I., Jachimczak B., (2015). *Praca wychowawcza w grupie zróżnicowanej – uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej*. w: *Wychowawcze i społeczno-kulturowe kompetencje współczesnych nauczycieli*. Wybrane konteksty red. Pyżalski J., Łódź.

Stosowanie powyższych działań w praktyce pedagogicznej pozwala poznać uczniów oraz skroić metody i formy pracy na miarę ich indywidualnych potrzeb i możliwości. Nie istnieje bowiem jeden właściwy sposób na różnicowanie. Nauczyciele podejmują szereg decyzji przy projektowaniu zróżnicowanego procesu nauczania – uczenia się.

Organizacja procesu dydaktycznego w zróżnicowanym zespole klasowym

Katalog rozwiązań metodyczno-organizacyjnych, które wspierają efektywną pracę w zróżnicowanym zespole klasowym stale się poszerza. Omówione w drugim rozdziale strategię uczenia się i sposoby na zaangażowanie w proces dydaktyczny wszystkich uczniów poszerzamy o kolejną inspirację, która sprzyja uczeniu się we własnym tempie i uwzględnia indywidualne potrzeby i możliwości dziecka.

Jakie korzyści i trudności mogą wynikać dla uczniów uczących się w zróżnicowanych klasach?

Ucniowie uczący się w zróżnicowanych klasach, czyli klasach obejmujących dzieci o różnorodnych umiejętnościach, zainteresowaniach, pochodzeniu kulturowym czy potrzebach edukacyjnych, mogą zarówno przynosić korzyści, jak i napotykać trudności. Oto niektóre z nich:

Korzyści:

- uczniowie uczą się współpracy i nawiązywania relacji z rówieśnikami z różnymi doświadczeniami życiowymi, co sprzyja rozwijaniu empatii i tolerancji,
- uczniowie mają wiele okazji do pomagania sobie nawzajem,
- nauczyciele w zróżnicowanych klasach stosują różnorodne metody nauczania i dostosowują je do indywidualnych potrzeb uczniów, co może prowadzić do lepszych wyników edukacyjnych,
- dzieci wzajemnie inspirują się i motywują,
- mogą korzystać z różnych punktów widzenia i doświadczeń, co wzbogaca proces nauczania,
- mogą zdobywać wiedzę o różnych kulturach, co jest ważne w dobie coraz większej globalizacji,
- dzieci nabywają umiejętności rozwiązywania problemów i myślenia krytycznego,

- uczą się funkcjonowania w zróżnicowanym społeczeństwie, co jest ważne w dorosłym życiu zawodowym i osobistym,
- mogą rozwijać umiejętności adaptacyjne, które są przydatne w różnych sytuacjach życiowych.

Trudności:

- nauczyciele mogą nieświadomie poświęcać więcej uwagi uczniom z wyraźnymi trudnościami, zaniehbując tych, którzy dobrze radzą sobie z samodzielnym uczeniem się,
- uczniowie mogą uczyć się w różnym tempie, co może prowadzić do frustracji zarówno wśród uczniów, którzy potrzebują więcej czasu, jak i tych, którzy szybko przyswajają materiał,
- istnieje ryzyko nieodpowiednich wzorców do naśladowania,
- mogą się pojawiać trudne emocje związane z codziennym funkcjonowaniem w zróżnicowanym zespole o różnych potrzebach,
- mogą pojawiać się problemy w zrozumieniu potrzeb i zachowań innych osób, w szczególności z niepełnosprawnościami.

„System edukacji jest wspólną wartością, która ma służyć wszystkim uczniom: uczniom sprawnym i z niepełnosprawnością, uczniom z trudnościami w uczeniu się i uczniom szczególnie uzdolnionym. Zróżnicowanie pomiędzy uczniami wymaga zapewnienia im zróżnicowanego, a jednocześnie wspólnego systemu edukacji”⁴⁶.

3.2. Jak motywować dziecko do uczenia się?

*Żeglarzowi, który nie zna portu przeznaczenia, żaden wiatr nie sprzyja*⁴⁷

Seneka

Dzisiejsi uczniowie, bardziej niż kiedykolwiek wcześniej, potrzebują rozumieć, po co się uczą, w jaki sposób zdobyte wiedza i umiejętności będą przez nich użyte w praktyce. To powoduje, że motywowanie uczniów to dzisiaj bardziej rozbudzanie ich ciekawości, budowanie samodzielności, sprawczości, a także wytrwałości.

⁴⁶ Głodkowska J., (2010). *Dydaktyka specjalna w przygotowaniu do kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

⁴⁷ Seneka Lucjusz Anneusz (2010). *Listy moralne do Lucyliusza. Seria Wielcy Filozofowie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Potrzeba kontekstu i celu:

Danuta Sterna podkreśla, że wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i podanie kryteriów sukcesu jest niezbędnym elementem procesu uczenia się. Pokazuje perspektywę ucznia: *Lepiej się uczyć, jeśli wiem po co i czego mam się nauczyć*⁴⁸.

Bez jasno określonego portu nawet sprzyjający wiatr nie poprowadzi żeglarza do niczego. Podobnie uczniowie bez jasnego celu edukacyjnego mogą tracić motywację i zaangażowanie.

Cel ukierunkowuje wysiłki: uczniowie, którzy wiedzą, do czego dążą, łatwiej pokonują przeszkody i wytrwale dążą do sukcesu.

Cel rozwija umiejętności: cel edukacyjny ukierunkowuje proces uczenia się. Uczniowie, którzy rozumieją zastosowanie wiedzy, chętniej angażują się w naukę i rozwijają niezbędne umiejętności.

Motywacja: od bierności do aktywności – nowe podejście do motywowania:

Od biernego odbiorcy do aktywnego odkrywcy: zamiast biernego przyswajania informacji, uczniowie stają się aktywnymi odkrywcami, którzy poszukują odpowiedzi i rozwiązań problemów.

Ciekawość jako siła napędowa: zainteresowanie i chęć poznania stają się głównymi motywatorami do uczenia się. Uczniowie sami stawiają pytania i poszukują wiedzy, co prowadzi do głębszego zrozumienia i satysfakcji z nauki.

Wytrwałość w obliczu wyzwań: dzieci uczą się pokonywać trudności i wytrwale dążą do celu, nawet gdy napotykają przeszkody. Rozwijają w sobie odporność psychiczną i umiejętność radzenia sobie z porażkami.

Uczniowie i uczennice w młodszym wieku szkolnym mają rozbudzoną motywację wewnętrzną, ponieważ jest to etap intensywnego rozwoju wszystkich funkcji poznawczych. Są otwarci na nowe doświadczenia, chętni do podejmowania prób, zadają mnóstwo pytań, interesuje je świat.

⁴⁸ Sterna D. (2014), *Uczę (się) w szkole*. Centrum Edukacji Obywatelskiej, s.18.

Na ich motywację do nauki (w szkole i w domu) ma wpływ wiele czynników.

- Ważne jest wykorzystanie uczniowskich zainteresowań i pasji, wywoływanie poczucia sprawczości. Dzieci uczą się chętniej tego, co je zainteresuje, zachwyci, jest tajemnicze albo dość bliskie, by to zbadać.
- Dobrze jest umożliwić dzieciom wybór tematów do realizacji, np. projektów, oraz tworzenie przestrzeni, w której nabywają umiejętność wyznaczania celów osobistych. Dziecko czuje, że jest ważne w procesie, uczy się wybierać, argumentować i czuje odpowiedzialność za własne uczenie się.
- Koniecznym elementem tego procesu jest nauka stawiania przed sobą celów. Jeśli dziecko wie, po co zdobywa daną umiejętność, wiadomości, chętniej angażuje się w proces edukacyjny.
- Ogromną rolę ma docenianie postępów dzieci w zdobywaniu wiedzy, dostrzeganie starań i wspieranie dzieci w procesie uczenia się tak, by rozbudzać motywację wewnętrzną. Buduje to u dzieci poczucie bycia zauważanym i docenianym na każdym etapie procesu, a zwłaszcza wtedy, gdy popełnia ono błędy i pokonuje trudności.

Motywacja wewnętrzna ma ogromny wpływ na efektywne uczenie się, zapamiętywanie i budowanie wiedzy przez uczniów. **Motywacja zewnętrzna** (w szkole sprowadzana do ustalania ocen cyfrowych, nagród w postaci zdobywania punktów, kar i konsekwencji w postaci odbierania przywilejów) to stwarzanie mechanizmów, które niejako wymuszają u dzieci uczenie się. Z badań wiemy, że jest krótkotrwała i nie przekłada się na osiągnięcia ucznia.



Jak nauczyciel może motywować dziecko do samodzielnej pracy w domu

Oto kilka strategii dla nauczycieli, które warto stosować w klasie, by motywować ucznia do dalszej pracy w domu.

- **Regularna komunikacja**
 - Utrzymuj regularny kontakt z uczniami i ich rodzicami za pomocą narzędzi wskazanych przez szkołę.
 - Informuj o postępach ucznia i udzielaj konstruktywnej informacji zwrotnej.
 - Rozwijaj umiejętność budowania informacji zwrotnej w jej rozwojowej funkcji.

- **Wyznaczanie celów i oczekiwań**
 - Jasno określaj cele i oczekiwania dotyczące pracy domowej i projektów.
 - Ustalaj realistyczne terminy i zadania dostosowane do możliwości ucznia.
- **Zróżnicowane materiały edukacyjne**
 - Wykorzystuj różnorodne materiały edukacyjne, takie jak filmy, gry edukacyjne, quizy online, aby urozmaicić proces edukacyjny.
 - Dostosowuj materiały do indywidualnych potrzeb i zainteresowań uczniów.
 - Pozwalaj na samodzielny dobór materiałów przez uczniów.
 - Prace domowe dostosuj do zainteresowań dzieci i ich możliwości.
 - Daj możliwość wyboru pracy domowej oraz realistyczny czas na jej wykonanie.
- **Stosowanie technologii**
 - Wykorzystuj platformy e-learningowe, aplikacje edukacyjne i inne narzędzia cyfrowe do angażowania uczniów.
 - Pozwalaj na wykonanie pracy domowej z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych.
- **Motywacyjne podejście**
 - Chwal uczniów za ich wysiłki i osiągnięcia, zarówno publicznie, jak i indywidualnie.
 - Pamiętaj o docenianiu starań uczniów w podejmowaniu wysiłku.
 - Stosuj kulturę błędu.
- **Projektowe podejście do nauki**
 - Zachęcaj uczniów do realizacji projektów, które są zgodne z ich zainteresowaniami.
 - Umożliwaj wybór tematów projektów, aby uczniowie mogli pracować nad tym, co ich naprawdę interesuje.
 - Doceniaj podejmowanie inicjatywy przez uczniów.
- **Wspieranie samodzielności**
 - Ucz uczniów, jak organizować swój czas i planować naukę w domu.
 - Zachęcaj do samodzielnego rozwiązywania problemów i szukania informacji.
- **Zaangażowanie rodziców**
 - Informuj rodziców o postępach ich dzieci i współpracuj z nimi, aby wspierać naukę w domu.
 - Organizuj systematyczne spotkania z rodzicami, aby omówić strategie motywacyjne i wyzwania, z którymi mierzą się uczniowie. W dalszej części

vademecum znajdziesz przykładową propozycję spotkania nauczyciela z rodzicami, którego tematem jest uczenie się.

- Organizuj spotkania trójstronne, podczas których uczniowie wypowiedzą się na temat swoich osiągnięć, ustalą cele edukacyjne i wybiorą zadania do realizacji.

Stosując te strategie, nauczyciel/nauczycielka może znacznie zwiększyć zaangażowanie uczniów i motywować ich do efektywnej nauki w domu. Kluczowe jest indywidualne podejście, zrozumienie potrzeb uczniów oraz elastyczność w dostosowywaniu metod nauczania.

Uczniowie i uczennice, dla których nauka jest przyjemnością i z chęcią podejmują wyzwania stawiane przed nimi w klasie lub sami sobie wyznaczają takie wyzwania, chętniej uczą się w domu.

Ważne jest zwrócenie uwagi na tych uczniów, dla których uczenie się jest z różnych powodów trudniejsze – w pierwszej części rozdziału była mowa o pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach.

3.3. Jak wspierać ucznia w szkole w samodzielnym uczeniu się w domu?

Za intencją „odrabiania pracy domowej” stoją szczytne cele: „rozszerzenie, utrwalenie i pogłębianie ich [uczniów] wiedzy oraz wdrażanie do samodzielności w posługiwaniu się wiedzą w zbieraniu informacji, w dokonywaniu obserwacji, rozwiązywaniu zagadnień oraz pisemnym ich opracowaniu”⁴⁹. Doświadczenia wielu osób obfitują raczej w ponure obserwacje: owo „odrabianie” było raczej „odbębnieniem, odfajkowaniem, odwaleniem, zaliczeniem” nie po to, by „doświadczyć, doznać, nadgonić, uzupełnić, wyrównać, zrekompensować”, ale przede wszystkim „mieć za sobą, przejść, przeżyć” i uniknąć negatywnej oceny.

Samodzielność⁵⁰ najmłodszych uczennic i uczniów w wielu aspektach ich życia – w tym w nauce – powinna być jednym z priorytetów pracy każdej szkoły. By mogła się ona urzeczywistnić, uczący się potrzebują m.in. dobrych zadań: najlepiej problemowych, interdyscyplinarnych, które wpłyną na nich motywująco, adekwatnych do ich

⁴⁹ Okoń, W. (2017), *Nowy słownik pedagogiczny*. Żak Wydawnictwo Akademickie.

⁵⁰ o której była mowa wcześniej.

możliwości poznawczych, autentycznie rozwijających. Ale cóż z tego, jeśli zadanie ambitne, ciekawe, dostępne, a jednak nie zostanie zrobione?

Prezentujemy kilka praktyk sprawdzonych w edukacji wczesnoszkolnej w Szkole Podstawowej w Lubieszewie, pokazujących działania w sytuacjach niewykonania przez dziecko zadania domowego oraz pomysły na zwiększenie samodzielności i wytrwałości dzieci w uczeniu się.

- **Ważne, żeby doświadczyć**

Każda klasa wypracowuje swoje rytuały. Jednym z nich może być poranne przygotowanie się do zajęć – uczennice i uczniowie sami sprawdzają, co trzeba wyjąć z szafki, co należało wykonać w domu i czy to zrobili. Wzajemnie przypominają sobie, że od tego należy zacząć dzień i nawzajem sprawdzają swoje prace. Nauczycielka jest w klasie wcześniej, niż rozpoczynają się lekcje, więc z rozmów dzieci orientuje się kto, czego i dlaczego nie zrobił. Najczęściej dzieci tłumaczą, że zapomniały; rzadziej, że nie rozumiały. Tymi, którzy nie potrafili wykonać zadania, zajmuje się sama – pyta o rodzaj trudności, zachęca do ponownego przeczytania polecenia lub je parafrazuje, by dziecko mogło samodzielnie zrealizować swoją pracę. Pozostali bez pomocy nauczyciela wykonują swoje zadanie. Dzieci decydują, czy skorzystają z czasu przed lekcjami, czy zrobią pracę na kolejnej przerwie, czy po obiedzie. Decydują także o miejscu jej wykonania – jedni potrzebują ciszy i spokoju, więc mają do dyspozycji bibliotekę, pracownię komputerową czy pokój ciszy; inni robią to w klasie. Ważne, że nauczyciel nie wzbudza w nikim poczucia winy z powodu niewykonania zadania w domu. Nie ocenia, nie wyciąga konsekwencji, nie oznacza tych osób (w dzienniku czy innym miejscu), które z odwagą powiedziały, że nie wywiązały się z zadania. Istotniejsze od wysłuchania krytyki jest to, by zrobić, poprawić, doświadczyć i w ten sposób się nauczyć. W takiej atmosferze wszyscy szybko biegną do nauczycielki, by sprawdziła im zadanie – niesprawdzona praca traci sens, a uczeń chęć do jej wykonania.

- **Klasowi pomocnicy**

Od najmłodszych lat warto tworzyć dzieciom warunki do współpracy i pokazywać, że dzięki niej można osiągnąć więcej niż rywalizując ze sobą: m.in. mieć relacje z rówieśnikami, szybciej i skuteczniej się uczyć. Brak oceniania stopniami, włączanie dzieci do koleżeńskej informacji zwrotnej czy autorefleksji zaowocowały bezpieczną

atmosferą uczenia się, w której nikt nie boi się przyznać do błędu czy braku, a wielu chętnie niesie bezinteresowną pomoc koleżankom i kolegom. Jest to widoczne także w sytuacji braku pracy domowej – jeśli ktoś zgłasza, że nie potrafił jej zrobić, dopytuje innych, szuka wśród kolegów pomocnika. Z kolei pomocnik ma za zadanie pomóc, a nie wyręczyć; wytłumaczyć, a nie podać gotowe rozwiązanie. W zależności od zagadnienia role czasami się odwracają – otrzymujący pomoc bywa także pomocnikiem.

- **Przygotuj w domu – zrób w szkole**

Zadanie domowe nie musi być ugruntowaniem doświadczeń z zajęć – może być wstępem do lekcji, która ma się dopiero odbyć. Uczniowie wykonują je w parach lub mniejszych grupach, do których sami się dobierają. Zadania do takiej pracy – oparte na precyzyjnych kryteriach – dotyczą określonego problemu, zagadnienia, treści z podstawy programowej. Polegają na samodzielnym zgromadzeniu materiałów potrzebnych do realizacji zadania i podziale czynności (np. ktoś zbiera informacje o ciekawostkach, ktoś inny zadba o fotografie czy rysunki). Wspólnie z nauczycielką dzieci określają termin zebrania potrzebnych informacji. Zgromadzone materiały użyją do zadania, które wspólnie – zgodnie z kryteriami – wykonają i zaprezentują rówieśnikom na lekcji. Nie wymaga to od dzieci spotykania się po lekcjach u kogoś w domu czy długich rozmów telefonicznych. Po prostu: każdy ma do zrobienia wybraną przez siebie część, która dopiero na lekcji zacznie stanowić całość, gdy połączy się z częściami innych. Uczniów w młodszym wieku szkolnym cechuje wielka poznawcza aktywność. Wymaga ona jednak wsparcia ze strony dorosłego – zanim uczniowie zaczną poszukiwać potrzebnych materiałów, wspólnie z nauczycielem wskazują źródła, z których mogą skorzystać, określają możliwe formy prezentacji zadania oraz omawiają kryteria zadania po to, by móc dokonać ewaluacji.

A. Kohn w książce „Mity pracy domowej” krytykuje powszechne podejście do pracy domowej. Jednocześnie uważa, że praca domowa powinna być zadawana tylko wtedy, gdy ma szansę być wartościowa i korzystna dla większości uczniów. Autor proponuje trzy typy zadań do prac domowych:

1. zadania, które lepiej zrobić w domu (np. wywiad z rodzicem o historii rodziny, o jego pracy; doświadczenia z produktami spożywczymi i innymi);

2. zadania wykonywane wspólnie z rodziną, których zazwyczaj nie traktuje się jak pracy domowej (np. wspólne gotowanie, granie w gry, rozwiązywanie krzyżówek, wspólne oglądanie i rozmowa o obejrzanym programie telewizyjnym czy filmie);
3. czytanie.

- **Sukcesiaki – poczytaj i pomaluj**

Sprawne czytanie i rozumienie tego, co się czyta, to kluczowa umiejętność, jaką doskonalili się w młodszym wieku szkolnym, dlatego jest ono najczęstszym zadaniem domowym. Wśród wielu prawideł motywacji dostrzeżenie swojego postępu, odniesienie sukcesu jest jednym z tych działań, które dodają człowiekowi skrzydeł, sprawiają, że nadal chce się chcieć – uczyć wytrwałości w dążeniu do stawania się lepszym w danej umiejętności.

W pracy z uczniami można stosować metodę, którą w Szkole Podstawowej w Lubieszewie nazywano „sukcesiakami”. Są to puzzle, kolorowanki w częściach, tzw. wieża czytelnicza i inne wizualizujące postępy dziecka obrazki, które uczeń sam wybiera spośród proponowanych przez nauczyciela – np. wizerunek żyrafy, słonia w częściach o wyodrębnionych konturach.

Zadanie polega na pokolorowaniu jednej części obrazka po przeczytaniu dowolnego lub wybranego przez nauczyciela tekstu w ustalonym czasie (młodsze dzieci codziennie 10 min, starsze i te, które chcą – dłużej). Zebrane ilustracje pokazują dziecku, ile czasu poświęciło na czytanie i ile jeszcze przed nim, by rysunek zakończyć.

Motywuja do kolejnego czytania, dając dzieciom satysfakcję z wykonanego zadania. Klasa ustala wspólnie sposób świętowania osiągnięcia sukcesu, np. gdy wszyscy będą mieć pokolorowany rysunek (jedni zrobią to szybciej, inni wolniej) wieży czytelniczej. Ważne, by to ustalić przed działaniem (to jeden z celów do osiągnięcia) i by ustalenie odbyło się poprzez głosowanie. W szkole świętowaniem bywa: dzień planszówek, godzina zabawy chustą Klanzy czy zjedzenie ciasta czekoladowego upieczonego przez wychowawczynię.

- **Weekendowe zadania domowe**

W szkole w Lubieszewie od lat uczniowie nie otrzymują prac domowych na sobotę i niedzielę, przerwy świąteczne i inne wolne od nauki dni. To czas dla rodziny. Zdarza

się jednak, że żegnając się z nauczycielem w piątek, dzieci usłyszą polecenie wykonania zadania na weekend, np. zrób coś miłego bliskiej ci osobie, spraw komuś i sobie przyjemność, zrób coś wspólnie z rodziną itp.

Gdy w poniedziałek uczniowie wracają do szkoły, nauczyciele pytają, jak im minął wolny czas i inspirują do wypowiedzi na temat, co z zadania weekendowego zrobili. Pogłębiają refleksje uczniów także pytaniami o emocje, jakie wzbudziła w nich ich praca, jak się z tym czuli, co czuli i co mówili najbliżsi. W naturalny sposób rozmowa idzie także w kierunku wdzięczności, która często kojarzy się dzieciom jako emocja pobudzana otrzymaniem (lub ofiarowaniem) czegoś materialnego, jakiegoś prezentu.

Takie zadania służą rozwojowi wielu kompetencji życiowych oraz budują relacje z najbliższymi. Silne więzi rodzicielskie są kluczowe dla rozwoju dziecka. Dzieci, które mają dobre relacje z rodzicami, mają większą pewność siebie, lepsze umiejętności społeczne i emocjonalne, co jest niezwykle ważne w trudnych momentach życia.

Pracę domową można zadać uczniom na kilka sposobów:

- 1) wyznacza ją nauczyciel,
- 2) uczeń dokonuje wyboru spośród kilku propozycji nauczyciela,
- 3) nauczyciel wspólnie ustala ją z uczniami,
- 4) uczniowie sami proponują zadania,
- 5) nauczyciel proponuje zadania fakultatywnie – dla chętnych.

Pamiętając o tym, starajmy się korzystać z tych sposobów naprzemiennie.

• **Kto chętny?**

U najmłodszych uczniów sprawdza się praca wykonywana przez tych, którzy chcą – sprzyja zaangażowaniu w zadania, które najbardziej ich interesują lub które odpowiadają ich umiejętnościom, co wpływa na rozwój samodzielności i odpowiedzialności oraz efektywność uczenia się. Dobrowolnie wykonana praca domowa jest prezentowana klasie. Jej autor opowiada także, czego dzięki niej się nauczył, co go zaskoczyło, co mu się spodobało. Takie wystąpienie pobudza zaciekawienie rówieśników, inicjuje merytoryczne i organizacyjne pytania do autora pracy. Rodzą się też pytania do kolejnej lekcji czy zadania domowego. Dzieci nabierają

większej pewności siebie, odważniej podejmują decyzję, by następnym razem na ochotnika podjąć się zadania domowego.

Podobnie motywująco działa na dzieci praca domowa, o wyborze której sami mogą zdecydować. Wybór może dotyczyć np.: formy realizacji pracy (pisemna, rysunkowa itp.), poziomu poznawczego zadania (tzw. łatwiejsze lub trudniejsze), ilości zadań (jedno, kilka), tematyki, wykonawców zadania (indywidualnie, w parze, większej grupie).

- **Ale to ciekawe!**

Większa wiedza na temat potrzeb „uczących się mózgow” najmłodszych uczniów może zachęcać nauczycieli do tworzenia jak największej liczby sytuacji uczenia się, rozwoju w warunkach zabawy i z zadaniami traktowanymi raczej jako zabawa niż nauka.

Praca ma być ciekawa z perspektywy ucznia, czyli powinna: nawiązywać do jego zainteresowań, być wyzwaniem (nie być zbyt łatwa, ani zbyt trudna, uczeń potrafi ją zrobić samodzielnie), wychodzić poza schematy szkolne.

Taka praca będzie także ciekawa, jeśli zaplanujemy, że jej efekty zobaczą inni – dzieci przedszkolne, pozostałe klasy, rodzice, zaproszeni goście lub zostanie przekazana dalej jako dar lub petycja. Jeśli my, dorośli, nadamy sens tej pracy, pokażemy, do czego będzie wykorzystana i że to ważne, by ją zrobić, nasi uczniowie z pewnością się jej podejmą.

Wśród takich prac domowych mogą się pojawić np.: lektura na wieszaku, lektura w pudełku, wykonanie doświadczenia/eksperymentu, narysowanie książeczki/komiksu dla przedszkolaków, stworzenie rysunków – projektów placu zabaw, rysunków na temat spędzania wolnego czasu w szkole itp.

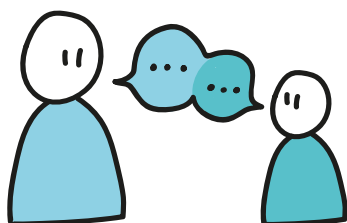
- **Najprostsza metoda pedagogiczna – rozmowa z uczennicą/uczniem**

Najlepsze rozwiązania to rozwiązania najprostsze. W szkole dużo się mówi do dzieci, ale często tak ogólnie, do wszystkich. A jak do wszystkich, to do nikogo. Mówi się też do pojedynczych uczniów. Ale czy się rozmawia?

Przykład z praktyki szkolnej

Pewien chłopiec jako jedyny z trójga rodzeństwa chodzi do szkoły – jego starszy brat i młodsza siostra z powodów zdrowotnych korzystają z edukacji domowej. Edukacja w szkole ogólnodostępnej jest dla chłopca wyzwaniem – rodzeństwo zostaje w domu i jego zdaniem zapewne się dobrze bawi – a on się męczy. Do tego, gdy wraca ze szkoły, brat z siostrą mają czas wolny, a on musi odrobić lekcje. Łatwo nie jest ani jemu, ani rodzicom. Z tygodnia na tydzień widać większe różnice w doświadczeniach dzieci w klasie chłopca – na ich tle wypada on nie najlepiej.

Co robi wychowawczynie? Rozmawia o tym z uczniem. Mówi, że go obserwuje od jakiegoś czasu i dzieli się z nim swoimi obserwacjami. Mówi, że jego postępy są dla niej ważne i chciałaby mu pomóc. Tłumaczy, jak ważne dla jego uczenia się jest samodoskonalenie w domu dzięki zadaniom, które dostał do wykonania. Wspólnie ustalają strategię małych kroków – ile chłopiec może zrobić w ciągu tygodnia. Po tym czasie omawia z nim jego prace, wskazuje na progres, choćby był niewielki; docenia, nazywając konkretne zmiany, jakie dokonały się w jego pracach; pokazuje gdzie był, a gdzie jest teraz w swoim uczeniu się; czego nie potrafił lub z czym miał trudność, a teraz radzi sobie dobrze. Także w trakcie zajęć nauczyciel wykorzystuje różne sytuacje, w których udziela chłopcu informacji o tym, jak sobie radzi w kontekście ustaleń, jakie powzięli na początku współpracy. Taką uważność dostaje każda uczennica i każdy uczeń w klasie, bez wyjątku, choć nie wszyscy na raz i nie na każdej lekcji.



Rozdział 4.

Kiedy praca domowa jest skuteczną metodą nauczania?

W rozdziale czwartym przedstawiamy sposoby na zwiększenie efektywności prac domowych i prezentujemy wyniki badań na temat prac domowych. Podpowiadamy, jak wzmacniać motywację uczniów do samodzielnego uczenia się w domu i jak wspierać ich w tym zakresie. Omawiamy zalety stosowania i sposoby formułowania informacji zwrotnej.

Praca domowa stanowi istotny element procesu nauczania, a odpowiedni jej dobór może pomóc uczniowi ukształtować umiejętności i nawyki samodzielnego uczenia się w perspektywie całościowej.

Rodzaj pracy domowej warto dostosować do celów, które chcą osiągnąć nauczyciel i uczeń, efektów uczenia się, które ma osiągnąć uczeń oraz jego możliwości i potrzeb. Najczęściej prace domowe stanowią kontynuację zagadnień omawianych na lekcji, praktyczne zastosowanie, rozszerzenie, zgłębienie lub zbadanie określonego zagadnienia, integrację wiedzy, przećwiczenie jakiejś umiejętności lub przygotowanie do kolejnych zajęć (np. w formie odwróconej pracy domowej).

Niezależnie od wybranego rodzaju prac domowych, najlepsze efekty przynosi taka praca domowa, którą uczeń może wykonać samodzielnie, bez podpowiedzi osób dorosłych.

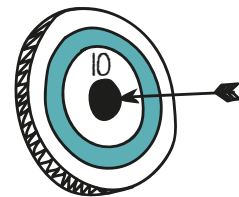
4.1. Jakie zadania domowe wspierają samodzielne uczenie się młodszych uczniów w świetle wybranych badań?

Zadania domowe odgrywają istotną rolę w procesie edukacyjnym młodszych uczniów, wpływając na ich umiejętności samodzielnego uczenia się. Wybór odpowiednich zadań może wspierać rozwój autonomii i odpowiedzialności za własną naukę. Badania wskazują, że dobrze zaprojektowane zadania domowe mogą znacznie poprawić efektywność uczenia się dzieci oraz ich motywację do nauki poza klasą.

Badania wskazują 5 cech skutecznej pracy domowej⁵¹

• Celowość

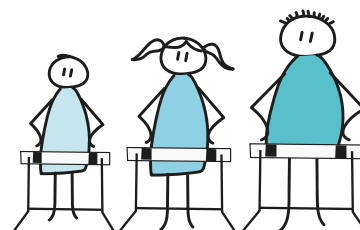
Cel oznacza, że wszystkie zadania domowe mają sens. Nauczyciele nie powinni zadawać pracy domowej rutynowo, ale tylko wtedy, gdy istnieje konkretny cel. Uczniowie muszą również rozumieć cel zadania i dlaczego jest ono ważne.



Warto zadać prace domowe na początku lekcji, by nauczyciel miał czas wyjaśnić zadanie, omówić cel i upewnić się, że zadanie jest zrozumiane. Brak czasu na końcu lekcji sprawia, że zadania domowe mogą zostać niewystarczająco wyjaśnione i w konsekwencji źle zrozumiane przez uczniów.

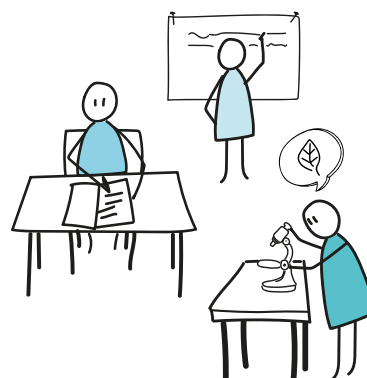
• Osiągalność

Uczniowie powinni rozwinąć poczucie sprawczości w odrabianiu prac domowych. Aby to osiągnąć, korzystne jest wzbogacenie uniwersalnego modelu „jedna praca domowa dla wszystkich” o rozwiązania zarówno dla uczniów utalentowanych, jak i mających trudności. Praca domowa, której uczniowie nie mogą wykonać bez pomocy, nie jest owocną pracą domową.



• Przyswajalność

Zadanie, które nawiązuje do zainteresowań uczniów i jest oparte na znajomej wiedzy, jest dla uczniów angażujące. Umożliwia przyswojenie nauki poprzez pobudzenie skojarzeń bliskich uczniom. Ułatwić przyswojenie nauki można poprzez zapewnienie uczniom możliwości wyboru zadań, co wzmacnia poczucie odpowiedzialności i sprawczości.



• Efektywność

Praca domowa nie powinna zajmować zbyt wiele czasu i powinna wymagać myślenia. Uczniowie, którzy spędzają zbyt dużo czasu na odrabianiu prac domowych (ponad 90 minut na poziomie gimnazjum),

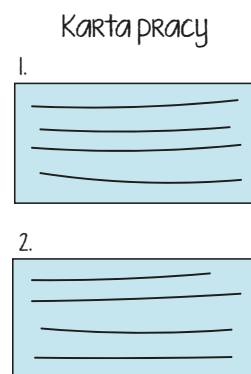


⁵¹ Vatterott, C. (2010). Five hallmarks of good homework. *Educational Leadership*, 68(1), 10–15.

osiągają w rzeczywistości gorsze wyniki niż uczniowie, którzy spędzają mniej czasu. Zbyt łatwe zadania mogą prowadzić do znudzenia, a zbyt trudne – do frustracji.

• **Atrakcyjność**

Estetyka jest często pomijana przez nauczycieli. Wygląd pracy domowej jest ważny. Uczniowie na wszystkich poziomach są bardziej zmotywowani do wykonywania zadań, które są wizualnie uporządkowane. Mniej informacji na stronie, dużo miejsca na wpisanie odpowiedzi i wykorzystanie grafiki lub klipartów sprawiają, że zadania wyglądają zachęcająco i interesująco.



Dobór zadań

Umożliwienie uczniom wyboru zadań domowych lub ich rodzaju może wpływać na efekty uczenia się – uczeń, który sam wybierze i wykona zadanie, będzie miał większą korzyść edukacyjną⁵². Badacze rekomendują indywidualizację w obrębie prac domowych, czyli dostosowywanie rodzajów zadań i poziomu ich trudności do umiejętności i zainteresowań uczniów, a także zróżnicowanie pod względem czasu potrzebnego na realizację zadań^{53, 54}.

Umożliwienie uczniom wyboru zadania przyczynia się do indywidualizacji nauczania, jednocześnie nie wymaga od nauczyciela przygotowania odrębnych zadań dla każdego ucznia.



„Badania pokazują, że uczniowie chcieliby mieć większy wpływ na decyzje o formach uczenia się poza szkołą, co niewątpliwie korzystnie wpłynęłoby na ich motywację do samodzielnej nauki”⁵⁵.

⁵² Dolata, R., Grygiel, P., Jankowska, D. M., Jarnutowska, E., Jasińska-Maciążek, A., Karwowski, M., Modzelewski, M. i Pisarek, J. (2015). *Szkolne pytania. Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV–VI*. Instytut Badań Edukacyjnych s.106.

⁵³ Carr, N. (2013). Increasing the effectiveness of homework for all learners in the inclusive classroom. *School Community Journal*, 23(1), 169–182.

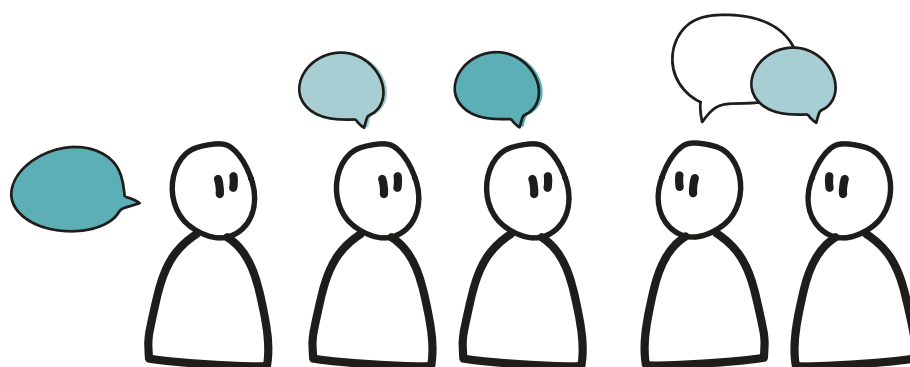
⁵⁴ Iluk, J. (2020). Zadania domowe w teorii, badaniach naukowych i praktyce. *Języki obce w szkole*, 2, 77–86.

⁵⁵ Abramowicz, D. (2019) Zadania domowe w perspektywie uczniów na przykładzie przedmiotu geografia. *Studia Edukacyjne* 55, s. 256.

Można ustalić z uczniami zasady dotyczące prac domowych typu:

- nauczyciel opracowuje ofertę – pulę zadań z podziałem na ich stopień trudności dla różnych grup uczniów
- zadania w puli są podzielone na kategorie, aby uczeń wybrał takie, które najlepiej zrealizuje samodzielnie
- uczeń samodzielnie może wskazywać, nad czym chciałby popracować w obrębie omawianego zagadnienia w domu
- uczniowie mają możliwość wyboru pracy indywidualnej lub zespołowej z wyraźnym podziałem zadań
- uczniowie decydują o sposobie prezentacji swojej pracy domowej.

Dobre praktyki ze Szkoły Podstawowej w Lubieszewie, opisane wcześniej, potwierdzają, że efektywne jest włączenie do praktyki szkolnej dyskusji zespołów nauczycielskich o skuteczności prac domowych w kontekście kształtowania i rozwijania u uczniów umiejętności samodzielnego uczenia się. Możliwość wymiany doświadczeń sprzyja dążeniu do tego, aby proponowane uczniom prace domowe były dla nich ciekawym i zarazem wartościowym zajęciem.



Przykłady zadań domowych

PRZYKŁAD 1



Tytuł, przedmiot, klasa	Poławiacze części mowy (klasa 2 SP)
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	<p>Cel: Rozpoznaję rzeczownik, czasownik i przymiotnik.</p> <p>Kryteria sukcesu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozpoznaję części mowy: rzeczownik, czasownik, przymiotnik. • Wypisuję po 4 rzeczowniki, 4 czasowniki, 4 przymiotniki.
Rodzaj pracy	<p>Poza katalogiem prac praktycznych, plastycznych. Praca domowa pisemna. Ćwiczenia w pisaniu doskonalące motorykę małą.</p>
Na czym polega zadanie?	<p>Zadanie polega na obserwacji wybranego miejsca w mieszkaniu i wybraniu przedmiotów / czynności domowników lub wybranych przedmiotów, które będą reprezentować części mowy. Uczniowie utrwalają znajomość części mowy, ćwiczą zadawanie pytań do samodzielnie wybranych słów nazywających przedmioty / pojawiające się czynności / cechy występujące w mieszkaniu. Doskonala umiejętność pisania we właściwej liniaturze.</p>
Instrukcja dla ucznia / opis zadania dla nauczyciela	<p>Uczniowie wybierają pomieszczenie, które posłuży jako materiał do „łowienia” części mowy. W pomieszczeniu dokonują obserwacji, a następnie nazywają przedmioty/ czynności/cechy, które je charakteryzują. Zapisują 4 rzeczowniki, 4 czasowniki niekoniecznie związane z rzeczownikami oraz 4 przymiotniki, które również nie muszą się wiązać z rzeczownikami wybranymi wcześniej. Wyrazy zapisują w zeszytach lub na kartce.</p>
Czas	<p>2 dni</p>
Sposób sprawdzenia i oceny	<p>Uczniowie w szkole siadają w kręgu na dywanie. Chętne osoby odczytują swoje wyrazy z podziałem na części mowy, a koledzy i koleżanki zgadują, jakiego pomieszczenia one dotyczą. Uczniowie udzielają sobie koleżeńskiej informacji zwrotnej i gratulują osiągnięcia sukcesu. Po sprawdzeniu zapisanych wyrazów w zeszytach utrzymują informację zwrotną od nauczyciela – „dwie gwiazdy, jedno życzenie”.</p>
Przykład dostosowania	<p>Uczniowie samodzielnie mogą zdecydować, ile wyrazów wypiszą. Może być ich więcej niż zaproponował nauczyciel.</p>



Tytuł, przedmiot, klasa	Wiatr w zdaniach (klasa 1)
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	<p>Cel: Układam zdania z rozsypanki wyrazowej.</p> <p>Kryteria sukcesu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Układam zdanie zbudowane z czterech wyrazów. • Zapisuję dwa zdania w liniaturze.
Rodzaj pracy	Poza katalogiem prac praktycznych, plastycznych. Praca domowa pisemna. Ćwiczenia w pisaniu doskonalące motorykę małą.
Na czym polega zadanie?	Zadanie polega na samodzielnym ułożeniu dwóch zdań zbudowanych z czterech wyrazów. Uczniowie wykonują zadanie w zeszytcie. Doskonalam umiejętność pisania we właściwej liniaturze.
Instrukcja dla ucznia / Opis zadania dla nauczyciela	<ol style="list-style-type: none"> 1. Część zadania polegającą na obserwacji otoczenia uczniowie mogą wykonać podczas spaceru. Jeśli pogoda nie będzie sprzyjająca – wyglądają za okno. Przez chwilę obserwują to, co się dzieje. 2. Po powrocie do klasy wypisują nazwy zaobserwowanych obiektów, przedmiotów, czynności, elementów przyrody. Każdy zaobserwowany element zapisują na osobnej wąskiej kartce – pasku papieru (wcześniej przygotowanej). 3. W obserwacji pomocne mogą być pytania: co widzę? co się dzieje? 4. Uczniowie czytają zapisane wyrazy i zastanawiają się, które z nich chcieliby użyć do sformułowania 2 zdań, które opisywałyby zaobserwowane sytuacje, elementy przyrody, spotkanie osoby. 5. Zapisują w liniaturze zeszytu oraz na kartce 2 zdania zbudowane z czterech wyrazów. 6. Zdania zapisane na kartce, po sprawdzeniu przez nauczyciela, posłużą do pracy w klasie.
Czas	2 dni
Sposób sprawdzenia i oceny	Uczniowie siadają w klasie w kręgu na dywanie. Chętni odczytują ułożone zdania. Otrzymują ustną informację zwrotną od swoich kolegów i koleżanek. Nauczyciel, sprawdzając pracę domową, stosuje metodę „dwie gwiazdy, jedno życzenie”. Zdania zapisane na kartkach nauczyciel tnie na części – jeden wyraz na jednej kartce. Posłużą do zabaw edukacyjnych doskonalących budowanie zdań.
Przykład dostosowania	Uczniowie samodzielnie mogą zdecydować, ile napiszą zdań.



Tytuł, przedmiot, klasa	Matematyka w kuchni (klasa 2)
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	Cel: Przeliczam produkty, stosując własne strategie liczenia. Kryteria sukcesu: Wykonuję kanapki lub sałatkę owocową. Uzupełniam odpowiedzi na pytania.
Rodzaj pracy	Poza katalogiem prac techniczno-plastycznych. Praca domowa pisemna. Ćwiczenia w doskonalące motorykę małą oraz technikę rachunkową.
Na czym polega zadanie?	Zadanie polega na wykonaniu zadania według instrukcji, którą uczniowie otrzymują od nauczyciela. Dokonują wyboru jednego zadania spośród dwóch. Muszą przygotować niezbędne materiały, a po wykonaniu zadania uzupełnić kartę pracy.
Instrukcja dla ucznia / Opis zadania dla nauczyciela	Uczniowie wspólnie z nauczycielem analizują instrukcję do zadania. Omawiają etapy jego wykonania. Zadają pytania, na które otrzymują odpowiedź. W domu mogą skorzystać z pomocy rodziców lub starszego rodzeństwa.
	<p>Przepis 1: Owocowa sałatka (Poniższy przepis należy traktować poglądowo. Nauczyciel może modyfikować składniki sałatki, używając sezonowych lub dostępnych owoców)</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 banany • 1 jabłko • 10 truskawek • 5 winogron <p>Matematyczne przeliczenia: Przelicz, ile potrzebujesz składników, jeśli chcesz przygotować sałatkę dla dwóch osób. Napisz swoje obliczenia.</p> <p>Kuchenne pomysły: Jeśli przepis wymaga pokrojenia składników, spróbuj podzielić każdy składnik na mniejsze części i zapisz swoje obliczenia.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ile kawałków uzyskasz po pokrojeniu każdego banana na 4 części? • Ile kawałków jabłka uzyskasz po pokrojeniu go na 8 części?

Tytuł, przedmiot, klasa	Matematyka w kuchni (klasa 2)
	<p>Bonusowe zadanie: Po przygotowaniu sałatki zrób zdjęcie i zaprezentuj je na lekcji matematyki. Przygotuj się do opowiedzenia o swoich obliczeniach i krokach, które wykonałeś(-aś). Możesz zapisać obliczenia na kartce.</p> <p>Przepis 2: Kanapki z serem i szynką</p> <ul style="list-style-type: none"> • 4 kromki chleba • 2 plastry sera • 2 plastry szynki • 1 ogórek <p>Matematyczne przeliczenia: Przelicz, ile potrzebujesz składników, jeśli chcesz przygotować to śniadanie dla dwóch osób. Napisz swoje obliczenia.</p> <p>Kuchenne pomysły: Jeśli przepis wymaga pokrojenia składników, spróbuj podzielić każdy składnik na mniejsze części i zapisz swoje obliczenia. Masz dwie duże kromki chleba. Jak możesz z nich zrobić 4 kanapki?</p> <p>Bonusowe zadanie: Po przygotowaniu śniadania zrób zdjęcie i zaprezentuj je na lekcji matematyki. Przygotuj się do opowiedzenia o swoich obliczeniach i krokach , które wykonałeś(-aś). Możesz zapisać obliczenia na kartce.</p>
Czas	4 dni
Sposób sprawdzenia i oceny	Uczniowie umieszczają karty pracy w widocznym dla wszystkich miejscu. Chętni dzielą się wrażeniami po wykonaniu zadania, omawiają trudności i sposoby na ich przezwyciężenie. Nauczyciel udziela informacji zwrotnej, podkreślając wagę podjęcia trudu wykonania zadania.
Przykład dostosowania	Uczniowie samodzielnie mogą zdecydować, czy wykonają jedno, czy dwa zadania.



Przykłady domowej aktywności dzieci rozwijającej ciekawość, samodzielność i wytrwałość

- **Prowadzenie dziennika obserwacji:**

Wybierz temat, który cię interesuje (np. zwierzęta, rośliny, zjawiska pogodowe).

Obserwuj ten temat przez tydzień i zapisuj swoje spostrzeżenia w dzienniku. Możesz rysować, pisać krótkie notatki, a nawet przyklejać zdjęcia lub inne materiały.

Na koniec tygodnia podziel się swoimi obserwacjami z klasą.

- **Stworzenie gry edukacyjnej:**

Wybierz temat związany z pisaniem, liczeniem czy środowiskiem (np. tabliczka mnożenia, części ciała człowieka, ortografia).

Wymyśl grę, która pomoże tobie, twoim kolegom i koleżankom nauczyć się tego tematu w zabawny sposób.

Może to być gra planszowa, karciana, quiz lub coś zupełnie innego.

Zaprezentuj swoją grę klasie i zagrajcie razem.

- **Zorganizowanie kącika przyrodniczego:**

Zorganizuj w swoim pokoju kącik przyrodniczy. Możesz zgromadzić tam okazy przyrody, np. liście, kamienie, muszle.

Możesz zrobić zdjęcie swojemu kącikowi i opowiedzieć o tym w klasie.

4.2. Jak udzielić dziecku informacji zwrotnej do zadania domowego?

Praca domowa, którą nauczyciel/nauczycielka proponuje do wykonania uczniom, powinna zostać sprawdzona. Nic bardziej nie demotywuje do podejmowania wysiłku niż pozostanie obojętnym na dziecięcą aktywność.

Praca domowa, którą zaproponuje nauczyciel, powinna być omówiona w klasie, a uczniowie powinni znać cele, jakie mogą osiągnąć po jej wykonaniu. Najlepiej jest razem z pracą domową dać uczniom sformułowane w języku ucznia kryteria

sukcesu, wtedy uczeń dokładnie będzie wiedział, co i jak ma wykonać. Można opracować stałe kryteria sukcesu do zadań pisemnych, matematycznych, do nauki czytania, recytacji itp. Istotne jest też, aby nauczyciel, planując prace domowe, dopasowywał je do omawianych zagadnień, pamiętając jednocześnie, że nie może być ich zbyt wiele.

Nieco inaczej można potraktować prace domowe, które zostaną samodzielnie wykonane przez uczniów, a które wychodzą poza katalog prac domowych wynikających z rozporządzenia. Ich również nie należy pozostawiać bez oceny, ale warto wtedy wspólnie z uczniem ustalić cele, jakie mu przyświecały podczas wykonywania zadań. I zawsze docenić starania, inicjatywność. Informacja zwrotna powinna również być rzeczowa, do dłuższej pracy może być udzielona w późniejszym czasie.



Chwila na refleksję:

1. Jak często udzielam uczniom informacji zwrotnej? Czy jest to wystarczająco często, aby uczniowie mogli wprowadzać poprawki i uczyć się na błędach?
2. Jak reagują uczniowie na moją informację zwrotną? Czy widzę pozytywne zmiany w ich podejściu do nauki?



Warunki skutecznej informacji zwrotnej

- **Ma jasno zdefiniowane cele i oczekiwania**

Uczniowie muszą znać cel zadanej pracy domowej i wiedzieć, co muszą zrobić, by osiągnąć sukces.

- **Ma czytelne kryteria sukcesu**

Opisują, po czym uczeń pozna, że wykonał zadanie zgodnie z oczekiwaniami.

- **Jest adekwatna**

Dostosowana do poziomu ucznia i jego umiejętności oraz zrozumiała pod względem językowym.

- **Jest regularna**

W odniesieniu do oceniania pracy domowej informacja zwrotna rozumiana jest jako niepozostawianie pracy ucznia bez komentarza. Powinna być udzielona najszybciej jak to możliwe.

- **Jest konkretna**

Wskazuje obszary warte docenienia oraz te, które należy doprecyzować, poprawić. Umożliwia refleksję ucznia nad wykonanym zadaniem.

- **Jest poprawnie zbudowana**

Powinna zawierać słowa docenienia, wskazywać braki i niedociągnięcia, zwracać uwagę na sposób poprawy oraz przekazywać sugestie dotyczące samodzielnego planowania własnego rozwoju. Nie każda informacja zwrotna będzie zawierać wszystkie elementy, ale musi być czytelna i nie może być pisana „na siłę”.

Po udzieleniu informacji zwrotnej uczeń/uczennica musi mieć możliwość dialogu, swobodnych wyjaśnień, zadania pytań. Jeśli nauczyciel pracował z uczniami w kulturze dialogu od pierwszych spotkań, to sytuacja ta będzie naturalna i wspierająca rozwój ucznia.

Jak można podawać uczniowi informację zwrotną do pracy domowej?

- **Komentarze pisemne**

- **Szczegółowe uwagi:** wskazanie konkretnych mocnych stron i obszarów do poprawy.
- **Pochwała:** podkreślenie, co zostało zrobione dobrze, aby zmotywować ucznia do podejmowania kolejnych wysiłków.
- **Sugestie:** propozycje, jak poprawić zadanie i poprawnie wykonać kolejne.

- **Rozmowa indywidualna**

- **Spotkanie jeden na jeden:** bezpośrednia rozmowa z uczniem o jego pracy, umożliwiająca zadawanie pytań i otrzymywanie wyjaśnień.
- **Określenie celów:** wspólne ustalanie celów na przyszłość.

- **Oceny w tabeli, tzw. rubriks**

- **Kryteria oceniania:** użycie rubryk z jasnymi kryteriami sukcesu, które pokazują, jak oceniana jest każda część zadania.

- **Wizualna reprezentacja postępów:** graficzne przedstawienie mocnych stron i obszarów do poprawy za pomocą kolorowych świateł, ustalonych znaczków.
- **Nagrania wideo lub audio**
 - **Personalizacja:** nagrane komentarze mogą być bardziej personalne i łatwiejsze do zrozumienia (np. przy użyciu narzędzia vocaroo.com)
 - Łatwość dostępu: uczeń może odsłuchać je wielokrotnie w dogodnym dla siebie czasie.
- **Sesje grupowe**
 - **Wspólna analiza:** omówienie prac w grupie może pomóc uczniom zrozumieć różne perspektywy i sposoby rozwiązywania problemów.
 - **Wzajemna informacja zwrotna:** uczniowie mogą uczyć się, jak konstruktywnie oceniać prace kolegów.
- **Motywujące elementy**
 - **Gamifikacja:** wprowadzenie elementów grywalizacji, takich jak odznaki za osiągnięcia, przypinki na schodach postępu, zbieranie gwiazdek na karcie wyzwań itp.

Każda z tych metod może być dostosowana do indywidualnych potrzeb uczniów, stylu nauczania nauczyciela i specyfiki pracy domowej.

Przykład tabeli z informacją zwrotną do pracy domowej

Praca domowa polegała na układaniu zdań z rozsypanki wyrazowej i zapisaniu ich w liniaturze.

Data	Imię i nazwisko		
	Umiesz	Więcej poćwicz	Jeszcze nie umiesz, ale się nauczysz
Zdanie rozpoczyna wielką literą.			
Zdanie kończy się kropką.			
Zdanie zbudowane jest poprawnie.			
Zdanie jest napisane w prawidłowych liniach.			
Łączenia pomiędzy literami są prawidłowe.			
Widać wysiłek włożony w wykonanie zadania.			
Uwagi dodatkowe			

Nauczyciel analizuje pracę domową dziecka z uwzględnieniem wszystkich kryteriów sukcesu. Wypełnia tabelę, wstawiając „x” w odpowiednim polu tabeli.

Inne przykłady udzielania informacji zwrotnej

- **Schody sukcesu**

Gdy uczniowie, uczennice mają do opanowania np. alfabet na pamięć, mogą samodzielnie umieszczać swoje przypinki na schodach przygotowanych na tablicy w widocznym miejscu w klasie. Sprawdzą się znakomicie podczas udzielania koleżeńskiej informacji zwrotnej.

Znaczkę, jakich używają uczniowie, mogą być dowolne, np. rysunki, inicjały, kolorowe karteczki. Kiedy wszystkie znaczkę znajdują się na najwyższym schodku, warto zorganizować klasowe święto i w ten sposób docenić starania uczniów.

- **Niedokończone zdania**

Zalaminowana kartka może służyć jako pomoc w rozmowie i ocenie koleżeńskiej lub podczas indywidualnej bądź grupowej rozmowy po wykonaniu zadania domowego. Można dowolnie modyfikować pytania, dostosowując je do rodzaju zadania domowego, poziomu uczniów.

Podczas odrabiania zadania...

Najbardziej mi się podobało....

Trudność wystąpiła, gdy....

Zapamiętałem(-am), że...

Zaskoczyło mnie...

Na przyszłość...



Badania potwierdzają znaczenie informacji zwrotnej dla kształtowania i rozwijania od najmłodszych lat umiejętności efektywnego uczenia się.

- Korzystne jest udzielenie informacji zwrotnej jakościowej (komentarz dla ucznia/uczennicy, wskazówka dotycząca tego, co powinien/powinna poprawić, poćwiczyć). Ocenianie zmniejsza efekt informacji zwrotnej. Nauczyciele powinni więcej czasu poświęcać na formułowanie komentarzy⁵⁶.

⁵⁶ Minke, T. A. (2017). Types of homework and their effect on student achievement. *Culminating Projects in Teacher Development*, 24. https://repository.stcloudstate.edu/ed_etds/24

- Jeśli uczniowie będą na bieżąco otrzymywać informację zwrotną po wykonanych ćwiczeniach i pracach samodzielnych w formie komentarza dotyczącego ich postępów, rezygnacja z wystawiania ocen za zadania domowe (brak stopnia) nie będzie wpływała na osiągnięcia uczniów. Ważne jest, by przed zadaniem każdej pracy na ocenę, ocena była poprzedzona przekazaniem uczniowi kryteriów oceniania, czyli informacji, co będzie podlegało ocenie i w jaki sposób będzie prowadzone ocenianie⁵⁷.
- Korzystne jest udzielenie informacji zwrotnej formatywnej (komentarz dla ucznia, wskazówka dotycząca tego, co powinien poprawić, poćwiczyć). Tymczasem ocena sumatywna zmniejsza efekt informacji zwrotnej⁵⁸.
- Korzystne jest również zapewnienie uczniom możliwości omówienia pracy domowej z rówieśnikami z klasy w celu wzmocnienia efektu uczenia się. Zadawanie pracy domowej bez udzielenia informacji zwrotnej okazuje się nieskuteczne między innymi dlatego, że uczniowie mogą utrwalić i powtarzać błędy, jeżeli nie zostaną one zidentyfikowane⁵⁹.
- Właściwe stosowanie bieżącej oceny, jaką jest informacja zwrotna udzielana cyklicznie, systematycznie w postaci oceny i/lub komentarza, będzie informować ucznia o tym, co zrobił dobrze, co i w jaki sposób powinien jeszcze poprawić oraz jak ma dalej pracować (pomoże mu lepiej, efektywniej się uczyć). Taka bieżąca informacja zwrotna będzie sprzyjać wzmocnieniu poczucia odpowiedzialności za swoje osiągnięcia i dawać uczniom możliwość racjonalnego kształtowania własnej strategii uczenia się⁶⁰.

⁵⁷ Marciniak, Z. (2009). *O potrzebie reformy programowej kształcenia ogólnego*. W: Podstawa programowa z komentarzami. MEN.

⁵⁸ Abramowicz, D. (2019). Zadania domowe w perspektywie uczniów na przykładzie przedmiotu geografia. *Studia Edukacyjne*, 55, 245–258.

Iluk, J. (2020). Zadania domowe w teorii, badaniach naukowych i praktyce. *Języki obce w szkole*, 2, 77–86.

Jakubowski, M., Wiśniewski, J. (2017). Zadawać czy nie? Prace domowe w świetle badań. *Policy Note 3*. EVIDIN. <https://www.evidin.pl/wp-content/uploads/publications/policy-notes/EI-Policy-Note3-I-1.pdf>

Schimmer, T. (2016). *Grading from the inside out*. Solution Tree Press.

Taranowicz-Karcz, E. (2019). Praca domowa ucznia – konieczność versus zbędność. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika*, 39–48.

⁵⁹ Roschelle, J. i Hodkowski, N.M. (2020). Using research on homework to improve remote and hybrid learning [White Paper]. San Mateo, CA: Digital Promise. <https://digitalpromise.dspacedirect.org/items/f4faafe1-ea75-434d-a1d3-284f8d058aa9>

⁶⁰ Dolata, R., Grygiel, P., Jankowska, D. M., Jarnutowska, E., Jasińska-Maciążek, A., Karwowski, M., Modzelewski, M. i Pisarek, J. (2015). *Szkolne pytania. Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV–VI*. Instytut Badań Edukacyjnych.

Rozdział 5.

Jaka jest rola nauczyciela, nauczycielki edukacji wczesnoszkolnej w rozwijaniu u uczniów umiejętności samodzielnego uczenia się?

W rozdziale tym przyjrzymy się roli nauczyciela, nauczycielki w rozwijaniu umiejętności samodzielnego uczenia się u najmłodszych uczniów, przeanalizujemy skuteczne podejścia oraz wyzwania związane z tym zadaniem.

5.1. Zajęcia rozwijające umiejętność uczenia się jedną z form wsparcia psychologiczno-pedagogicznego

Chwila na refleksję:

1. Czy rozmawiam z moimi uczniami o tym, w jaki sposób się uczą?
2. Jak wspieram moich uczniów w wypracowaniu indywidualnych strategii uczenia się?



Mimo braku w ramowych planach nauczania obowiązkowych zajęć, których głównym celem byłoby wspieranie dzieci i młodzieży w kształtowaniu umiejętności efektywnego uczenia się, nauczyciel w bieżącej pracy z uczniem może wykorzystać wiele sytuacji dydaktyczno-wychowawczych do podsuwania mu praktycznych narzędzi i sposobów rozwijających umiejętność uczenia się. Kilka lat temu katalog form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, które może oferować uczniom szkoła, został poszerzony o zajęcia rozwijające umiejętność uczenia się⁶¹.

⁶¹ Obwieszczenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 25 lipca 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U.2023 poz.1798).

Jaki jest cel zajęć?

Zajęcia rozwijające umiejętność uczenia się, jak wskazuje ich nazwa, mają na celu nauczenie uczniów uczenia się i stworzenie przestrzeni do rozmowy o znaczeniu tej umiejętności w życiu każdego człowieka. Zajęcia służą poznaniu i praktycznemu wypróbowaniu narzędzi i metod, które ułatwiają uczenie się. Istotne jest też wsparcie uczestników zajęć w wypracowaniu własnej strategii efektywnego uczenia się, która pozwoli im sprawnie poruszać się w gąszczu informacji oraz szybko przyswajając, przechowywać i odtwarzać te, które są ważne i potrzebne.

Kto jest adresatem zajęć rozwijających umiejętność uczenia się?

Zajęcia służą podnoszeniu efektywności uczenia się, kiedy z obserwacji prowadzonej na bieżącej pracy wynika, że uczeń np.:

- wykazuje trudności w zakresie samouczenia, co może objawiać się np. problemami w organizacji własnej pracy, z umiejętnością planowania, doбором odpowiednich metod uczenia się,
- osiąga wyniki edukacyjne nieadekwatne do zaangażowania w proces dydaktyczny i możliwości psychofizyczne.

Warto podkreślić, że włączenie ucznia do zajęć rozwijających umiejętność uczenia się nie wymaga wskazania tej formy wsparcia przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Kto może prowadzić zajęcia rozwijające umiejętność uczenia się?

- nauczyciele,
- wychowawcy grup wychowawczych,
- specjaliści posiadający odpowiednie kwalifikacje do realizacji tego typu zajęć (np. psychologowie, pedagodzy, pedagodzy specjaliści, terapeuci z zakresu terapii pedagogicznej, edukatorzy efektywnej nauki).

Jakie założenia organizacyjne zajęć zawarto w podstawie prawnej?

- nie określono maksymalnej liczby uczestników zajęć,
- czas trwania jednostkowych zajęć określono na 45 minut, przy czym dopuszczono możliwość wydłużenia bądź skrócenia tego czasu, o ile będzie to podyktowane

potrzebami uczestników, z zachowaniem ustalonego dla ucznia łącznego tygodniowego czasu tych zajęć,

- zajęcia powinny być prowadzone z wykorzystaniem metod aktywizujących.

Jakie zagadnienia mogą być poruszane podczas zajęć?

Programy zajęć są dostosowane do potrzeb i możliwości uczestników i mogą obejmować takie tematy jak:

- rozpoznanie preferencji i predyspozycji uczestników zajęć odnośnie do uczenia się (np. moje mocne strony i obszary do rozwoju, co mi pomaga, a co przeszkadza w uczeniu się),
- planowanie własnej pracy,
- metody uczenia się,
- style uczenia się,
- elementy neurobiologii (jak uczy się mózg?),
- wykorzystanie informacji zwrotnej do efektywnego samokształcenia,
- uczenie się na błędach,
- sposoby radzenia sobie ze stresem,
- korzystanie z informacji,
- czytanie ze zrozumieniem,
- sposoby sporządzania notatek,
- wpływ diety i odpoczynku na efektywność nauki,
- techniki relaksacyjne,
- trening pamięci i koncentracji uwagi.

Rozmowa z uczniami o ich sposobach na skuteczne uczenie się nadaje znaczenie uczeniu się jako takiemu i przyczynia się do budowania środowiska przyjaznego uczeniu się przez całe życie.

5.2. Jak nauczyciel/nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej może wspierać młodszych uczniów w kształceniu kompetencji samodzielnego uczenia się?

Rozważając kwestię wspierania młodszych uczniów w kształtowaniu kompetencji samodzielnego uczenia się, należy podkreślić naturalną potrzebę uczniów klas I–III do naśladowania postaw i zachowań ważnych dla nich dorosłych, do których bez wątpienia można zaliczyć nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej.

Nauczyciel/nauczycielka modeluje u dziecka gotowość do uczenia się i samodzielność również poza szkołą. Daje przykład, jak budować informacje zwrotne, pokazuje, jak sam/sama uczy się np. słów piosenki, zapamiętuje rymowanki lub selekcjonuje informacje z podręcznika.

Kształtowaniu umiejętności efektywnego uczenia się od najmłodszych lat, poza wieloma wcześniej omówionymi rozwiązaniami, sprzyja, gdy nauczyciel/nauczycielka systematycznie:

- Podczas zajęć stosuje minutniki, które będą rozdzielać poszczególne aktywności, np. 10 minut cichego czytania ze zrozumieniem, 10 minut zabaw rachunkowych itp. Uczniowie ten sposób organizacji nauki będą mogli stosować również w domu, ponieważ przećwiczą go w klasie.
- Wspiera rozwijanie umiejętności zarządzania sobą w czasie w dłuższej perspektywie. W klasie nauczyciel powinien przygotować miejsce na klasowy kalendarz i zapisywać w nim wspólnie z uczniami terminy ważnych edukacyjnych wyzwań (np. termin na przeczytanie lektury, termin na oddanie zadania domowego). Podobne kalendarze uczniowie mogą mieć wklejone do zeszytów i samodzielnie zapisywać wspólne i indywidualne ustalenia, własne terminy. Jest to uczenie się planowania, organizacji czasu, odpowiedzialności.
- Zapoznaje uczniów z różnymi strategiami uczenia się, takimi jak tworzenie notatek, map myśli, mnemotechnik, „rysnotek”, głośnego powtarzania wiadomości z inną osobą, stosowanie przerw pomiędzy czasem na naukę, np. słówek z języka obcego, wyszukiwanie ważnych informacji w tekście, układanie pytań do klasowego quizu itp.
- Używa regularnie odpowiednich zwrotów, które mogą znacząco wpłynąć na motywację uczniów i ich podejście do nauki:
 - **Pochwały za wysiłek:** Świetnie pracujesz!, Widać, że naprawdę się starasz!, Twoja ciężka praca się opłaca!, Doceniam, jak dużo wysiłku włożyłeś(-aś) w to zadanie, Jestem dumna z tego, jak wytrwale pracujesz.
 - **Zachęcanie do wytrwałości:** Nie poddawaj się, spróbuj jeszcze raz, Każdy błąd to okazja do nauki, Im więcej ćwiczysz, tym lepszy się stajesz, To wyzwanie jest trudne, ale wiem, że możesz sobie z nim poradzić, Z czasem będzie łatwiej.
 - **Podkreślanie, że nauka to proces:** Jaką strategię zastosowałeś(-aś), aby rozwiązać to zadanie?, Co zrobiłeś(-aś), aby dojść do tego rozwiązania?, Czego nauczyłeś(-aś) się z tego zadania?, Opowiedz, jak doszedłeś/doszłaś do tego wyniku.

- **Zachęcanie do podejmowania prób:** Spróbuj innego sposobu i zobacz, co działa najlepiej, Błędy są częścią nauki, jak możesz je poprawić?, Cieszę się, że zdecydowałeś(-aś) się spróbować czegoś nowego, Każda próba przybliży cię do celu.
- **Wzmacnianie wiary w możliwości dziecka:** Dzięki temu, że ćwiczysz, próbujesz kolejny raz, potrafiś coraz więcej. Jesteś w stanie się tego nauczyć, jeśli będziesz dalej próbować, Dlatego, że bardzo się starasz i dużo pracujesz, jesteś w tym naprawdę dobry(-a)!, Widzę, jak bardzo się rozwijasz.
- **Podsumowanie i refleksja:** Co zrobisz inaczej następnym razem?, Czego nauczyłeś(-aś) się o sobie podczas tej pracy?, Jakie cele chcesz sobie wyznaczyć na kolejny dzień?

Używanie takich zwrotów pomaga uczniom i uczennicom skupić się na procesie nauki, a nie tylko na ostatecznym wyniku.

5.3 Propozycje scenariuszy zajęć dla uczniów klas I–III

Scenariusz 1

Temat: Jak planować uczenie się?

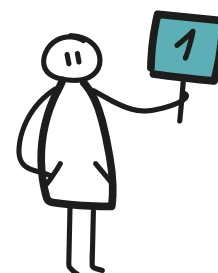
Cele zajęć: Dowiem się, dlaczego warto planować uczenie się.

Kryteria sukcesu dla ucznia:

1. Planuję popołudnie Klary.
2. Wyjaśniam, po co planujemy.

Wskazówki do przeprowadzenia zajęć:

- czas zajęć: 45 minut
- środki dydaktyczne: koperty z zadaniem, nagranie z rytmiczną melodią, flipchart, rzutnik, laptop
- aranżacja sali: ławki ustawione dla 4 zespołów sześciuosobowych
- formy pracy: praca z całą klasą, praca zespołowa, praca indywidualna
- metody: słowna, pokazu, praktyczna.



Przebieg lekcji

Wprowadzenie

Nauczycielka przedstawia cel zajęć i prosi chętne dzieci o wyjaśnienie go własnymi słowami. Dobrze, by dzieci powiedziały, czego będą się uczyły, czego się dowiedzą.

Część główna

Aktywność nr 1

1. Nauczycielka dzieli uczniów na zespoły sześciuosobowe i prosi, by każdy zespół zajął miejsce w ławkach ułożonych w wyspy. Prosi członków każdego zespołu o wybranie lidera i innego ucznia, który będzie sprawozdawcą. Informuje zespoły, że za chwilę rozda koperty, w których znajduje się zadanie, na wykonanie którego każdy zespół ma 8 minut (załącznik nr 1).
2. Po wykonaniu zadania nauczycielka prosi sprawozdawców o odczytanie treści osi czasu i uzasadnienie. Każdą kartę pracy umieszcza na flipcharcie. Zaprasza dzieci na dywan i kieruje rozmową.
 - *Po co planujemy?*
 - *Komu pomaga planowanie?* (nauczycielka kieruje rozmową tak, by dzieci doszły do wniosku, że każdemu może pomóc planowane)
 - *Co można zaplanować?* (nauczycielka tak kieruje rozmową, by uczniowie doszli do wniosku, że można zaplanować swoją naukę w domu)
 - *Dlaczego wasze osie czasu się różnią?* (każdy planuje według własnych kryteriów).

Przerwa śródlekcyjna – ruch przy muzyce (ok. 3 minuty)

Aktywność nr 2

3. Nauczycielka informuje uczniów, że na kolejnej lekcji pomogą Klarze zaplanować naukę języka polskiego i matematyki. Prosi dzieci, by przypomniały Klarze, o czym należy pamiętać podczas nauki, by była ona skuteczna (załącznik nr 2).

Wyświetla na ekranie piktogramy i prosi dzieci, by powiedziały, o jakiej zasadzie mówią:

- odpowiednie miejsce i światło,
- posprzątaný pokój i porządek na biurku,

- z dala od rozpraszaczy takich jak tablet, telefon itp.,
- woda na biurku, by Klara mogła ją popijać,
- przerwa na ruch,
- monitorowanie czasu.

II wariant tego etapu lekcji – skorzystanie z Vademecum dla uczniów poprzez prezentację odpowiedniej części Vademecum dla uczniów kl. I–III

Podsumowanie

4. Nauczycielka prosi uczniów, by przez chwilę zastanowili się:

- Co w tej lekcji było dla nich najważniejsze?
- Co w tej lekcji było dla nich najciekawsze?
- Co w tej lekcji było dla nich najbardziej wartościowe?
- Co w tej lekcji ich zaskoczyło?

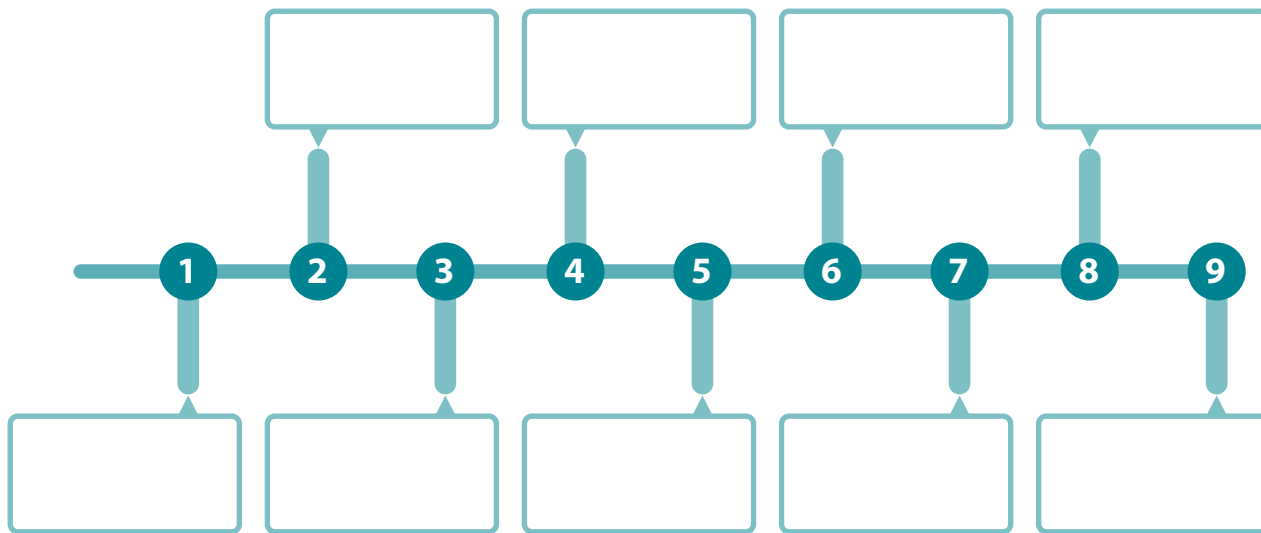
Prosi chętne dzieci o podzielenie się swoimi przemyśleniami. Na zakończenie zajęć proponuje dzieciom wykonanie notatki według własnego pomysłu (notatka słowna, graficzna, graficzno-słowna).

5. Na koniec nauczycielka dziękuje dzieciom za aktywność i przekazuje informację o temacie kolejnych zajęć.

Propozycja pracy domowej: Po powrocie do domu popatrz na swój kącik do nauki. Jeśli to potrzebne, wprowadź zmiany, uwzględniając to, czego nauczyłeś(-aś) się na dzisiejszej lekcji.

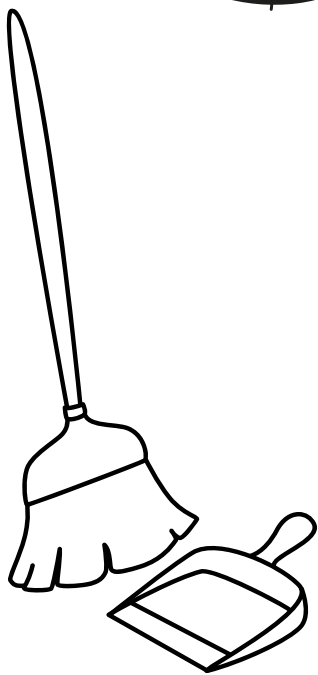
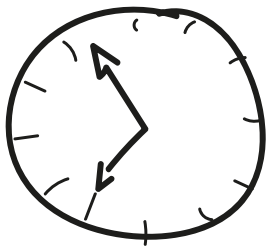
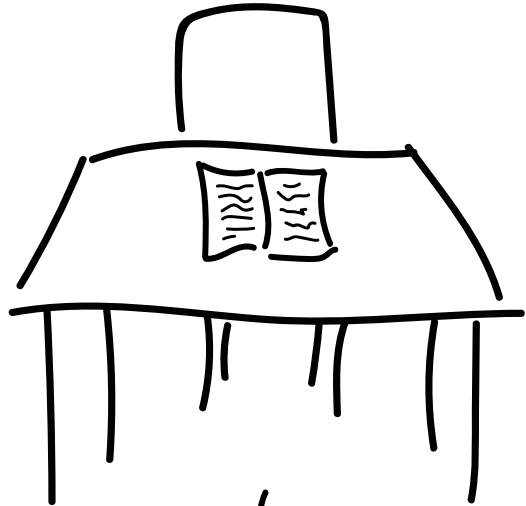
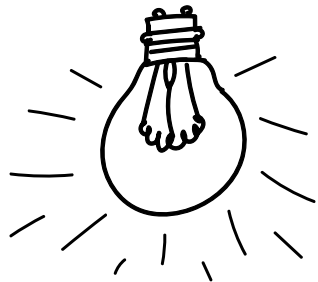
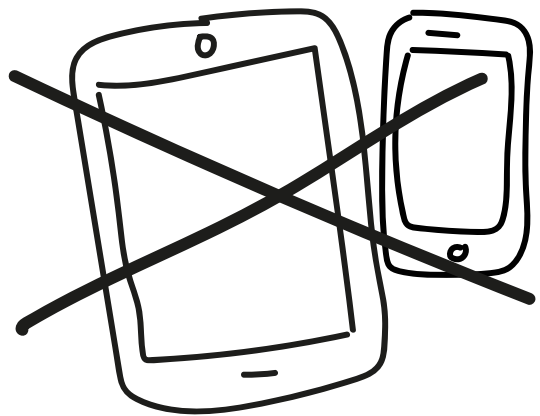
Załącznik nr 1

Polecenie: Klara jest uczennicą klasy drugiej. W ciągu dnia wykonuje różne czynności. Pomóżcie Klarze ułożyć plan dnia, według was najbardziej odpowiedni. Po wykonaniu zadania sprawozdawca zrelacjonuje wyniki waszej pracy. Pamiętajcie o uzasadnieniu swojej propozycji. Możecie wyciąć nazwy i przykleić je lub napisać w odpowiednich miejscach.

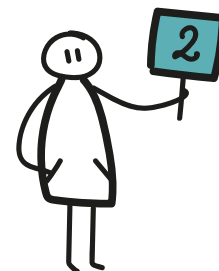


SZKOŁA	SPACER	KOLACJA
ZABAWA	CZYTANIE	OBIAD
NAUKA	SEN	TOALETA WIECZORNA

CO SPRZYJA UCZENIU SIĘ?



Scenariusz 2



Temat: Razem z Klarą planujemy pracę nad zadaniami domowymi

Cele zajęć: Pomogę zaplanować Klarze naukę dotyczącą matematycznych zadań tekstowych oraz redagowania opisu.

Kryteria sukcesu dla ucznia:

1. Wymieniam co najmniej 4 techniki, jakie można zastosować podczas nauki, by była skuteczna.
2. Formułuję informację koleżeńską.

Wskazówki do przeprowadzenia zajęć:

- czas zajęć: 45 minut
- środki dydaktyczne: koperty z zadaniem, płyta z rytmiczną melodią, flipchart, rzutnik, laptop
- aranżacja sali: ławki ustawione dla 4 zespołów sześćosobowych
- formy pracy: praca z całą klasą, praca zespołowa, praca indywidualna
- metody: słowna, pokazu, praktyczna

Przebieg lekcji

Wprowadzenie

Aktywność 1

1. Nauczycielka przywołuje treści poprzednich zajęć. Wyświetla infografikę z załącznika nr 2 (do scenariusza poprzedniej lekcji). Prosi ochotników, by na ich podstawie przypomnieli:
 - *Co działo się na poprzednich zajęciach?*
 - *Do jakiego wniosku doszli?*
2. Informuje dzieci, że przyszedł czas na to, by pomóc Klarze zaplanować naukę rozwiązywania zadań tekstowych z matematyki i redagowania opisu. Pokazuje na

ekranie lub przypomina dzieciom techniki skutecznego uczenia się. (Dobrze, by były to techniki stosowane przez nauczycielkę w czasie prowadzonych do tej pory zajęć). Uczniowie krótko omawiają każdą z technik (załącznik nr 1)

Część główna

Aktywność nr 2

3. Nauczycielka prosi uczniów, by zajęli miejsca w tych samych zespołach, w jakich pracowali na poprzednich zajęciach. Prosi zespoły o wybranie nowego lidera i nowego sprawozdawcę. Lider zespołu losuje kopertę z zadaniem. Po wyjęciu zadania z koperty prosi, by zespoły przeczytały polecenie i kryteria. Następnie prosi lidera, by po krótkiej konsultacji z członkami zespołu potwierdził, czy wszystko jest zrozumiałe. Jeżeli nie, nauczycielka podchodzi do zespołu i wspólnie analizują treść polecenia (załączniki nr 2 i 3). Dwa zespoły otrzymują kartę z zadaniem matematycznym, a dwa z zadaniem polonistycznym.

Nauczycielka informuje uczniów, że na wykonanie zadania mają 15 minut. Podczas pracy wspiera uczniów. W razie potrzeby naprowadza na pomysły, zwracając uwagę na ćwiczenia, które dzieci wykonywały w szkole podczas nauki redagowania opisu i rozwiązywania zadań z treścią.

Przerwa śródlekcyjna – ruch przy muzyce

Aktywność 2 – cd.

4. Uczniowie wracają do zespołów i sprawozdawca prezentuje produkt końcowy pracy zespołu. Nauczyciel prosi, by pozostałe zespoły uważnie słuchały, ponieważ po wykonanej pracy przekażą informację koleżeńską. Przypomina wszystkim kryteria sukcesu do obu zadań.

Przykładowe propozycje uczniów do planowania pracy nad zadaniem matematycznym:

- Podkreśl w zadaniu kolorem zielonym to, co wiesz z treści, a kolorem czerwonym to, czego chcesz się dowiedzieć.
- Zakreśl ważne słowa (dołożono, zabrano, podzielona na...)
- Wypisz wszystkie liczby występujące w zadaniu i obok napisz, co oznaczają.
- Narysuj sytuację, o której opowiada zadanie.
- Podziel zadanie na mniejsze fragmenty i głośno je omów.
- Wykorzystaj klocki lub inne przedmioty i przesuwaj nimi tak, jak mówi zadanie.
- Porozmawiaj z rodzicami o treści zadania.

Przykładowe propozycje uczniów do planowania pracy nad zadaniem polonistycznym:

- Idź na spacer z notatnikiem i wypisuj, jakie widzisz kolory, kształty. Jakie czujesz zapachy i słyszysz dźwięki.
- Połóż przed sobą przedmiot, owoc, kwiat i wypisz jak najwięcej słów, które go opisują.
- Dotknij ten przedmiot i napisz, co czujesz.
- Ugryź owoc i napisz, jaki ma smak.
- Wypisz wyrazy określające kształt, kolor, wielkość i obok napisz wyraz, który może go zastąpić.
- Przed redagowaniem opisu wypisz pytania, na które będziesz odpowiadać: *Co to jest? Jak się nazywa? Jaki ma kształt? Jaki ma kolor? Jaki ma smak? Czy jest twarde, czy miękkie?*
- Baw się z rodzicami lub rodzeństwem w zabawę „O czym mówię?“, która polega na odgadywaniu rzeczy lub postaci na podstawie wypowiedzianych słów.

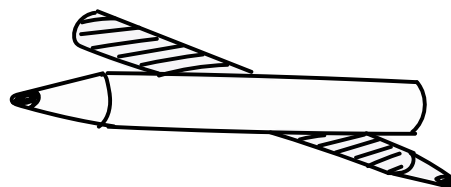
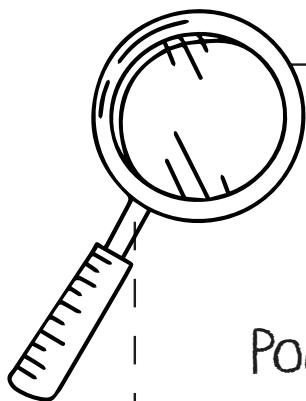
Nauczycielka prosi, by zespoły przekazały sobie informację koleżeńską, przesuwając się o jedno miejsce zgodnie z kierunkiem wskazówek zegara. Do informacji koleżeńskiej można wykorzystać technikę „Dwie gwiazdy, jedno życzenie”, która polega na przekazaniu zespołowi informacji na temat dwóch mocnych, wartościowych stron wykonanej pracy (spełnione kryterium) i jednej rzeczy, którą należy poprawić.

Zespół pierwszy przekazuje informację koleżeńską zespołowi drugiemu. Zespół drugi zespołowi trzeciemu. Zespół trzeci zespołowi czwartemu, a czwarty zespołowi pierwszemu. Należy zaplanować czas na zapoznanie się przez zespoły z otrzymanymi informacjami zwrotnymi.

Podsumowanie

5. Nauczycielka prosi uczniów, by w zeszytach zapisali/narysowali, czego nowego dowiedzieli się o skutecznym uczeniu się w domu. Czy poznali jakąś wskazówkę dotyczącą planowania pracy samodzielnej w domu, którą chcieliby zastosować w najbliższym czasie?

TECHNIKI SKUTECZNEGO UCZENIA SIĘ



Stosowanie kolorów

Podkreślanie - zakreślanie

Przeredagowywanie

Karteczki samoprzylepne

Redagowanie pytań i odpowiedzi

Powtarzanie

Karty powtórkowe

Karty pytanie-odpowiedź

Notatka graficzna - rysowanie

Oś czasu

Mapa myśli



Załącznik nr 2

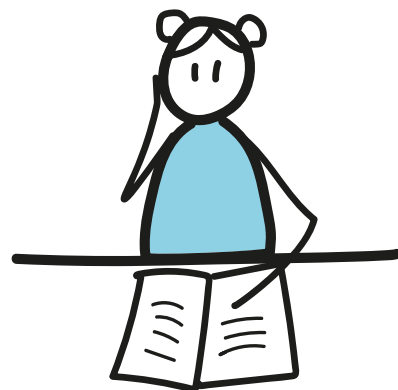
JĘZYK POLSKI

W szkole Klara uczyła się opisywać wiewiórkę. Kryteria opisu i opis napisała w zeszyte. Niestety Klara czuje, że musi w domu poćwiczyć, ponieważ nadal opisywanie sprawia jej trudność.

Poradźcie Klarze, jak może szybko i skutecznie nauczyć się redagować opis.

Kryteria sukcesu do zadania

1. Pomysły dotyczą redagowania opisu.
2. Należy zaproponować i napisać co najmniej 3 pomysły.
3. Propozycje napisane są czytelnie.



Załącznik nr 3

MATEMATYKA

W szkole Klara uczyła się rozwiązywać zadania z treścią. Potrafiła obliczyć działanie matematyczne, ale trudność sprawiało jej ułożenie go.

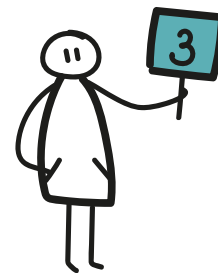
Poradźcie Klarze, jak może szybko i skutecznie nauczyć się formułować działanie, dzięki któremu rozwiąże zadanie.

Kryteria sukcesu do zadania

1. Pomysły dotyczą rozwiązywania zadań matematycznych z treścią.
2. Należy zaproponować i napisać co najmniej 3 pomysły.
3. Propozycje napisane są czytelnie.



Scenariusz 3



Temat: Błędy – supermocni przyjaciele!

Cele zajęć: Dowiem się, dlaczego popełnianie błędów jest ważne w uczeniu się.

Kryteria sukcesu dla ucznia:

1. Opowiadam, czego można nauczyć się na podstawie podanego błędu.
2. Wymieniam supermoce, które są pomocne w sytuacji, kiedy popełnię błąd.

Wskazówki do przeprowadzenia zajęć:

- czas zajęć: 45 minut
- środki dydaktyczne: Vademecum dla uczniów kl. I–III, wydrukowane na kartkach A4 cytaty, wydrukowane karty pracy, rzutnik, laptop
- formy pracy: praca z całą klasą, praca w parach, praca indywidualna
- metody: słowna, pokazu, praktyczna

Przebieg lekcji

Wprowadzenie

Aktywność 1

Rozmowa z dziećmi na dywanie ukierunkowana pytaniami nauczyciela: (5 minut)

- Komu z was zdarzyło się popełnić jakiś błąd?

(Nauczyciel podnosi rękę, pokazując, że także popełnia błędy)

- Jakie błędy wam się przydarzyły?

(Nauczyciel prosi uczniów o podanie przykładów błędów, podaje również własne, np. źle wpisany adres e-mailowy, przez co wiadomość nie dotarła do adresata, pomyłka w obliczeniach z matematyki, pominięcie składnika na ciasto, czego rezultatem był zakalec).

- Co czujesz, kiedy popełnisz błąd?

(Rozmowa o trudnych emocjach, które zazwyczaj towarzyszą pomyłkom czy błędom).

Część główna:

Na podstawie opowiadanych ciekawostek nauczyciel wskazuje uczniom, że błędy są nieodzownym elementem procesu uczenia się. (Można wykorzystać ciekawostki o ciasteczkach-pieguskach, mieszaniu kolorów i karteczkach post-it z Vademecum dla uczniów kl. I–III (5 minut).

Aktywność 2

Nauczyciel prosi uczniów o wylosowanie jednej kartki z cytatem.

Przykładowe cytaty do losowania:

- „Nie popełnia błędów tylko ten, kto nigdy nie próbował czegoś nowego” (Albert Einstein, naukowiec).
- „Nie popełniłeś błędu, jeśli się nauczyłeś czegoś nowego” (Maya Angelou, poetka).
- „Błędy są lekcją, której nie można przegapić” (Tony Robbins, coach).
- „Nie uważam, że popełniłem błąd. Po prostu odkryłem 10 000 sposobów, które nie działają” (Thomas Edison, wynalazca).
- „Błąd to okazja do zaczęcia od nowa, ale bardziej mądrze” (Henry Ford, przemysłowiec).
- „Sukces to zdolność do przechodzenia od jednego niepowodzenia do drugiego bez utraty entuzjazmu” (Winston Churchill, polityk).

Nauczyciel zaprasza do rozmowy w parach o tym, jak dzieci rozumieją wylosowany cytat. Po skończonej rozmowie chętni uczniowie odczytują kolejne cytaty i mówią, jak rozumieją odczytane słowa. Nauczyciel odbiera od dzieci wydrukowane cytaty i zawiesza je na bocznej tablicy. Zapowiada, że pozostaną w klasie przez jakiś czas, aby wszystkim przypominały, że błędy są ważne dla uczenia się (10 minut).

Przerwa śródlekcyjna (ok. 3 minut)

Aktywność 3

Nauczyciel zaprasza uczniów do ćwiczenia w parach. Uczniowie dostają kartkę z opisaną sytuacją – kiedy Nola lub Tytus popełnili błąd (Vademecum dla uczniów klas I–III; Rozdział 8 – Własna przygoda z pokonywaniem trudności).

Zadaniem dzieci jest zastanowienie się i zapisanie, czego dana sytuacja może nauczyć (Załącznik nr 1) (10 minut).

Aktywność 4

Nauczyciel pyta uczniów, czy wiedzą, jak możemy sobie poradzić, kiedy popełniamy błąd.

Uczniowie zgłaszają własne pomysły, po czym nauczyciel wyświetla listę supermocy, które wspierają w sytuacji, kiedy popełniamy błędy (8 minut).

Lista supermocy:

- Turboddech: Weź głęboki oddech, a potem policz do 10. Spokojnie, błędy można naprawić!
- Mistrz zrozumienia: Każdy popełnia błędy. Wybacz sobie i idź dalej!
- Mistrz refleksji: Pomyśl, czego nauczyłeś(-aś) się z tej sytuacji. Następnym razem będzie lepiej!
- Przepraszacz: Jeśli ktoś ucierpiał przez twój błąd, przeproś go szczerze.
- Naprawiacz: Zastanów się, jak możesz naprawić swój błąd.
- Optymista: Pamiętaj, że każdy błąd to krok bliżej do sukcesu!
- Rozmówca: Potrzebujesz porady? Porozmawiaj z kimś, komu ufasz.
- Pomocnik: Nie wstydź się prosić o pomoc! Razem łatwiej pokonać trudności.
- Spróbuj jeszcze raz: Nie poddawaj się! Spróbuj ponownie i daj z siebie wszystko!

Podsumowanie (5 minut):

Nauczyciel podsumowuje najważniejsze informacje z lekcji. Podkreśla, jak ważne są błędy w procesie uczenia się. Zachęca, aby dzieci korzystały z supermocy w sytuacjach, kiedy popełnią błędy. Propozycja pracy domowej:

Nauczyciel proponuje uczniom napisanie listu do błędu, który kiedyś dzieci popełniły. W liście należy opowiedzieć o tym, czego błąd ich nauczył. Przy okazji uczniowie przypominają sobie zasady związane z pisaniem listów.

Załącznik nr 1

Nola i Tytus też popełniają błędy i pomyłki. Dopiszcie swoje propozycje, czego mogą nauczyć nas błędy Noli i Tytusa:

Błąd Tytusa lub Noli	Czego można się nauczyć?
Błąd Tytusa: Zapomniałem przynieść podręcznik do szkoły.	
Błąd Noli: Woda z butelki rozlała się w plecaku.	
Błąd Tytusa: Nie słuchałem uważnie nauczyciela i nie zrozumiałem zadania.	
Błąd Noli: Nie posprzątałam stolika po malowaniu farbami i kolega ubrudził sobie bluzę.	

5.4. Jak przekazywać rodzicom informacje o uczeniu się uczniów w młodszym wieku szkolnym?

Chwila na refleksję:

- Czy każdy rodzic ma możliwość regularnego otrzymywania ode mnie informacji o pracy swojego dziecka na lekcjach?
- Jakie konkretne wskazówki przekazuję rodzicom, aby mogli efektywnie wspierać rozwój swojego dziecka? W jakim zakresie dostosowuję je do indywidualnych potrzeb każdego ucznia?



Współpraca z rodzicami to kluczowy element procesu edukacyjnego, szczególnie w przypadku uczniów młodszych klas. Efektywna komunikacja pozwala na wymianę informacji o postępach dziecka, budowanie relacji zaufania i wspólne wspieranie jego

rozwoju⁶². Jednym z najważniejszych aspektów współpracy jest przekazywanie rodzicom rzetelnych i konstruktywnych informacji o uczeniu się ich dzieci.

Jednym ze sposobów na komunikację z rodzicami uczniów jest koncepcja Oceniania w Dialogu (OWD)⁶³. Ocenianie w Dialogu (OWD) to nie tylko metoda oceniania, ale przede wszystkim proces skoncentrowany na dziecku i jego rozwoju.

Ocenianie w Dialogu (OWD) ma na celu:

- wyeksponowanie mocnych stron dziecka: OWD skupia się na identyfikowaniu i podkreślaniu zalet oraz predyspozycji każdego dziecka, buduje jego pewność siebie i motywację,
- uznanie indywidualnego tempa rozwoju: każde dziecko rozwija się w swoim tempie, a OWD uwzględnia te różnice, zapewnia odpowiednie wsparcie i dostosowuje wymagania do indywidualnych potrzeb,
- docenianie każdego postępu: nawet najmniejsze osiągnięcia dziecka są istotne i warte zauważenia; OWD kładzie nacisk na dostrzeganie każdego kroku naprzód i wzmacnia pozytywną samoocenę dziecka,
- stwarzanie okazji do prezentacji kompetencji: OWD stwarza sytuacje, w których każde dziecko może zaprezentować swoje umiejętności i talenty, rozwijając poczucie własnej wartości i pewność siebie,
- systematyczna wymiana informacji: OWD zapewnia rzetelną i systematyczną wymianę informacji z dzieckiem i jego rodzicami o nabytych kompetencjach; pozwala to na śledzenie postępów, wspólne ustalanie celów i dostosowywanie strategii edukacyjnych.

W kontekście edukacji wczesnoszkolnej OWD może być cennym narzędziem do budowania relacji z rodzicami i włączania ich do procesu edukacyjnego swojego dziecka.

W OWD kluczem do budowania więzi z rodzicami jest przejrzystość i wspólne zaangażowanie. Możemy to osiągnąć dzięki „Kartotekom”, czyli tabelom zawierającym wymagania edukacyjne dostosowane do indywidualnych potrzeb każdego ucznia.

⁶² Christopher, C.J. (2004). *Nauczyciel – rodzic. Skuteczne porozumiewanie się*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

⁶³ <https://www.edunews.pl/nowoczesna-edukacja/innowacje-w-edukacji/3261-ocenie-w-dialogu-czyli-umiem-uczyc-sie> (dostęp: 10.07.2024 r.)

Kartoteki są na bieżąco uzupełniane przez nauczyciela i stanowią podstawę dialogu z rodzicem i dzieckiem⁶⁴.

Jak działają „Kartoteki”?

Sens stosowania tej metody opiera się w znacznej mierze na poniżej opisanych cechach:

- **Dostępność:** rodzic może obserwować „Kartotekę” w zeszycie ucznia lub w formie elektronicznej, co ułatwia analizę postępów dziecka i planowanie własnej, ukierunkowanej pomocy.
- **Całościowy obraz:** „Kartoteki” obejmują wszystkie przedmioty lub wybrane obszary edukacyjne, a także umiejętności, których ćwiczenia uczeń potrzebuje ze względu na ewentualne deficyty. Dzięki temu dziecko widzi zakres wiedzy i umiejętności na dany rok i może na bieżąco zaplanować swoją pracę.
- **Neutralna forma monitorowania:** „Kartoteki”, choć wymagające przygotowania, stanowią szybką i obiektywną formę monitorowania osiągnięć ucznia. Mogą być podstawą do udzielania informacji zwrotnej, czy napisania oceny opisowej.

Przykład „Kartoteki”:

Umiejętność	Opis umiejętności w języku ucznia	Data i poziom opanowania	Data i poziom opanowania	uwagi i obserwacje
Znajomość alfabetu	Znam wszystkie litery alfabetu, potrafię je rozpoznawać i nazywać.			
Czytanie	Potrafię czytać proste zdania i krótkie teksty.			
Czytanie ze zrozumieniem	Rozumiem sens czytanego tekstu i potrafię odpowiedzieć na pytania dotyczące jego treści.			

„Kartoteki” można również poszerzyć o dodatkowe obszary, np.:

- zaangażowanie dziecka w zajęcia lekcyjne,
- współpraca dziecka z innymi w klasie,
- mocne strony dziecka i jego potencjał,

⁶⁴ Piasta-Siechowicz J. (2015). Jak sprawić, by uczniowie się uczyli? Model ocenianie w dialogu, w: *Jak budować dobra szkołę. Potencjał i bariery ewaluacji w oświacie*, red. G. Mazurkiewicz, Kraków, s. 267–282.

- obszary, w których dziecko potrzebuje wsparcia,
- plan działania: strategie, które zostaną zastosowane, aby pomóc dziecku w rozwoju.

Oto kilka wskazówek, jak wykorzystać OWD w pracy z rodzicami:

- **Wyjaśnij zasady OWD:** podczas spotkania z rodzicami wyjaśnij im założenia OWD i podkreśl, że celem oceniania jest wspieranie rozwoju dziecka, a nie tylko ocena jego wiedzy.
- **Zaangażuj rodziców w ustalanie celów:** wspólnie z rodzicami ustal cele dla dziecka, uwzględniając jego mocne strony i obszary, w których potrzebuje wsparcia.
- **Prowadź regularny dialog z rodzicami:** regularnie informuj rodziców o postępach dziecka, zarówno w kontekście osiągnięć, jak i wyzwań. Wykorzystaj te rozmowy do wspólnego zastanowienia się nad strategiami wspierania rozwoju dziecka.
- **Zachęcaj rodziców do obserwacji dziecka w domu:** poproś rodziców o obserwowanie dziecka w domu i dzielenie się swoimi spostrzeżeniami. Pomoże to w całościowym spojrzeniu na jego rozwój.
- **Wspólnie świętujcie sukcesy:** doceniaj osiągnięcia dziecka i świętuj je wspólnie z rodzicami. Pomoże to w budowaniu pozytywnej motywacji do nauki.

Pamiętaj, że OWD to proces, który wymaga zaangażowania i współpracy wszystkich stron. Stosując OWD w pracy z rodzicami, możesz stworzyć silne relacje i wspólnie wspierać rozwój dziecka.

Scenariusz spotkania z rodzicami

Temat: Jak uczyć się w domu?

Cele zajęć: Zachęcanie rodziców i opiekunów do poznania i zrozumienia potrzeby umiejętności skutecznego uczenia się i planowania czasu dziecka po powrocie ze szkoły.

Wskazówki do przeprowadzenia zajęć:

- czas pracy: 45 minut
- środki dydaktyczne: kolorowe samoprzylepne karteczki, notatki (format B5) opracowane przez nauczyciela, przygotowane w tylu egzemplarzach, ilu jest rodziców, prezentacja notatki na ekranie, rzutnik
- aranżacja klasy: ławki ustawione w podkowę
- metody pracy: burza mózgów

Przebieg spotkania

Czynności organizacyjne

1. Nauczyciel wita uczestników oraz informuje o celu spotkania.

Wprowadzenie:

2. Oznajmia, że teraz wykorzysta technikę, która nosi nazwę **burza mózgów**.

Prosi uczestników, by na **kolorowych karteczkach** zapisali trzy skojarzenia związane ze skutecznym uczeniem się i przyczepili je na tablicy. Jedno skojarzenie na jednej karteczce. Informuje, że **skojarzenia** to również technika pomagająca w uczeniu się.

3. Odczytuje skojarzenia i segreguje je na kategorie związane z:

- czasem
- motywacją
- koncentracją
- odżywianiem
- miejscem nauki
- emocjami
- inne.

Nauczyciel podkreśla, że **kategoryzowanie i uogólnianie** są także formami wykorzystywanymi podczas nauki.

Krótko omawia wyniki ćwiczenia. Używa zwrotów podobnych do tych, jakie warto stosować na lekcji z uczniami, by docenić ich pracę (modelowanie języka): „Zwrócili państwo uwagę na...”, „Cieszę się, że zauważyli państwo, jak ważny jest...”.

Uwaga! Jeżeli wśród pomysłów nie pojawi się kategoria „ruch”, to należy o niej wspomnieć i podkreślić, że mózg uczącej się osoby, szczególnie dziecka, potrzebuje ruchu. To naturalna potrzeba dziecka. Ruch zwiększa neuroplastyczność mózgu, a to usprawnia jego funkcjonowanie i zdolność do tworzenia oraz wzmacniania nowych połączeń między neuronami. Ruch pozytywnie wpływa na zdolność mózgu do uczenia się. Wystarczy zmienić miejsce lub pozycję. Warto podkreślić, że podczas zajęć w szkole nauczyciel przerywa zajęcia, by pozwolić dzieciom na ruch kierowany lub spontaniczny, np.: przy muzyce.

4. Nauczyciel rozdaje uczestnikom przygotowane notatki i wygłasza miniwykład, podczas którego odnosi się do przygotowanej prezentacji i treści notatek rozdanych uczestnikom spotkania. Zwraca uwagę na wspierającą rolę rodziców w procesie uczenia się dzieci.
 - Podkreśla, jak ważne jest odpowiednie miejsce do nauki, z dala od rozpraszaczy, oraz odpowiednie światło,
 - informuje, że warto pamiętać o wyznaczeniu stałej pory dnia na naukę,
 - przypomina, że dziecko najlepiej uczy się przez zabawę, w czasie której opiekun i dziecko prowadzą rozmowę, zadają pytania,
 - informuje, że w ten sposób budowane są relacje, które odgrywają ogromną rolę w uczeniu się dziecka,
 - podaje przykłady zabaw tematycznych: sklep (kup, zapłać, sprzedaj, wydaj resztę), poczta (adres, nadawca, adresat, kup znaczek; wcześniej dziecko może samo wykonać kopertę, znaczek), gra „Państwa, miasta”, gry planszowe, gry sprawnościowe (bierki, kości), puzzle, budowanie z klocków, wspólna gra ruchowa (rzucanie do celu, wyścigi na wesoło, skakanka).
5. Wspomina o strategiach skutecznego uczenia się. Może się odwołać do wskazanych w drugim rozdziale tego vademecum. Wymienia też inne prostsze techniki, przede

wszystkim te, które sam stosuje, np.: **podkreślanie kolorami** ważnych informacji, **tworzenie map myśli, wykonywanie notatek graficznych**, które pobudzają kreatywność, łańcuchy skojarzeń szczególnie ważne w nauce ortografii, **haki liczbowe** przy zapamiętywaniu dat. Warto podkreślić, że wspomniane techniki skutecznego uczenia się będą wykorzystywane przez niego podczas prowadzonych zajęć z dziećmi.

Nauczyciel zaznacza też, że istotnym elementem w skutecznym uczeniu się jest wdrażanie dzieci do systematycznego i aktywnego powtarzania materiału i wykorzystywania go w codziennym życiu. Przypomina, jak ważne jest budowanie relacji, dlatego zachęca rodziców do zadawania dziecku pytań dotyczących pobytu w szkole, jego aktywności, a nie ocen.

6. Prosi rodziców, by w parach porozmawiali o tym, o co pytają swoje dzieci po powrocie ze szkoły. Nie zbiera tego na forum, ale jako podsumowanie wyświetla pytania, które warto zadawać dzieciom:

- *Czego się dzisiaj nauczyłeś(-aś)?*
- *Co cię zaintrygowało w szkole?*
- *Co miłego zdarzyło się w szkole?*
- *Co takiego chciał(a)byś zapamiętać z dzisiejszego dnia?*
- *O jakim szkolnym zdarzeniu chcesz opowiedzieć?*

Po miniwykładzie nauczyciel udziela głosu uczestnikom w celu podzielenia się własnymi refleksjami. Może rodzice dostrzegali jakieś inne sposoby, które pomagają ich dzieciom się uczyć oraz z większą motywacją własną realizować dodatkowe zadania?

Zachęca do zadawania pytań.

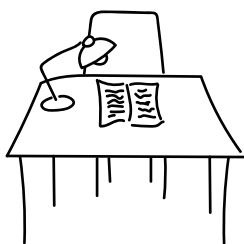
Podsumowanie

Nauczyciel pyta rodziców, czego nowego o uczeniu się swojego dziecka dowiedzieli. Czy o coś chcą szczególnie zadbać w najbliższym czasie? A może jest jakiś temat, który chcieliby bardziej poznać/przećwiczyć na kolejnym spotkaniu, by lepiej wspierać swoje dzieci?

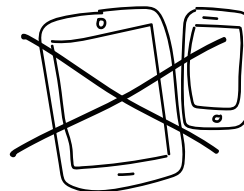
Vademecum domowej nauki mojego dziecka



Wyznacz stałe pory dnia na naukę (napiszcie plan lub harmonogram)



Zapewnij światło i przestrzeń



Zadbaj, żeby dziecko unikało rozpraszaczy



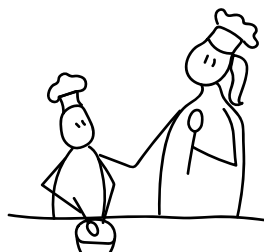
Zarządzaj czasem - wyznaczcie czas na wykonanie zadania



Nie przyzwyczajaj dziecka do nauki tylko w twojej obecności



Pokaż dziecku techniki sprzyjające uczeniu się, np. notatki słowno-graficzne, wykresy, mapy myśli



Zwróć uwagę dziecka na praktyczne zastosowanie informacji, odnieś je do życia



Pokaż dziecku, że może podkreślać, wypunktować, używać kolorów, uzupełniać szkolne notatki o rysunki lub słowa



Pamiętaj, że dziecko najlepiej się uczy, bawiąc się



Przed nauką zapytaj dziecka, czego będzie się uczyło i dlaczego

Literatura uzupełniająca

- Gołębiowska-Szychowska J., Szychowski Ł. (2021). *Powiem ci, jak się uczyć – Przewodnik dla ambitnych nauczycieli i rodziców*. Harmonia.
- Hattie J. (2013). *Widoczne uczenie się dla nauczycieli*. CEO.
- Mitulska W. (2022). *Jak uczyć się uczenia*. Centrum Edukacji Obywatelskiej <https://ceo.org.pl/jak-uczyc-uczenia-sie-pomysl-na-projekt-edukacyjny/> [dostęp 18.07.2024]
- Ripp P. (2017). *Uczyć(się) z pasją*. Dobra Literatura.
- Sterna D. (2018). *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*. CEO.
- Vorderman C. (2017). *Jak uczyć się skutecznie – jakie to proste! Ilustrowany podręcznik technik przyswajania wiedzy*. Arkady.
- Zarzycka I. (2006). *Poradnik dla rodziców pierwszoklasistów*. Warszawa.
- Steinke-Kalembka J. (2017). *Dodaj mi skrzydeł! Jak rozwijać u dzieci motywację wewnętrzną? Samo sedno*.
- Gwiazdowska-Stańczak S. (2022). *Jak zaangażować uczniów w naukę i zbudować dobry klimat w szkole. Poradnik dla nauczycieli*. Difin.

Redakcja merytoryczna: Ewa Frołow, Anna Rutkowska

Autorzy:

Anna Rutkowska, Instytut Badań Edukacyjnych

Ewa Frołow, Instytut Badań Edukacyjnych

Bernadetta Czerkawska, Instytut Badań Edukacyjnych

dr Dorota Nawrat - Wyraz, Instytut Badań Edukacyjnych

Michał Rostworowski, Instytut Badań Edukacyjnych

dr Katarzyna Chyl, Instytut Badań Edukacyjnych

dr Łukasz Tanaś, Uniwersytet SWPS

Małgorzata Borowska-Leszczyszyn, Szkoła Podstawowa w Lubieszewie, Centrum Edukacji Obywatelskiej

Anna Cieślak, Szkoła Podstawowa w Lubieszewie

Bogusława Jastrząb, Szkoła Podstawowa w Lubieszewie

Jolanta Okuniewska, Szkoła Podstawowa nr 13 w Olsztynie

Bożena Rakowska, Szkoła Podstawowa nr 3 w Sulechowie, Centrum Edukacji Obywatelskiej

Sylwia Żmijewska-Kwiręg, Centrum Edukacji Obywatelskiej

Recenzenci: dr Monika Staszewicz, dr Dominika Walczak

Konsultacje WCAG: Mateusz Ciborowski

Redakcja językowa: Monika Niewielska

Projekt okładki: Anna Nowak, Marcin Kot

Ilustracje: Zuzanna Gułaj, Marcin Kot, Anna Nowak

Skład: Wojciech Maciejczyk

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa

tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

ISBN: 978-83-68313-14-7

© Ministerstwo Edukacji Narodowej

Warszawa 2024

Egzemplarz bezpłatny

